

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

AVRUPA'DA SAĞ POPÜLİZM: HOLLANDA'DA ÖZGÜRLÜK
PARTİSİ ÖRNEĞİ

DENİZ YAĞIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi CANDAŞ CAN

SİNOP- 2024

TEZ KABUL

Deniz YAĞIZ tarafından hazırlanan “**Avrupa’da Sağ Popülizm: Hollanda’da Özgürlük Partisi Örneği**” başlıklı bu çalışma, **15.01.2024** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan Dr. Öğr. Üyesi Candaş CAN Sinop Üniversitesi / Boyabat
(Danışman) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İmza

Üye Dr. Öğr. Üyesi Ozan ARAS Sinop Üniversitesi / Boyabat
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İmza

Üye Dr. Öğr. Üyesi Levent GÖRÜŞÜK Cumhuriyet Üniversitesi /
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İmza

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Fadime DİRİK

.....

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Deniz YAĞIZ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA'DA SAĞ POPÜLİZM: HOLLANDA'DA ÖZGÜRLÜK PARTİSİ ÖRNEĞİ

DENİZ YAĞIZ

SİNOP ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ CANDAŞ CAN

Popülizm, günümüzde dünya siyasetini giderek etkisi altına almaktadır. Bu tez, Dünya genelinde ve özellikle Batı Avrupa ülkelerinde popülist siyasetin yükselişi çerçevesinde Hollanda'da Özgürlük Partisi'ni (Partij Voor de Vrijheid-PVV) incelemekte ve PVV'nin parti programları, stratejisi ve liderinin söylemleri ele alınarak hareketin neden popülist olarak değerlendirildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. PVV, Batı Avrupa ülkelerinde görülen diğer popülist hareketlerden, partilerden ve politikacılardan popülist özellikleri açısından farklılıkları nedeniyle incelenmeye değer bir örnektir. PVV'nin amaçları ve programları kuruluşunun ilk yıllarında daha ılımlı sağ siyaset yürütürken, ilerleyen yıllarda aşırı sağ siyasete yaklaşan politikaya geçiş yaparak göç, AB (Avrupa Birliği) ve küreselleşme karşıtı bir parti haline gelmiştir.

Bu çerçevede tez üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, farklı tanımlamaları yapılan ve araştırmacılar tarafından farklı yaklaşımlarla ele alınan popülizmin çeşitli bakış açılarına yer verilmiş ve kavramın tarihsel olarak ortaya çıkışı ve türleri incelenmiştir. İkinci bölümde, sağ ve sol ayrımı irdelenerek sonrasında spesifik olarak Batı Avrupa özelinde endişeyle karşılanan fenomen sağ popülizmin yükselişinin nedenleri çerçevesinde sağ popülist partilerin türlerine, politikalarına ve söylemlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, çalışmanın temelini oluşturan Hollanda'da popülizmin ortaya çıkışı irdelenmiştir. Ayrıca PVV'nin kuruluşunu, bir siyasi partiye dönüşmesini ve 2006-2023 yılları arasında yerel ve ulusal seçim programları, seçim süreçleri ve lider Geert Wilders'ın söylemleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Popülizm; Sağ Popülizm; Avrupa'da Popülizm; Hollanda'da Özgürlük Partisi; Popülist Hareketler.

Ocak 2024, 100 Sayfa.

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

RIGHT-WING POPULISM IN EUROPE: THE CASE OF THE FREEDOM PARTY IN THE NETHERLANDS

DENİZ YAĞIZ

**SINOP UNIVERSITY INSTITUTE OF GRADUATE PROGRAMS
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION**

SUPERVISOR: ASST. PROF. DR. CANDAŞ CAN

Populism is increasingly influencing world politics today. This thesis examines PVV in the Netherlands within the framework of the rise of populist politics around the world and especially in Western European countries. It aims to reveal why the movement is considered populist by discussing the Freedom Party's party programs, strategy and the discourses of its leader. PVV is an example worth examining due to its differences in terms of populist features from other populist movements, parties and politicians seen in Western European countries. While the aims and programs of the PVV pursued a more moderate right-wing policy in the first years of its establishment, in the following years it transitioned to a policy approaching far-right politics and became a party against immigration, the EU (European Union) and globalization. In this context, the thesis consists of three parts. In the first chapter, various perspectives of populism, which have been defined differently and handled with different approaches by researchers, are included and the historical emergence of the concept and its types are examined. In the second part, the distinction between right and left is examined and then the types, policies and discourses of right-wing populist parties are included within the framework of the reasons for the rise of right-wing populism, a phenomenon that is met with concern specifically in Western Europe. In the third chapter, the emergence of populism in the Netherlands, which forms the basis of the study, is examined. In addition, the establishment of PVV, its transformation into a political party, and local and national election programs, election processes and the discourses of leader Geert Wilders between 2006 and 2023 are examined.

KEYWORDS:Populism; Right Populism; Populism in Europe; Freedom Party in the Netherlands; Populist Movements.

January 2024, 100 Page.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca beni cesaretlendiren, çalışmamın her anında desteğini esirgemeyen, tezimin her satırını okuyan tezde benim kadar emeği olan ve hayatımın her alanında bana ilham kaynağı olacak olan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Candaş CAN'a sonsuz şükranlarımı sunmaktan büyük mutluluk duyuyorum. Ayrıca, tezimin her aşamasında bana manevi anlamda gereken desteği her zaman gösteren aileme çok teşekkür ederim.

Deniz YAĞIZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ KABUL	ii
ETİK BEYANI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
TABLolar DİZİNİ	x
GÖRSELLER DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. BELİRSİZ BİR KAVRAM OLARAK POPÜLİZM: DÜNYA’NIN YENİ HAYALETİ	4
2.1 Popülizmin Karakteristikleri.....	8
2.1.1 Popülizm’ de halkın inşası.....	8
2.1.2 Popülizm ve karizmatik liderlik.....	10
2.1.3 Popülizm Yükselişinde Medya ve Krizin Etkisi.....	12
2.2 Popülizmin tarihsel süreci.....	16
2.2.1 Tarımsal popülizm	16
2.2.2 Politik popülizm.....	19
2.3 Popülizme Yönelik Yaklaşımlar Ve Tartışmalar.....	21
2.3.1 İdeoloji olarak popülizm.....	22
2.3.2 Söylem olarak popülizm	24
2.3.3 Politik strateji olarak popülizm.....	25
2.4 Demokrasi Ve Popülizm İlişkisi: Olumlu, Olumsuz, Muğlak.....	26
3. YELPAZENİN SAĞINDAN SOLUNA DÜNYADA POPÜLİZM	30
3.1 Siyasetin Temel Ayırımı: Sağ Ve Sol Nedir?	32

3.2 Sol Popülizm.....	35
3.3 Neo-Faşizmin Sınırında Sağ Popülizm.....	38
3.3.1 Post-Faşizm korkusu: Batı Avrupa’da Sağ Popülizm.....	39
3.3.2 Doğu Avrupa’da Sağ Popülizm	43
3.3.3 Demokrasinin imtihanı: ABD’de Sağ Popülizm	45
3.5 Avrupa’da Sağ Popülizmin Yükselişinin Nedenleri.....	46
3.5.1 Küreselleşme ve ekonomi.....	46
3.5.2 Göçmen karşıtlığı.....	48
3.5.3 İslamofobi	51
3.5.4 Anti-Semitizm.....	52
3.5.5 Demokrasi ve otoriterlik eşliğinde popülizm.....	54
4. HOLLANDA’DA SAĞ POPÜLİZMİN YÜKSELİŞİ: ÖZGÜRLÜK PARTİSİ	59
4.1 Hollanda’nın Modern Siyasal Tarihine Genel Bir Bakış.....	59
4.1.1 Hollanda Popülizminin kısa tarihi	63
4.2.2 Sağ Popülizmin yükselen yüzü: Özgürlük Partisi.....	68
4.2.2 PVV’nin seçim süreçleri.....	71
4.2.2 Parti programında Popülist argümanlar	75
4.2.2.1 Göç Politikası ve islamofobi.....	76
4.2.2.2 Avrupa bütünleşmesi	82
4.2.2.3 Ekonomi ve küreselleşme	85
6. SONUÇ	88
KAYNAKLAR	92
ÖZGEÇMİŞ	100

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar;

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADL	: İftira ve İnkarla Mücadele Birliği
AFD	: Almanya için Alternatif Partisi
AP	: Avrupa Parlamentosu
BNP	: İngiliz Ulusal Partisi
BREXIT	: Britanya'nın AB'den Çıkışı
FIDESZ	: Macar Yurttaş Birliği
FN	: Ulusal Cephe Partisi
FPÖ	: Avusturya Özgürlük Partisi
PVV	: Özgürlük Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SYRIZA	: Radikal Sol Koalisyon
UKIP	: Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 2.1 Yahudi Karşıtlığına yönelik yapılan anket sonuçları	67
Tablo 3.1 Hollanda Parlamento Sonuçları 1998-2002.....	75
Tablo 3.2 2006-2023 yılları arasında yapılan parlamento seçimleri	83

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 3.1 2015 yılında hazırlanan Göçmen Karşıtlığı afişi	90
Görsel 3.2 PVV'nin Avrupa Şüpheciligi için yayınladığı afiş	93

1.GİRİŞ

Popülizm, son yıllarda dünya genelinde siyasetin dinamiklerini değiştirme ve siyaseti yönlendirmenin aracı haline gelen bir siyaset biçimi olmuştur. Dünyanın çeşitli ülkelerinde muhafazakâr, milliyetçi ve sol eğilimleri olan toplumların birbirinden tamamen farklı argümanlarla desteklediği siyaset biçimi, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere, Avrupa kıtasında bulunan Hollanda, İspanya, İtalya, Macaristan, Polonya, Yunanistan, Bulgaristan, Avusturya, Almanya, Fransa, Norveç, İsveç vb. demokratik açıdan güçlü ülkelerde varlığını sürdürmekte olduğu gibi, Latin Amerika’da birçok ülkede siyasal sisteme eklemlenmiş bir kavram olarak dikkat çekmektedir. Bu bölgelerle sınırlı kalmayan kavram Asya ve Ortadoğu’da siyaseti değiştirdiği ve yönlendirdiği görölmektedir. Dünyanın her bölgesine ve toplumuna sirayet eden popülizmin, ne anlama geldiği ve toplumun neden bu siyaset biçimine rağbet gösterdiği sorgulanması ve araştırılması gereken bir husustur.

Popülizmin günümüzde fenomen bir kavram olması, araştırmacıların dikkatini çekmiş ve sorgulanmaya değer olarak ele alınmıştır. Bu nedenle ilk olarak London School of Economics ’de (Londra Ekonomi Okulu) daha sonra araştırmacılar, “Popülizm Nedir?” sorusunu cevaplandırmaya çalışmış ancak başarı sağlanamamıştır. Her araştırmacı yaşadığı ya da araştırma yürüttüğü bölgedeki partinin popülist olduğunu belirtmekle birlikte, kavramın özellikleri ortaya konulduğunda pek çoğunun farklılaştığı görölmektedir. Araştırmacılar halihazırdaki siyaset biçimini aynı kavramla açıklamaktadır ancak popülizmi ortaya çıkaran özellikler, argümanlar ve nedenler farklılık göstermektedir. Bu sebepten çeşitli eserlerde popülizm kavramının birbirinden farklı şekilde tanımlandığı ve özelliklerinin her ülkede farklılaştığı sonucuna varılmıştır. Bu durum ise en başta kavramın tanımlanmasını güçleştirmiştir. Bu çalışmada bahsi geçen zorluğun kavranması için popülizmin çeşitli tanımlamaları ortaya konulup, kavram etraflıca ele alınarak, çalışmanın ilk bölümünde Popülizm Nedir? sorusu cevaplandırılacaktır. Bu bakımdan ilk bölümde kavramın ne olduğu, türleri ve tarihi analiz edilecektir.

Bununla birlikte, bir diğ er husus ise tezin temel araştırma konusu olan Hollanda'nın bulunduğu coğrafiyanın popülizm açısından tahlil edilmesidir. Bu bakımdan günümüzde özellikle Batı Avrupa siyasetinde etkisini günden güne artıran sağ popülizm önemli kavram haline gelmiştir. Sağ popülist partilerin etkilerinin Avrupa'dan Amerika'ya uzanan bir alana yayılması farklı ülkeler özelinde kavramın incelenmesini gerekli kılmıştır. Bu incelemelerde temel odak noktası verilen desteğin arka planında ne tür argümanların etkili olduğuyla ilgilidir. Bu nedenler, farklı kategorilere ayrılmış olsa da temel olarak sosyokültürel ve sosyoekonomik vurgu yapılmaktadır. Çalışmada sağ popülizmin yaygınlaşmasında ve destek sağlamasında asıl nedenin neoliberalizm ve liberal demokrasinin eksiklikleri olduğu varsayılmaktadır. Sağ popülist parti liderleri ilk olarak söylemlerinde özellikle liberal demokrasinin “sıradan halk”la bağ kuramadığını ve “onlar” diye adlandırdıkları seçkin elitlerin taleplerine yönelik hareket ettiğine eleştiri getirmiştir. İkinci bir eleştiri ise özellikle Batı Avrupa'nın göçmen ( zellikle Müslüman) tehditi altında olduğunu belirterek sosyokültürel farklılığa atıf yapmasıdır. Bu durum Batı Avrupa'nın tümüne egemen olmuş ve göçmen karşıtı politika sağ popülist partilerin temel söylemi haline gelmiştir. Göçmen karşıtlığı söyleminin sağ popülist partilerin yer aldığı ülkelerde şiddetini günden güne arttırması bu partilerin neo-faşist ve demokrasi karşıtı olduklarını düşündürmektedir.

Son olarak bu çalışma, genelde Avrupa'da yükselişe geçen sağ popülizmi, özelde de Hollanda'da yükselişe geçen popülist dalgayı ele alacaktır ve böylece Hollanda'da popülizmin siyasi manzarası ortaya çıkarılacaktır. İlk olarak Hollanda'daki popülizmin tarihsel boyutu ele alınarak Hollanda siyasetinin s t nlu yapısında başarı yakalamasına odaklanılacaktır. Daha sonra ise araştırmanın temel konusu olan PVV'nin hareketinin partileşme sürecine değinilecektir. Kurulduğu 2006 yılından günümüze kadar parti programları, seçim süreçleri ve partinin lideri olan Geert Wilders'ın göçmen ve AB karşıtı söylemleri ele alınarak Avrupa'da faaliyetini sürdüren sağ popülist partilerden farklılıkları ortaya koyulacaktır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan içerik analiz modeli tercih edilirken, tezin son bölümünde ise eleştirel analiz modeli tercih edilmektedir. Böylece, popülizm kavramı ve Batı Avrupa popülizmi; makale, dergi ve haberler gibi çeşitli kaynaklardan yararlanılarak tanımlanmaktadır. Hollanda'nın siyasi tarihi ve PVV'nin liderinin söylemlerine ve benimsedikleri politikalara dönük analiz ise eleştirel söylem tekniği çerçevesinde ele alınmaktadır. Ayrıca bu çalışmadan türetilen bir makale çalışmanın yazarı ve danışmanı tarafından yayımlanmıştır.¹

¹ Bu çalışma için bkz. Yağız, D., & Can, C. (2023). *Avrupa'da Sağ Popülizm: Hollanda'da Özgürlük Partisi Örneği*. Journal of Political Administrative and Local Studies, 6(2), 61-74. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jpaljournal/issue/80403/1351039>

2. BELİRSİZ BİR KAVRAM OLARAK POPÜLİZM: DÜNYA’NIN YENİ HAYALETİ

Karl Marx ve Friedrich Engels (2003, s. 21) Komünist Manifesto’nun başlangıcında “*Avrupa’da bir hayalet dolaşıyor; komünizmin hayaleti.*” ifadesiyle Avrupa’da 19. ve 20. yüzyılda güçlenmekte olan komünizmin tasvirini gerçekleştirmiştir. Bu tasvire benzer olarak 1967’de popülizmi anlamlandırmak amacıyla London School of Economics ’de (Londra Ekonomi Okulu) düzenlenen konferans² metinlerini derleyip kitaplaştıran Ghita Lonescu ve Ernest Gellner (1969, s. 1), bu kitabın girişinde “*dünya üzerinde bir hayalet geziyor: popülizm*” şeklindeki ifadesiyle popülizmi yeni çağın hayaleti olarak nitelendirmiştir.

Latin Amerika’dan Avrupa’ya, Uzak Doğu’dan Amerika kıtasına kadar popülizm hayaleti kendisine uygulama alanı bulmuştur. Avrupa ve ABD’de özellikle yerleşik elitleri yerinden eden, köklü demokrasileri otoriterleştirerek aşırı sağa yönlendiren ve yabancı düşmanlığını körükleyen sağ popülizme liberaller ve sol kesim tarafından eleştiri getirilirken; Latin Amerika ülkeleri, İspanya ve Yunanistan’da uygulama alanı bulan sol popülizm demokrasiye verdiği katkılar bakımından muhalifler tarafından sağ popülizmin panzehiri olarak görülerek daha fazla olumlanmaktadır (Yılmaz, 2017, s. 34-35).

Dünya siyasi konjonktüründe 1950’lerden günümüze kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış olan popülizm tartışma konusu olmuştur. Tartışma genel hatlarıyla kavramı ortaya çıkaran koşullara, kavramın nasıl tanımlanacağına, demokrasi ile ilişkisine ve popülist hareketler ile popülist siyasi partilerin arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin nasıl değerlendirmesi gerektiği üzerinde şekillenmiştir. Popülist hareketler ve siyasi partilerin özellikle halk ile ilişkisi, lider (karizmatik), medya ve yaratılan krizin bu hareketlerin ortaya çıkmasındaki etkisi siyaset bilimi literatüründe yazarlar tarafından araştırılarak dünya üzerinde tüm popülist hareketleri kapsayacak şekilde kavrama tanımlama getirilmek istenmektedir. Kapsayıcı tanım neticesinde dünya siyasetinde birbirinden farklı ülkelerde uygulanan değişik siyasi rejimlerde karşımıza çıkan

² Bu konferans, 19-21 Mayıs 1967 tarihleri arasında London School of Economics’de düzenlenmiştir. Söz konusu konferansın raporu için bkz. To define populism. (1968). *Government and Opposition*, 3(2), 137–180. doi:10.1111/j.1477-7053.1968.tb01332.x

kavramın bir ideoloji mi, politik strateji mi ya da siyasal mantık mı olduğu daha net bir şekilde anlaşılabilecektir.

Popülizmin anlaşılmasına yönelik bu alanda en önemli adım, 1967 yılında farklı ülkelerden gelen 43 yazarın popülizmi tanımlamak amacıyla katılmış olduğu London School of Economics’de düzenlenen konferansta atılmıştır. 1969 yılında konferansta derlenen metinleri Ghita Lonescu ve Ernest Gellner kitaplaştırmıştır. Konferansa katılım gösteren yazarların bir tanım geliştirme konusunda farklı görüşler ortaya koymuş ve popülizmin özellikleri konusunda ortak bir karara varamamışlardır. Konferans sonrasında yazarlar popülizm ile ilgili kendi bakış açısından bir tanımlama geliştirmiş ve her biri popülizmin birbirinden ayrı boyutuna odaklanmıştır (Orhan, 2020, s. 797). Popülizme karşı bazı yazarlar Potter Stewar’ın “*Onu gördüğümde bilirim*” (I know When I see) ³ ilkesinden hareket ederek popülizmi anlamlandırılmaya çalışmışlardır (Fassin, 2018, s. 18).

Popülizme yönelik tanımlama geliştirmeye girişen Shils (1996, s. 152-154), popülizmin iktidar, mülkiyet, eğitim ve kültür üzerinde tahakkümü bulunan yönetici sınıfının iktidarına karşı hoşnutsuzluğun yer aldığı her yerde var olduğunu savunmuştur. Shils popülizmin “*dünya çapında bir entelektüel cemaat oluşması eğiliminden doğan, metropol ve taşra arasındaki gerilime bağlı bir olgu*” olduğunu belirtmiş ve popülizmi tanımlamak için toplumda seçkinler ile kitlelerin arasındaki ilişkinin iyi bilinmesi gerektiğini belirterek seçkinler ve toplumdaki bireylerin ilişkisinde oluşan sorunların zincirleme reaksiyona yol açtığı sonucuna varmıştır.

Torcuato di Tella karşılaştırmalı popülizm tanımlaması yapan bir yazar olarak, Shils’e benzer şekilde yoksullar ile seçkinler arasındaki farklılaşmanın artmasına özellikle ekonomik olarak- toplum ile seçkinler arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir (Habermas, 2012). Tella popülizmi “*harekete geçen ancak özerk biçimde örgütlenmiş, olmayan bir halk kesimine dayanan, toplumun orta ve üst katmanlarında kökleri bulunan bir seçkin kesim tarafından yönetilen ve lider ile takipçileri arasındaki karizmatik ve kişiselleşmiş, bir bağ tarafından bir arada tutulan siyasal bir hareket*” olarak tanımlamıştır (Orhan, 2020).

Peter Worsley (1969, s. 229-230) ise ABD, Afrika, Asya, Rusya ve Latin Amerika’da popülizmi incelemiştir. Bu incelemelerinin sonucu olarak Worsley’e göre ise

³ Sosyal bilimciler popülizmle ilgili net ve kabul edilebilir bir tanım yapamamışlar, ancak karşılaşmış oldukları durumlar için Potter Stewar’ın ilkesini kullanmışlardır (Lattman, 2007).

popülizmin dört niteliği vardır. Bunlardan ilki toplumların özünde homojen olduğu düşüncesidir. Toplum içinde keskin olmayan ayrımlar (biz ve onlar) olduğunu kabul etmektedir. İkincisi, gerçek çelişki veya sorunun, toplum ile millet veyahut sömürgeci devletler ile gerçek halkla -özellikle Latin Amerika örneklerinde- arasında olduğu fikridir. Üçüncüsü millet, cemaat ve toplum fikirlerini birleştiren baskın partilerde ifadesini bulmasıdır. Dördüncü ve sonuncusu ise partinin ve ekonominin kuruluş öznesi olarak görülmesidir (Taggart, Popülizm , 2004, s. 20-2).

Isaiah Berlin konferansa katılan bir yazar olarak konferansta yer alan tartışmalarda yaptığı konuşmasında popülizme yönelik tespitleri şu beş başlıkta toplanabilir: Öncelikle Berlin'e göre (1968: 173-178) popülizmin temel niteliklerinden biri, toplumun birliğine hayat veren Gemeinschaft'a (cemaat) olan güvendir. İkincisi popülizmin devletten önce topluma önem vermesi ve siyasi kurumları dikkate almaması nedeniyle apolitik olmasıdır. Üçüncüsü toplumu ahlaki bir çöküş yaşanmadan önce doğal durumuna döndürülmesi isteğidir. Dördüncü ise eski değerlere yaptığı çağrı nedeniyle yüzünün geçmişe dönük olmasıdır. Son olarak popülizmin genel olarak modernleşme sürecindeki toplumlarda görülmesidir.

Ernesto Laclau (2007), popülizmin çelişkili ve anlaşılması güç görünen doğasına karşı güçlü bir biçimde tanımlama getirmeye çalışmıştır. Laclau popülist olarak nitelendirilen hareketlerin ortak yönlerinin belirlenerek popülizme yönelik genel bir tanımlama yapma çabasının dairesel bir çaba olduğunu savunmuştur. Laclau kendi yapacağı popülizm tanımlamasına, kavramın temelde anlaşılması güç ve oldukça çelişkili bir yapıda olduğunu kabul ederek başlamaktadır.

Shils ve Di Tella 'ya benzer olarak Laclau, popülizmi meydana getiren şeyin "halk" ile "iktidar bloğu" arasındaki temel çatışma olduğunu belirtmektedir. Bu çatışma halkçı demokratik⁴ biçimlerde ifade edildiğinde de ortaya popülizm çıkmış olur. Dünya üzerinde halkçı demokratik söylem dünyanın farklı coğrafyalarında görülmektedir ve bu söylem popülizmin tanımlanamamasının ana nedenini oluşturarak tarihsel birçok vakanın nitelendirmesinde de popülizmin kullanılmasına yol açmaktadır (Taggart, 2004, s. 22-23).

⁴ Hakimiyet altında bulunan sınıflara çağrıda bulunan fikirler bütünü olarak değerlendirilen kavram, "Popülist Akıl Üzerine" eserinde Laclau tarafından halk ya da sınıf adına konuşma biçiminde tanımlanmıştır (Laclau, 2007).

Margaret Canovan (1981, s. 13) ise popülizme sıklıkla rastladığını fakat terimin literatürdeki belirsizliğini koruduğunu ifade etmiştir. Canovan genel bir tanımlama yapmak yerine bu kavramın belirsiz halini ortadan kaldırabilmek amacıyla farklı yer ve zamanlarda oluşmuş popülist hareketleri listeleyerek kavramın çeşitliliğini yedi maddede listelemiştir:

“Tarımsal Popülizmler

1. Çiftçilerin köktenciliği (örneğin Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Halkın Partisi)
2. Köylü Hareketleri (örneğin Doğu Avrupa’nın Yeşil Uyanışı)
3. Entelektüel tarımsal sosyalizm (örneğin Narodnikler)

Politik Popülizmler

4. Popülist Diktatörlük (Peron)
5. Popülist Demokrasi (bir diğer deyişle, referandum ve katılım çağrıları)
6. Gerici Popülizmler (George Wallace ve izleyenleri)
7. Politikacı Popülizmi (‘halka’ birlik çağrıları yapan geniş tabanlı ideolojik olmayan koalisyonların kurulması)”

Bu sınıflandırmalar içerisinde popülizmi değerlendiren Edward Shils, Ernesto Laclau, Torcuato Di Tella ve Jan Werner Müller’in popülizm tanımlamalarından hareketle, şu şekilde bir popülizm tanımlaması öne sürülebilir: *Popülizm iktidarda kalmak ya da iktidarda bulunduğu konumu korumak amacıyla, kişisel lider tarafından seçim dönemlerinde artan yahut toplumun iktidarın içinde bulunduğu kriz durumundan sıyrılmak için başvurduğu, bazı durumlarda halk ve elitler, bazı durumlarda dost ve düşman ayrımı yaratarak, kötü siyasi ve ekonomik durumdan yararlanarak gücünü arttıran, statüsü için mevcut orduyu, medyayı veya yargıyı çeşitli yollarla yanına çeken, etkisi altında bulunan bireylerin korkularını, duygularını ve arzularını kullanan siyasal söylem ya da stratejidir.* Bu tanımdan anlaşılacağı gibi popülizm her zaman aynı kalan bir yapıda değildir. Yani Latin Amerika ülkelerinde yer eden popülizm özellikleri bakımından farklıdır ve süreklidir. Ancak ABD ve Avrupa’da popülist hareketler ve partiler zaman zaman artan zaman zaman azalan, lidere bağlı olan ve içinde bulundukları duruma göre değişen bir yapıda olmuşlardır.

2.1. Popülizmin Karakteristikleri

2.1.1 Popülizm’ de halkın inşası

Popülizmin en önemli karakteristik özelliği “halk” kavramıdır. “Halk” kavramı siyaset yazınında yer alan belirsiz ve anlaşılması zor bir kavramdır. Farklı zamanlarda ortaya çıkan söylemlerde ve yaklaşımlarda kullanılmasına rağmen kavramın anlamı ve özellikleri günümüzde henüz tam olarak bilinmemektedir. Siyasi alanda oldukça önemli bir yere sahip olmasına rağmen kavram, siyaset teorisyenleri tarafından henüz yeterince açıklanamamıştır. Siyaset yazınında varolan anlam belirsizliği popülizm yazınında da söz konusudur ve genellikle araştırmacılar popülizmin halk kullanımına yönelik farklı tanımlamalar getirmektedirler.

Jan Werner Müller (2019, s. 38-9), antik çağdan günümüze kadar “halk” kavramının üç şekilde tanımlandığını belirtmektedir: Birincisi bütün toplumu tanımlayan halk (siyasal alanın tüm üyeleri): İkincisi “sıradan ya da sessiz” olarak halk (ezilmiş, bozulmuş ya da kenara atılmış): Üçüncüsü ise “ulus olarak halk”. Müller’in, halk kavramına yönelik açıklamasında görüldüğü üzere halk elastik bir özellikte olup farklı tanımlanmaktadır. Popülizm ise kavramın elastik yapısından yararlanarak her kullanımında yeni bir anlam üzerine inşa edilmektedir.

Popülizmde halkın kim olduğu konusunda Lipset (1960, s. 178), “halk”ı “*toplumda psikolojik olarak yurtsuz kalanlar, bireysel anlamda başarısız olmuşlar, ekonomik olarak kendini güvende hissetmeyenler, eğitimsizler ve otoriter kişilikler*” olarak tanımlamıştır. Lipset’in tanımlamasına konu olan halk, hınç dolu ve umutsuz olarak lanse edilmiştir. Bu yolla toplumun sessiz ya da sıradan olarak görülen kesiminin duygularına etki edecek söylem üretilmiştir.

Laclau’ya göre (2007, s. 85-90) ise “halk” popülistler tarafından “boş bir gösteren” olarak kullanılmakta ve bu kullanım popülizmin itici gücünü oluşturmaktadır. Kof bir belirten olarak kullanılan “halk” hem birleştirici hem de ayrıştırıcı olabilmektedir. Talepleri iktidar tarafından karşılanmayan halk ortak talepler kümesi haline gelip bir eşdeğerlilik zinciri oluşturarak birleştirici olurken,” sessiz halk” olan bağlara zarar veren ve onları sistemin dışına iten örgütlere, bürokrasiye ve elitlere karşı ayrıştırıcı olmaktadır. Boş bir belirten olarak kullanılan “halk” böylece popülizmin güçlü bir siyasi ideolojisi haline gelmesini etkilemektedir.

Halkın gerekli tanımının yapılp ve popülizm açısından kim olduğu açıklandıktan sonra neden popülistlerin merkezinde yer alan bir kavram olduğuna dair en temel açıklamayı Paul Taggart yapmıştır. Taggart’a göre (2004) “halkın” popülizm tarafından kullanılmasının temel nedeni onun temsil ettiği kişilerin sayısıdır. Bunun popülizm açısından pratik bir özelliği mevcuttur. Halk’ın temsil ettiği kişilerin sayısının yoğunluğu onlar adına konuştuğunu söyleyenlere de meşruiyet zeminine oturmasını sağlayacak ve tamamen kazanıldığı takdirde ise karşısına çıkacak ve meydan okuyacak herkesi yenecek güce ulaşılacaktır.

Taggart’ın tanımladığı homojen, tek ve birleştirici halk anlayışı bir kurgu olmanın ötesinde oldukça tehlikeli bir yaklaşımdır. Habermas (2012 , s. 158-162) popülizmin halkı homojen şekilde ele alınmasının homojen yapının dışında kalanlara karşı bastırıcı ve düşmancıl söylemlerde bulunulmasını zorunlu kılacağını belirtmektedir. Habermas’ın tehlikeli olarak belirttiği durum popülistlerin toplumu ‘biz’ ve ‘onlar’ gibi iki karşıt gruba ayırmaları, ‘onlar’ın lanetlenmesi kimlik yaratma çabalarının en önemli noktasını oluşturmaktadır. “Onların” tam olarak kim olduğu toplumsal bağlama göre değişkenlik göstermektedir. Popülizm için önemli olan nokta ise kim oldukları değil varlıklarıdır. Çünkü “onların” varlığı sayesinde belirsiz ve anlaşılması zor olan “halk” kavramı kendisine ait bir kimlik belirleyecek ve böylece onlardan olmayan halk kendi içinde dayanışma ve konsolidasyon sağlayacaktır. Popülistler kendi içinde konsolidasyon ve dayanışma sağlayan halkın gerçek/hakiki olduğunu iddia etmektedirler.

Popülizm merkezinde bulunan “halk”ın karşısında konumlandırılan “onlar” popülizmin ikinci unsuru olan “seçkinleri” işaret etmektedir. Seçkinler halk gibi belirgin ve somut bir yapıda olmayıp toplumdan topluma da değişkenlik gösterebilmektedir.” Seçkinler” kavramının anlamı ya da tanımı elde ettikleri veya edebilecekleri ve oylarını alabildikleri ya da alabilecekleri “gerçek ya da hakiki halkın” dışında kalacak grubu içine alacak şekilde kullanılabilir. Seçkinlerin kimler olduğu sosyo-politik bağlama ve popülist duruma göre şekillenmektedir. Örneğin muhalefetteki popülist hareket ile iktidardaki popülist hareketlerin seçkin ya da elit algısı farklılaşabilmekte veya soldaki popülist ile sağdaki popülist içinde seçkin kategorisi değişebilmektedir. Popülistler genellikle güçlü ve zengin olanlar ile dezavantajlı grubu bir arada harmanlayarak seçkinler kategorisine yerleştirmektedirler. Böyle bir kategorikleştirme mantıksız olarak görülse de politik olarak popülist harekete güç vermektedir (Orhan,

2020, s. 811). Görüldüğü üzere popülizm açısından seçkinlerin kim ya da kimler olduğu değil sembolik olarak kullanılmaları önemli olmuştur.

Müller, Laclau'nun Popülist Akıl Üzerine kitabında yer alan tanımlamasında popülizmin iki temel özelliği olarak “halk” ve “seçkinleri” görmesine karşı çıkmaktadır. Müller'e göre popülist olunabilmesi için gerekli olan bir diğer özellik çoğulculuk karşıtlığıdır. Popülistler halkın tamamını kendilerinin temsil ettiği iddiasını taşımaktadırlar (Müller , 2019, s. 14). Bu bağlamda popülistler genellikle halkın istediği tek bir ortak iyi bulunduğunu ve politik aktör olarak ortak iyiyi net bir biçimde kendilerinin uygulayabileceklerini ileri sürmektedirler. Bu anlamda Mudde ve Kaltwasser (2019, s. 28) popülist aktörlerin bazı farklılıklara rağmen “Rousseaucu” olduğunu vurgulamaktadır. Popülistlerin çoğu genel irade kavramını kullanarak temsili demokrasiye eleştiri getirmektedirler. Popülizmin temelde siyaseti halkın genel iradesinin (Volonte Generale) dışavurumu olarak ele aldığı iddia edilmektedir (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 16). Sonuç olarak ortaya çıkan hakiki halk ile yozlaşmış seçkinler arasındaki temel ayrım genel iradeye işaret etmektedir. Genel irade çoğulculuk karşıtı olan, bütünleşik halkın çıkarlarını sağlayacak yasaların yapımında ve uygulanabilmesinde popülist hareketlerin işini kolaylaştırmaktadır. Rousseau'nun da genel iradesi, yanılmaz, devredilmez ve bölünmez bir nitelikte olup her zaman kamu yararını hedeflemektedir. Popülistler de Rousseau'ya (2012, s. 23-27) benzer bir genel irade yaratmak, buna uygun “halkı” oluşturmak ve karşıtı olan “seçkinleri” konumlandırmak çabasındadırlar.

2.1.2 Popülizm ve karizmatik liderlik

Popülizm literatüründe liderlerin popülist hareketlerin başarısında önemli rol oynadığına dair görüş ortaklığı vardır. Çoğu araştırmacı lideri “halkın” bir araya gelmesinde oynadığı hayati rol sayesinde popülizmin başarısının tam ortasına yerleştirmiştir. Bu konuda çok sayıda araştırmacının üzerinde anlaşmaya vardıkları nokta olmuştur. Araştırmacılar arasında lidere yönelik anlaşmazlığa yol açan nokta ise “halkın” liderler tarafından bir araya getirilme yöntemleri olmuştur.

Popülizmi politik strateji olarak gören yaklaşım, lideri örgütsüz takipçi topluluğunu kurumsal olmayan yollara başvurarak toplayan siyasi figür olarak değerlendirmektedir. Örneğin popülizm tanımında Kurt Weyland (2001, s. 14) lideri, topluluğu mobilize etmekten sorumlu figür olarak görmüştür. Strateji yaklaşımında araştırmacılar, lideri

popülizmin merkezi konumuna yerleştirmiş ve popülizmin “icracısı” olarak görmüşlerdir.

Popülizmi siyasi mantık olarak düşünen Laclau (2007) ise liderin “halkın” sisteme yönelik talep ve isteklerinin seslendiricisi olmasına dikkat çekmiş ancak bunun boş bir gösteren olduğunu savunmuştur. Laclau’ya göre sisteme karşı olan toplum, liderin önderliğinde taleplerini bir araya getirerek “eşdeğerlilik zinciri” oluşturmaktadır. Dolayısıyla birbirinden tamamen farklı talep ve istekler lider tarafından siyasi özne “halk” olarak sembolik bir biçimde konsolide edilmektedir. Böylece Laclau, lideri diğer araştırmacılar gibi ana merkeze koymayarak halkın bir araya getirilmesini sağlayan boş bir gösteren olarak görmüştür.

Popülizmi ideoloji ve söylem olarak gören araştırmacılar kendi aralarında fikir birliği sağlayamamıştır. İdeolojik yaklaşım içinde liderin bir araya getirme (Stanley, 2008, s. 103) veya popülist hareketlerin “başkahramanı” olarak tasvir edenler (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 6) olmasına rağmen sadece lider üzerinde durmanın yanlış olduğunu ayrıca partiler üzerine yoğunlaşmak gerektiğini düşünenlerde vardır. Liderin önemine dair karamsarlık popülizmi söylem olarak ele alan yazarlarda da mevcuttur. Söylem yaklaşımı içinde görüş belirten araştırmacılardan bazıları liderleri söylemin bir araya getiricisi olarak görürken (Hawkins, 2010;Barros, 2005), diğerleri popülizmin anahtar konumunun parti manifestoları olduğunu ileri sürmektedirler (Rooduijn & Pauwels, 2011).

Lider konumlandırılmasında çoğu yazarın farklı şekilde düşünce belirtmesinin temel nedeni partilerin ortaya çıktığı coğrafyadan etkilenmiş olmalarıdır. Popülizmin ana kilit rolünün liderler olarak düşünen araştırmacılar, Asya-Pasifik, Afrika ya da Latin Amerika popülizmlerini çalışanlar olurken, lideri kilit figür olarak görmeyenler ise odağına Amerika ve özellikle Avrupalı popülist hareketleri çalışan araştırmacılar olmuştur. Bu oluşumun ortaya çıkmasında bir diğer önemli sebep ise liderlerin daha güçlü ve önemli olduğu Latin Amerika coğrafyasının başkanlık sistemiyle yönetilmesi, Avrupa’da ise çoğu ülkenin parlamenter sistemle yönetilmesinden kaynaklanmaktadır.

Popülist lider ile Max Weber ’in karizmatik otoritesinin (liderlik) arasında bağlantı olduğunu belirten görüşler de bulunmaktadır. Karizmatik otoritenin doğasında, karizmatik liderin iradesini kurallar ve kurumlarının yerine koymak gibi bir özellik bulunmaktadır. Benzer olarak popülist liderde kendisini demokrasinin sürekliliğini sağlayan kuralların ve kurumların üstünlüğünü görerek kurtulmak istemektedir. Karizmatik otorite ile popülist lider arasındaki ikinci benzerlik ise kriz, ahlaki çözüm

veya gerilim zamanlarında ortaya çıkmasıdır. Kriz zamanında ortaya çıkarak ve belirli kişisel özellikleri sayesinde “halk” üzerinde rahatlama meydana getirerek krize çözüm bulacak lider havası oluşturmaktadır. Karizmatik otorite ile popülist liderlik arasında son benzerlik ise her ikisinin de istikrarsız ve geçici olmasıdır. Liderlik bireyin ömrüyle sınırlı olmaktadır ve kişiselleşmiş liderliğin birinden bir diğerine aktarılma ihtimali oldukça zordur. Popülizm karizmatik liderliğe dayandığı takdirde süreklilik sağlamakta zorlanmakta ve çözülme tehlikesi taşımaktadır (Taggart, 2004, s. 127-129).

Karizmatik liderliğin popülizm açısından tehlike arz etmesine rağmen popülist partiler karizmatik liderliği tercih etmektedirler çünkü popülist hareketlerin başarısında güçlü bir liderlik gerekmektedir. Karizmatik liderlik hem sıradan liderlerin hem de sıradan “halk” tabanının güç kazanmasında önemli bir faktör olmuştur. Popülist partiler kişiselleşmiş liderliğe dayanan yapıya sahiptir. Bu yapıyı tercih etmelerinin sebebi kurumsal karmaşıklığa son verme arzusu ve partiyi liderlikle cisimleştirme isteği olmuştur (Taggart, 2004, s. 129-130).

Sonuç olarak lider popülizmin icracısı olarak ele alınması gereken en temel olgulardan biridir. Popülist partiler ya da hareketler tek başına önemli olsa da takipçilerinin oylarını konsolide eden, rakipleri üstünde baskı yaratarak hataya sürükleyen, halka yönelik söylemlerini duyulur hale getiren medya kuruluşlarının dikkatini çeken popülist liderlerdir. Halk ile parti arasında en etkin ve duygusal bağı yaratmanın yolunun lider olduğu düşünülse de popülist liderin ortaya koyduğu performans, planlama, sahneleme ve en önemlisi çeşitli ve profesyonel medya kaynakları tarafından desteklenmesi ile gerçekleşmektedir.

2.1.3 Popülizm yükselişinde medya ve krizin etkisi

Popülist hareketlerin ya da partilerin başarı kazanmasında medyanın önemli bir etken olduğu ileri sürülmektedir. Popülist figürlerin medya araçları üzerinde manipüle becerisi ve medyanın da popülist figürlerin ortaya koyduğu siyaset biçimine ilgi göstermesi popülizm ve medya birlikteliğini ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Medya'nın popülizmin üzerindeki rolüne rağmen literatürde bu ilişkiye dair fazla çalışma bulunmamaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalarda popülizm medya ilişkisinin iki boyutu incelenmektedir. İlki, kitle medyasının popülizmin başarısı üzerindeki etkileri boyutuna odaklanmasıdır. İkincisi ise popülist figürlerin medya kanallarını kullanmada hangi yolları tercih ettikleri konusundadır (Moffitt, 2020, s. 113).

İkinci boyuttan popülizm medya ilişkisini inceleyenler genellikle popülizmi söylem ya da ideoloji olarak gören araştırmacılar olmuştur. Özellikle söylem yaklaşımıyla araştırma gerçekleştirenler kitle medyasında görünür olmanın söylem kullananlarının seçilme şansını etkilediğini düşünmektedir. Medya kanallarındaki görünürlüğün ve söylemin popülist partilerin ya da hareketlerin başarısıyla ilişkili olduğu genel kabul görmektedir. Söylem analizinde medyaya biçilen değere karşı çoğu araştırmacı medyanın rolünün popülizmin başarısına etki eden belirleyicilerden sadece biri olduğu düşünmektedirler (Moffitt, 2020, s. 113).

Popülizme ince merkezli ideoloji yaklaşımıyla bakan Mudde (2007, s. 249) medyanın popülistler tarafından dost ve düşman olarak ele alındığını belirtmiştir. Medya popülistleri ve politikalarını (göç, kanun, nizam) destekleyerek “dost” olabileceği gibi, bunları gerçekleştirmeyerek potansiyel “düşman” olarak görülebilmektedir.

Popülizmi strateji olarak değerlendiren araştırmacılar ise medya kanallarının örgütlenmemiş birey topluluğunun bir araya getirilmesinde merkezi araç olarak görmektedir. Bu düşünceler ışığında Weyland (2001) özellikle Latin Amerika’da klasik popülistlerin geniş sayıda topluluğun desteğini sağlamada radyonun etkisinden bahsederken, günümüzde çağdaş popülizm için televizyon başarısının sağlanmasında temel belirleyici rolü üstlenmiştir.

Popülizmin medya kanalları sayesinde başarılı olduğu düşüncesi çoğu araştırmacı tarafından dile getirilmiş olsa da bu başarıyı medya kanallarına sahip olma ve belli bir bölümünü etkileyebilme kapasitesi ile sağlamaktadır. Bunun sağlanamadığı durumda medya nefreti ortaya çıkmakta ve medyaya yönelik “ana akım medya”, “elit medyası”, “liberal medya” ve “kör topal medya” nitelendirmeleriyle şikayetlerde bulunarak hedef haline getirilmektedir (Moffitt, 2020, s. 127). Kimi zaman ise medyaya şikâyet ve nefret, medya müdahalesi biçimine bürünerek yasal düzenlemeler yoluyla basın özgürlüğünü ortadan kaldırma yoluna gidilebilmektedir. Bu yol popülist hareketlerin başvurduğu en tehlikeli ve antidemokratik yol olarak görülmektedir.

Günümüzde yeni medya araçlarının sunduğu çok sayıda fırsat sayesinde geleneksel kitle medya araçlarıyla mücadele etme baskısından kurtulan popülizm internetin Web 2.0 gelişmesiyle taşınabilir cihazların sağladığı ulaşılabilirlik, aktif bir biçimde katılma imkânı veren yapısı ve görelî olarak fiyat ucuzluğundan yararlanmaktadır. Bunların yanı sıra popülist partiler Weibo, Facebook, Twitter ağları üzerinden kurdukları kanallarla ya da Youtube’a yüklenen ve halka doğrudan temas eden videolarla kendi kitlelerine ulaşım sağlayarak geleneksel kitle medyasının tahakkümüne son vermiş olmaktadır.

Web 2.0 sayesinde Youtube, sosyal ağlar ve bloglar aracılığıyla kitlesini geleneksel anlamda medya tüketicisi olmaktan kurtararak üretici tüketiciler olma imkanını sunmuşlardır (Moffitt, 2020, s. 135-142).

Sonuç olarak, medya kanalları popülizmin başarısında önemli bir etken olmuştur. Popülizm literatüründe medya ve popülizm ilişkisine yönelik çalışmalar son yıllarda gelişme göstermiştir. Klasik popülizmde kullanılan geleneksel kitle medya araçları uzun süre popülizmi etkilemiş fakat yeni medyada meydana gelen teknolojik gelişmeler (Web 2.0) ve sosyal ağların (Youtube, X) sunduğu imkanlar çağdaş popülizmin güç kazanmasında etkili medya kanalları haline gelmişlerdir. Günümüzde meydana gelen gelişmeler “medya faktörünü” dahil etmeden analiz etme girişiminin hakiki bir biçimde muğlak kalacağını göstermiştir.

Popülizmin başarısını etkileyen ve yazındaki çalışmalarda kendine yer bulan bir diğer kavram ise krizdir. Popülist literatürde krizlerin etkisine yönelik çalışmalar oldukça geniş yer tutmaktadır. Popülizmin ortaya çıkmasıyla krizlerin doğrudan ilgisi olduğunu düşünen yazarlar var olduğu gibi, bu ilişkiden tam olarak emin olamayan bir grup vardır. Popülizm kriz ilişkisine bakış açısının araştırmacılara göre değişmesinde temel etken diğer karakteristik özelliklerde (halk, medya, lider) olduğu gibi popülizme hangi yaklaşımla (ideolojik, politik stratejik, söylem) değerlendirildiği ile alakalıdır (Moffitt, 2020, s. 170-1).

İlk olarak popülizmin başarısında krizleri önkoşul olarak düşünen yazarlar gelmektedir. Kriz popülizm ilişkisine yönelik en kapsamlı açıklamayı Ernesto Laclau (2015, s. 175) yapmıştır. Laclau krizlerin yokluğunda popülizmin mümkün olamayacağını ve popülizmin ortaya çıkmasının, toplumsal krizin parçası ideolojik krizle bağlantısının bulunduğunu ileri sürmüştür. Daha da ötesinde önemli değer atfettiği krizlerin yokluğunda tarihi figürlerin olmayacağını ifade etmiştir;

“1930'ların çöküşü olmasaydı, Hitler bağırان bir çete liderinin ötesine geçemezdi. Cezayir Savaşı sırasında Dördüncü Cumhuriyet'in krizi olmasaydı, De Gaul'un halka seslenişi 1946'daki gibi işitilemezdi. 1930'larda Arjantin'deki oligarşik sistem giderek aşınmamış olsaydı, Peron'un yükselişi düşünülemezdi.” (Laclau, 2007, s. 137)

Diğer bir ifadeyle Laclau (2007, s. 139) “*temsili krizin...her türlü popülist ya da kurulu düzeni karşıtı çıkışların köklerinde gördüğünü*” iddia etmiştir. Laclau'nun düşüncesine göre popülizm krizin varlığı olmadan ne ortaya çıkabilir ne de başarılı olabilirdi.

Öte yandan kriz ve popülizm arasında nedensellikler kurma eğiliminde olan politik strateji yaklaşımının temsilcisi araştırmacılarda çağdaş literatüre katkı yapmışlardır. Örneğin Roberts (1995, s. 113) popülizmin, *“kriz ya da esaslı bir toplumsal dönüşüm esnasında, önceki otorite örüntülerinin ya da kurumsal referansların halkın siyasal davranışlarını ve kimliklerini yapılandırma kapasitelerini kaybettikleri anlarda yükseldiğini”* ifade etmiştir. Weyland (1999, s. 395) ise Latin Amerika’da yaptığı çalışmalarda *“krizleri neoliberal popülizmleri ortaya çıkaran bir tetikleyici”* olarak tanımlamıştır.

Popülizme ideolojik olarak yaklaşan araştırmacılar ise popülizm ile kriz arasında etkileşimi kabul etseler de bu duruma septik yaklaşmaktadırlar. Bu yaklaşıma dair görüş belirten Mudde, fikir beyan eden çoğu yazarın krizin neden oluştuğunu bilmediğini ve bu nedenle yapılan açıklamaların özensiz ve muğlak olduğunu belirtmiştir (Mudde, 2007, s. 205). Bu ilişkiye dair bir diğer görüşü *“ilgili literatürdeki en önemli sorunun bu değişkinler arasındaki ilişkiler ve kriz kavramının sınırlarının belirsiz kapsayıcılığı”* olarak değerlendirmiştir (Mudde, 2007, s. 205). İdeolojik yaklaşım açısından görüş belirten bir diğer isim Kaltwasser (2012, s. 184) öncülü gibi dünya genelinde görülen krizlerin popülizmle ilişkilendirilmesi konusunda benzer şüpheyne sahip olduğunu söyleyerek iddianın ampirik verilere dayanmadığını iddia etmiştir: *“Popülist radikal sağ partiler, yapısal olarak ortaya çıkacakları ortamdan çok uzak görünen Avrupa’nın ilgili bölgelerinde büyük başarılar elde ettiler”* (Kaltwasser, 2012, s. 188).

Son olarak bazı yazarlar ise popülizm ile krizler arasında herhangi bir nedensellik bağı olmadığını ifade etmişlerdir. Knight (1998, s. 227) *“her ne kadar tarihsel olarak sıklıkla geçerli olsa da sağlam bir nedensellik sağlamaktan “uzak olduğunu savunmuş ve “bu ilişkilendirmenin en iyi ihtimalle kaba bir eğilim ya da korelasyon”* olduğunu belirtmiştir. Arditi (2007, s. 63) ise *“Popülist deneyimler ölçeğini siyasetin katılımcı, bölüştürücü ya da diğer talepleri karşılayamadığı başarısızlık anlarına daraltır. Vurgulanan bu istisnai durum hükümetin popülizmiyle, muhalefetin popülizmi arasındaki farkı göstermeye imkân tanımaz”* diyerek popülizm kriz ilişkisine karşı kuşkuculuğunu ortaya koymuştur.

Sonuç olarak tüm bu farklı yaklaşımlara rağmen krizle popülizm arasındaki ilişki zayıf, güçlü ya da tamamen yok sayılsa da krizlerin popülizm üzerindeki etkisi yadsınamayacak noktadadır. Kriz özellikle popülizmin gelişmesinde yardımcı olan ya da ona yolu açan bir kavram olduğu yazında açıkça görülmektedir. Bazı itirazlar söz konusu olmuş olsa da bunlar ilişkinin bütününe değil konumlandırılma biçimine

yöneliktir. Medyanın ve krizin etkisi kabul edilmekle birlikte tam belirleyicinin performansın olduğu açıkça ortaya konulmakta ve bu iki özelliğin sadece birer tetikleyici görevi gördüğü ileri sürülmektedir.

2.2 Popülizmin tarihsel süreci

Popülizm tarih boyunca geniş bir coğrafyada, farklı kıtalarda, farklı ülkelerde kendisine uygulama alanı bulmuş bir kavramdır. Farklı yüzyıllarda, birbirinden farklı şekillerde ortaya çıkmış olan popülizm kavramını ve kavramın tarihsel boyutunu tanımlamak oldukça zordur. Kavramın içerisine aldığı ampirik vakaların bütününe anlamak ve bunlar arasında sınırlı ve betimleyici açıklama yapmak, çoğulluğun içinden mantık çerçevesinde tarihsel bir bağlama ulaştırmak için çeşitli görüşler ortaya çıkarılmıştır. Bu görüşler arasında bu çeşitlilikle baş etme konusunda somut bir çalışma gerçekleştiren isim Canovan olmuştur (Laclau, 2007, s. 17).

Canovan'ın çalışmasında yapmak istediği Amerikan Popülizmi, Rus Narodnik Hareketi ve Arjantin'deki Peronizm'e kadar geniş bir yelpazeyi birbirinden epeyce farklı olguları sistematik çerçeveye oturtmaktır. Bu çeşitliliğe karşı Canovan (1981, s. 4-13) popülizmi, yukarıda ifade edildiği gibi, "tarımsal popülizm" ve "politik popülizm" olarak iki ana başlığa ayırmıştır. Bu bağlamda Canovan'un ortaya koyduğu iki ana başlık altında popülist hareketlerin tarihsel süreci incelenecektir

2.2.1 Tarımsal Popülizm

Günümüzde geniş bir coğrafyaya yayılan popülizmin kökleri Rusya'da Narodnik Hareketi ve ABD'de Halk Partisi'ne kadar geriye götürülmektedir. İki ülkede yer alan örnekler tarımsal anlamda bir popülizm hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Tarım ekonomisinde meydana gelen ufak çaplı kriz, köylülerin popülist parti ve hareketleri tarafından temel güç olarak görülmesine neden olmuş ve köylüleri, gücü elinde bulunduran Amerika'da banka ve demiryolu kuruluşu sahiplerine, Rusya'da ise devlet gücüne karşı harekete geçirebileceğini düşünen erken dönem popülistler için fırsat yaratmıştır. Bu fırsatla Rus Narodniklerin ve Amerika'da kurulan Halk Partisi'nin popülizmin değişik türleri olarak ortaya çıkması popülizmin entelektüel ve kültürel yelpazesine katkıda bulunmuştur ancak aşağıda anlatılacağı gibi 19. yüzyılda popülizm "küçük burjuvazi" ideolojisinin ötesine geçememiştir ve 20 ile 21.yy. popülizm örneklerinde ise koşullar nedeniyle farklılıklar ortaya çıkmış ve farklı tanımlamalarda

bulunulmuştur. Buna karşın Narodnikler ve Halk Partisi popülizmin temel özelliği olarak görülen elit karşıtlığını benimsemişler (Jagers & Walgrave, 2007) ve halkı kutsallaştırmışlardır (Canovan, 1981, s. 100-1).

19. yy dünya siyasetinde gelişmekte olan ülkeler için popülizmin stereotip örneği ve ilk yeşerdiği ülke Çarlık Rusya olmuştur (Toprak, 1992, s. 44). Rus popülizmi kırsal yaşam biçiminin romantizme edilmesinin en net örneği olarak Narodnik Hareketi (Taggart, 2004, s. 60) 1874 yılında Rusya’da entelektüel öğrencilerin Alexander Herzon’un on yıl önce Londra açtığı Kolokol (Çan) dergisinin sayfalarında “*halka doğru, halka doğru... orası sizin yeriniz, okullarınızı bırakıp gideceğiniz yer. Rus halkı uğruna birer savaşıya dönüşeceğinizi gösterin*” (Akt. Ulam 1981: 102) çağrısına uyarak kentten kırsala doğru harekete geçmesiyle başlamıştır. Öğrencilerin bu çağrıya uyması ile düşünce retoriğin ötesine geçmiş ve Herzen ortaya koyduğu bazı temel ilkelerle Rus popülizminin temellerini atmıştır (Venturi, 1960, s. 35). Köklü bir değişim ve eski düzeni devrimci bir biçimde harekete geçirme fikirlerini kırsal alanda yaymaya ve köylüye öğretme amacı taşıyan gençlerin asıl hedefi köylüleri çarlık yönetimine karşı harekete geçirmek olmuştur (Taggart, 2004, s. 59). Alexander Herzon’un çağrısı ile harekete geçen gençler başarısızlığa uğramış fakat bu başarısızlığa rağmen köylüye olan inancını yitirmemişlerdir. Halka gitmekten vazgeçmeyen Narodniklerin yazılı bir metinleri, örgütü ya da belirli bir siyasi partisi olmamış ve çoğunluğunu kentli entelektüel olan öğrenciler oluşturmuştur.

Belli bir siyasi propaganda yetenekleri olmayan gençler belirli broşürler dağıtarak benimsedikleri fikirleri halka anlatmışlardır. Narodnikler halktan bekledikleri ilgiyi göremedikleri an demokratik yapıda ilerleyen halka yönelik terörizme evrilmiştir. Böylece 1874 yılında entelektüel öğrenciler ile yola çıkan ve Herzen’in çağrısına uyan Narodnikler başarısızlığa uğramıştır. Rus Narodizminin başarısızlığa uğramasında iki temel neden etkili olmuştur. Bunlardan ilki köylülerin genç entelektüellerin yapmak istediği devrime karşı ilgisizliği olmuştur. Narodniklerin zihinlerinde yer alan köylülerin ezildiği, devrime hazır oldukları düşüncesi karşılık bulmamıştır çünkü Narodnikler köylülerin maddi çıkar peşinde koşan, muhafazakâr ve genç entelektüellere karşı şüpheli tavrı ile karşılaşmışlardır. Köylülerin Çarlık Rusya rejimi tarafından ezildiği düşüncesi de köylülerin Çar’a duyduğu derin sadakat duygusu nedeniyle hayal

kırıklığı yaratmıştır⁵ (Taggart, 2004, s. 66). Narodnikler için ikinci problemleri ise halka giderek yıkmak istedikleri Çarlık rejimi tarafından ortaya çıkan baskı ve tutuklanmaları olmuştur. Popülizmin örneklerinden ilki olan Narodnikler işte bu sebeplerle başarısızlığa uğramışlardır (Taggart, 2004, s. 67).

Erken dönemde Amerika’da ortaya çıkan popülizm 19. yüzyılda dünya siyasetinde yer alan popülist hareketlerden oldukça farklılık göstermiştir. Bu popülizm, karizmatik lider önderliğine (Arjantin’de Peron), iyi eğitilmiş kentli seçkinlere ya da belli kişilerin bir temelini oluşturduğu ideolojik yapılara (Rus Narodizmi ya da Rus Popülizmi) dayanmamıştır. Halk Partisi hareketinin gücünün temelini safi halkın kendisi oluşturmuştur (Taggart, 2004, s. 34). Rus popülizminin tersine ABD’de ortaya çıkan Halk Partisi’yle sınırlı kalmamış ve özellikle Michael Kazin’in (1995) belirttiği üzere popülizm ABD’nin demokratik düzeni üstünde yadırganamayacak öneme sahip olmuştur.

Erken dönemde Halk Partisi Amerika’nın iki köklü partisi Cumhuriyetçiler ve Demokratlara karşı ikisinden ayrı alternatif bir başkan adayı çıkarmak amacıyla 1892’de Omaha’da kurulmuştur. Parti -özellikle Doğu Amerika’da- banka ve demiryolu kuruluşlarına karşı kooperatifleşme çalışmaları başlatan çiftçilerin hareketinden hareketle kurulmuştur (Taggart, 2004, s. 36). 1992’de kurulan Halk Partisi’nin kökleri 1870-1890 yılları arasında “Grangers” ve “Granbackers” olarak bilinen çiftçi hareketlerinin faaliyetlerine dayanmıştır. Çiftçi hareketlerinin faaliyetlerinin kademe kademe gelişmesi siyasi partiye evrilmesinin kaçınılmaz olmasına yol açmıştır (Toprak, 1992, s. 44).

Parti Omaha’da Ignatius Donnelly’in önderliğinde bir aday ve Rus popülizminden farklı olarak bir program belirlemiştir. Ignatius Donnelly’in yaptığı konuşmada yer alan “*Milletin doğum yıldönümünde toplanan bizler... Cumhuriyet’in yönetimini, onu yaratan sınıfa, ‘sade insanlar’a geri vermek amacındayız.’*” ifadesiyle popülizmin temel argümanı olan ‘sıradan insana’ değinmiştir. Ayrıca parti programında seçkinlerin işbirlikçi yapısı, sıradan insanın doğasında iyi oluşu ve komplo teorisi gibi popülist özelliklere yer verilmiştir (Taggart, 2004, s. 36-7).

⁵ Çar’ın statüsü meselesi sadece köylülerin aklını karıştırmıyordu. Zaman zaman devrimci kuramcılar dahi Çar’ın yönetimine son vermeden de devrim yapılabileceği umudu taşıyordu (Ulam, 1998, s. 44,64).

Popülist Halk Partisi'nin başarısında sorunlar mevcuttu. İlk sorun güneyin partisi olarak ortaya çıkan Demokratların, Halk Partisi için hem potansiyel bir fırsat hem de tehdit durumunda bulunmasından kaynaklanmıştır. Popülist Parti için mali açıdan muhafazakâr politikalar benimseyen Demokrat Parti düşman olarak görülse de gümüş yanlısı politikası nedeniyle parti içinde bulunan bir kısım tarafından potansiyel bir müttefik olarak görülmüştür. Halk Partisi bağımsız parti olarak görülse de her an bozulma tehlikesi göstermiştir. Bozulma tehlikesi 1896 seçiminde ortaya çıkmıştır. Demokratların serbest gümüş yanlısı William Bryan'ı aday göstermesi parti içinde gümüş serbestliğini savunanların Bryan'ın ortak aday olarak gösterilmesinin istenmesine neden olmuştur. Bu talebe karşı olanlar bunun tarımsal radikalizmden vazgeçerek Omaha Platformu'nun bozulmasına neden olacağını öne sürmüşlerdir. Nihayetinde gümüş serbesti yanlılarının zaferiyle Bryan aday gösterilmiş ve Bryan yapılan başkanlık seçiminde yenilmiştir. Bu yenilgi sonrası Omaha Platformu'nda belirtilen ideolojik çerçeveden sapmalar neticesinde çöküş aşamasına geçilmiştir. Yenilgi popülist parti olarak ortaya çıkan Halk Partisi'nin sonunun gelmesine yol açmıştır (Taggart, 2004, s. 45-6). ABD popülizm tarihi literatüründe Halk partisi ile ilgili farklı yorumlar bulunmaktadır. Hareket kimilerine göre gerici ve nativist olarak görülse de kimilerine göre ise ilerici siyasi anlayışın ilk tepkisi ve demokrasi vaadi olarak görülmüştür (Goodwyn, 1976; Hofstadter, 1955).

2.2.2. Politik Popülizm

Margaret Canovan sınıflandırmasının ikinci kısmını oluşturan politik popülistler tarımsal popülistlerden farklı olarak kırsal olmayan öğeleriyle politikleşerek ve “halk” ile seçkinler arasındaki ayrıma dayanan ilişkinin daha da belirginleştiği ayrıma yol açmıştır. Sınıflandırmanın ilk ayağını oluşturan tarımsal popülizmden farklı olarak politik popülistler ırk ayrımı, siyasi rakibe karşı dışlama ve düşmanlık (George Wallace) ve karizmatik liderin yöneticinin varlığında vücut bulduğu (Peronizm) hareketler olarak ortaya çıkmışlardır. Politik popülistler ortaya koydukları popülist öğelerle günümüz popülist parti ve hareketlerinin 20.yüzyıldaki öncüllerini oluşturarak literatüre katkı yapmışlardır.

Politik popülizme verilebilecek ilk örnek Amerikalı Huey Long olmuştur. Huey Long'un erken dönem tarımsal popülizmden ayrılmasının temel nedeni kırsal hareketin popülizminden uzak durarak Demokrat Parti aracılığıyla siyasete girmesi olmuştur.

Siyasi kariyerinin başından beri zenginleşmeye ve toplumsal anlamdaki eşitsizliğin yol açtığı eğitim adaletsizliğine karşı çıkmıştır (Long, 1933, s. 37-9). Senatör gücünü kullanarak Share Our Wealth (Zenginliğimizi Paylaşalım Cemiyeti) kurmuş ve bu amaçla Louisiana halkına birçok yardımda bulunarak onların beğeni ve takdirini toplamıştır. Her popülist liderde görülebilecek olan halktan biri olduğu ve onlar için çalıştığı imajını yaratmıştır. Eyaletinde yer alan ırk meselesinde her iki tarafı da idare etmeye çalışmıştır. Siyahi yurttaşların yanında görünmekten çekinmemiş ve siyasi rakiplerini ise siyahlarla iş birliği yaptıkları için suçlamıştır (Hair, 1991, s. 223). Long söylemlerini ve konuşmalarını hitap ettiği halka göre şekillendirmiş ve halkın çıkarlarına göre hareket ettiği için diktatör olamayacağını belirtmiştir (Long, 1933, s. 294). Senatör adabını hiçe sayarak, ekonomistlerin yazılarını okumadığını söyleyerek ve İncil bildiğini vurgulayarak popülist özelliklerini 1935 yılında öldürülene kadar sergilemiştir.

Huey Long'un sonrasında görülen popülist isim George Wallace olmuştur. Ucuz takımlar giyinip, country müziğini dinleyip ve her yemeğini ketçapla yemeği sevdiğini belirterek halktan biri olduğu göstermeye çalışmıştır (Kazin, 1995). Wallace'ın 1960 yılında ortaya çıkan popülizminin üç temel özelliği vardı. Bunlardan ilki ırk ayrımı gütmesi ve dolayısıyla ırkçı siyasete başvurması olmuştur.

İkincisi ise düzen güvensizliğiydi. Düşmanlığı düzenli olarak “bürokratlara” ve “sözde-entelektüel” seçkinlere yöneltmiştir. Sonuncusu düzenin dışında gördüklerini yani sıradan, sessiz insanları savunmuştur (Taggart, 2004, s. 52). Bu özellikleri nedeniyle Wallace popülizmin temel argümanları bünyesinde bulundurması nedeniyle oldukça önemli bir gelişme olarak kabul edilmiştir. Huey Long ve George Wallace ABD’de tarımsal popülizmin temsilcisi Halk Partisi’nden aldıkları mirası ileride görülecek olan popülist hareketlere aktararak erken dönem popülizmin örneğini oluşturmuşlardır.

Latin Amerika’da erken dönemin politik popülizm örneği ise Arjantin’deki Peronizm olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kriz döneminden yararlanan Juan Peron’unda bulunduğu subaylar, ülkenin yönetimini 1943 yılında ele geçirmiştir. Darbe yönetimindeki görevlerinden işçi hareketinin önemini algılamış ve aldığı görevlerde (Çalışma Bakanlığı, Başkan Yardımcılığı) halkla -özellikle işçi sınıfıyla- sıkı bir bağ kurmuştur. Yapılan seçimlerde nihayetinde başkan seçilmiş ve daha sonra Peron, Devrimci Tek Parti’yi kurmuştur (daha sonra Peronist Parti oldu) (Taggart, 2004, s. 78-9). Başkan seçildikten sonra popülist özelliklere başvuran Peron, Peronist olmayan hakimleri görevden uzaklaştırarak Anayasa Mahkemesi’nin gücünü kırmıştır. Peronist

iktidarda Latin Amerika popülist hareketlerin çoğunda görülen Anayasa Mahkemesi gibi atanmışlardan oluşan kurumu ele alma çabası görülmüştür (Page, 1983, s. 165-7). 1948 yılında bir diğer Latin Amerika popülist partilerin ortak özelliği olan Anayasa değişikliğine gitmiştir. Rakiplerinin radyo ve televizyona erişimini kısıtlayarak her fırsatta muhalefet partilerini tipik bir popülist parti gibi ötekileştirerek düşmanlaştırmıştır.

İktidarının ilerleyen yıllarında ortaya attığı Justicialismo (Adaletçilik)⁶ kavramını yaptığı icraatlarda rasyonelleştirici etkisini kullanarak kavramın esnekliği ile Peron uygulamada serbestlik sağlamıştır (Page, 1983, s. 200). Bu kavram klasik popülizmin Peron tarafından kullanılan kavramı haline gelmiştir. Popülist özelliklerinin yanında muhalefete yaptığı baskı politikası ile Peronist rejimin diktatörlük seviyesine ulaşarak post-faşizm olarak nitelendirmesine yol açmıştır. Juan Peron ise Peronizmi şöyle açıklamıştır:

“Peronizm eyleme geçmiş hümanizmdi... zenginliğimizin... çabalarıyla oluşumunu sağlayanlar arasında adilce bölüşülmesini sağlayan... bir toplumsal ekonomi doktrindir. Peronizm ne öğrenebilir ne de yalnızca laftan ibarettir; onu ya içinizde hissedersiniz ya da reddedersiniz. Peronizm kafa değil, yürek meselesidir” (Akt. Page, 1983, s. 200).

Peron yönetimi bu ideolojisi aracılığıyla belli bir halk desteği sağladıysa da konumunu devam ettirmek için güce başvurmuştur

2.3. Popülizme Yönelik Yaklaşımlar ve Tartışmalar

Çağdaş literatürde fikri yaklaşımlar neticesinde popülizm politik strateji, ideoloji ve söylem olmak üzere üç ana yaklaşım altında değerlendirilmektedir. Popülizmin dünya üzerinde yaygınlaşması literatürde yazarların popülizm üzerinde yaptıkları çalışmalar ve tartışmalar popülizmin ne olduğuna dair temel bir soru ortaya çıkarmıştır. Bu bölümde yaklaşımların genel özellikleri, güçlü ve zayıf yönleri belirlenerek her bir yaklaşımın temel iddiaları araştırmacıların fikirleri neticesinde ele alınacaktır

⁶ Justicialismo, Juan Peron'un kapitalizm ve komünizm arasında üçüncü yol olarak nitelendirdiği kavramdır. Bu kavram aracılığıyla Peron, faşizme varan uygulamalarını meşrulaştırmıştır. Bu kavram günümüzde Latin Amerika'da popülist partiler tarafından da kullanılmaktadır (Taggart, 2004).

2.3.1. İdeoloji olarak Popülizm

Popülizmi ele alan yaklaşımlar ve araştırmacılar kavramın bir dünya görüşü veya ideoloji olabileceğini savunmaktadır. Son dönemlerde popülizmin bir ideoloji olduğu görüşü literatürde en kabul gören ekol olarak öne çıkmaktadır. Popülizmin bir ideoloji - özellikle ince merkezli ideoloji- olarak ortaya çıkmasında Michael Freeden'in (2011, s. 129-132) analiz ve ayırım çalışması etkili olmuştur. Freeden ideolojileri yoğun-merkezli (thick-centred) ve seyrek-merkezli (thin-centred) ideolojiler olarak ikiye ayırmıştır. Freeden'e göre yoğun merkezli ideoloji "tam" ya da "yoğun" siyasi kavramlara karşı konulmaz anlamlar atfeden geniş kapsamlı yapısal ideolojilerdir (Liberalizm ve Sosyalizm). İnce merkezli ideolojiler ise çok daha sınırlı bir çekirdeğe ve az sayıda ana kavramlara sahiptir (Freeden, 2011, s. 54). Freeden bu kategoriye uyan ideolojileri ise milliyetçilik ve feminizm olduğunu belirtmiş fakat popülizmi bu kategoriye koymamıştır. Popülizmin ince merkezli bir ideoloji olması araştırmacılar tarafından yapılan tanımlamadan çıkarılmıştır. Margaret Canovan (2002), Cas Mudde (2004), Ben Stanley (2008) ve Cristóbal Rovira Kaltwasser (2012) gibi yazarlar popülizmin ince merkezli ideoloji olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Canovan (2002, s. 33) popülizmi ideoloji olarak kabul ederken Michael Freeden'in teorisinden yararlanmıştır. Popülizmin kalbinde yani ideolojinin çekirdeğindeki kavramın "halk" olduğunu ileri sürmektedir. Halk kavramı "demokrasi" ve "egemenlik" kavramları ile karşılıklı ilişki içindedir ve aralarındaki bu bağlantı her birinin anlamını ortaya çıkarmaktadır. Canovan bu açıklamasıyla Freeden'in ideoloji morfolojisi ile popülizmin çekirdek ve bitişik kavramlarını ortaya çıkararak popülizmin ideoloji olduğu düşüncesini desteklemektedir.

Mudde popülizmi bir ideoloji olarak tanımlayanların içinde en kapsamlı açıklamayı sunan yazar olma özelliğini taşımaktadır. Mudde (2004, s. 543) popülizme yönelik yaptığı çalışmada *"toplumu yozlaşmış elitlere karşı saf halk biçiminde, birbirine karşıt olarak ikiye bölünmüş olarak gören ve siyasetin halkın genel iradesinin bir sonucu olmasını savunan bir ideoloji"* olarak tanımlamıştır.

Mudde ve Kaltwasser popülizmi, ideolojinin üç çekirdek kavramını halk, seçkinler ve genel irade olarak tanımlanmış ve bu çekirdeğin halk ve seçkinler ayrımı üzerinden kavramsallaştırıldığını belirtmiştir. Bu açıklamayla iki yazar popülizmi ince merkezli (thin-centered) ideoloji olarak gördüğünü; fakat liberalizm ve sosyalizm kadar detaylı,

kapsamlı ve tutarlı olmadığını belirterek tek başına varlığını sürdüremeyeceğini savunmuştur (Kaltwasser & Mudde, 2019, s.16-18).

Popülizm literatürüne katkıda bulunan ve popülizmin ideoloji olduğunu düşünmesine rağmen Stanley, Mudde gibi tek başına varlığını sürdürecektir tam bir ideoloji olamayacağını savunmuştur. Bunun sebebini ise şu sözleriyle açıklamıştır.

“Önde gelen birçok ideoloji, partileri, liderleri ve hareketleri de aşan felsefi-siyasi kurumlar üzerinde bir iz bırakırken, popülistler arasında ortak amaç ya da birliktelik namına bir kanıt neredeyse hiç yoktur. Sözgelimi, Popülist Enternasyonal ya da herkesin başvurduğu ortak popülist metinler, gündemler ve önemli olaylar söz konusu değildir ve popülist ikonlar evrensel olmaktan çok yerel niteliktedirler” (Stanley, 2008, s. 100)

Yukarıdaki düşüncelerine ek olarak Stanley’e göre (2008), tam bir ideolojide çekirdek kavramların sayısı oldukça fazladır ve bu sayı popülizmde oldukça yetersizdir. Bu nedenle de popülizmin tam bir ideoloji olabileceğini düşünmekten kaçınmış ve ince merkezli ideoloji olduğunu öne sürerek ana akım ideolojilere eklemlenme ihtiyacı duyduğunu belirtmiştir.

Popülizmi ince merkezli ideoloji olarak gören olumlu yazar görüşlerine rağmen kavramın ideoloji olarak sınıflandırılmasında sorunlar bulunmaktadır. Popülizmi bir ideoloji olarak görenlere eleştiriler popülizmin bireylere dair geniş kapsamlı ideolojik projelerden, ayrıntılı kavram ve görüşler açısından eksik olmasından kaynaklanmıştır. Popülizmin bu kadar geniş yelpazeye uzanan hareketleri tanımlamak açısından kullanılmasında bir sorun görünmezken kavramın fikri ve felsefi yönü olan yapı olarak tanımlanmasının tamamen yanlış olduğu savunulmaktadır. Popülizmin ideoloji olamayacağını savunan araştırmacılar genel olarak popülizmin diğer “zayıf ideolojilerin” aksine “yoğunlaşmak” için hiçbir çalışmada bulunmamasını işaret etmektedir. Popülizmin yerleşik çoğu ideoloji ile iç içe geçebilmesi ve pek çok ideolojik forma bürünebilmesinden dolayı bir ideoloji olmaya uygun olmadığını ileri sürülmektedir (Moffitt, 2020, s. 40-41).

Popülizmin ideoloji olarak görülme ve tanımlanmasına yönelik tepki ortaya koyan Worsley (1969, s. 245) popülizmi, yerleşik ideolojilerle (liberalizm, muhafazakarlık, sosyalizm) karşılaştırılacak bir ideoloji olarak görmek yerine siyasetin bir boyutu olarak görmenin doğru olduğunu şu ifadeleriyle savunmaktadır.

“Populist sendrom, herhangi bir tikel politikanın veya herhangi bir tikel ideolojik sistemin ya da yönetim tipinin biçiminde ya da bağlamdaki tikel açığa vurumundan çok daha geniştir: Demokrasi, totaliterlik vb. Bununla ifade edilen şey, popülizmin bir vurgu, genel politik kültürün bir boyutu olarak düşünülmesinin, basitçe özel bir tür ideolojik sis tem veya bir organizasyon tipi olarak görülmemesinin daha yeğlenir oluşudur. Hiç kuşkusuz, bütün ideal tiplerde olduğu gibi, daha önce "popu olarak adlandırdıklarımıza benzer politik kültürler ve yapılarca çok fazla yakınlaşmış olabilir” (Worsley, 1969, s. 245).

2.3.2 Söylem olarak Popülizm

Popülizm yazınında son zamanlarda yer alan bir diğer yaklaşım “halk” ve “elitleri” (Hawkins, 2009) ya da “oligarkları” (Tella, 1997) birbirine karşı düşman haline getiren söylem yaklaşımıdır. Popülizm bir ideoloji veya politik strateji yerine nutukta ve halka hitap eden bir konuşmada kendini gösteren siyasi bir ifade biçimi olarak görülmektedir. Söylem yaklaşımının bahsi geçen iki yaklaşımdan temel farkı ise popülizme stratejik ya da ideolojik çerçeveden yaklaşanlar kavramı bir kategori altında değerlendirirken söylem yaklaşımı siyasal örneklerin belirli bir özelliği olarak görmektedir. Söylem analizinde liderler ve özellikle hareketler populist söylemi ne zaman ve nasıl kullandıklarına göre az ya da çok populist olabilirler ancak stratejik veya ideolojik popülizmde ya popülisttirler ya da popülist değildirler (Moffitt, 2020, s. 43).

Popülizm çalışmasında Hawkins (2010, s. 30-1) ideolojide var olan resmi bir metin ve kelime haznesinin söylem olarak ideolojide bulunmadığını, ton ve dilsel bileşenlerin daha da önemli olduğunu vurgulamıştır. Bir hareketin ideolojik olarak popülist olmasının zorunlu olmadığını söylem olarak popülist olabileceğini öne sürmüştür. Örnek olarak ise Hugo Chavez’i vermiştir. Hawkins, Chavez’in popülist söyleme sahip olduğunu fakat ideolojisinin popülizm değil sosyalizm olduğunu ileri sürmektedir.

Hawkins bu çalışmasından sonra içerik analizi yoluyla söylemsel metinlerde popülizmin derecesini ölçme girişimi olarak nitel kodlama kriterleri belirlemiştir. Hawkins’in popülist söylemi belirlemek için belirlediği beş kriter şunlardır: *“Ya oradasın ya buradacı bir görünüm; İyi’nin ‘halk’la özdeşleştirilmesi; kötünün ‘elitler’ anılması; sistemli bir dönüşüm üzerine sürekli vurgu yapılması ve azınlık hakları ve demokratik işleyiş konusunda ‘ne yapsam olur’ anlayışı”* (Hawkins, 2010, s. 33). Yapılan bu

çalışmayla birlikte kimi zaman popülist olarak kabul edilmeyen hareketlerin popülist, popülist hareket olarak görülenlerin ise tam tersi yönde sonuç verdiği ortaya çıkmıştır.

Bu alanda çalışma ortaya koyan Hawkins'e göre (2010, s. 71) *“Yalnızca kelimeleri sayarak metin -ya da söylem- içerisindeki geniş ve örtük anlam dizilerini ölçemeyiz...Telde bulunan bakış açısı belirleyen fikirler bilinçaltında tutulurlar ve kelimelerin kendisi kadar onların dile getirilişi ve söylenme tarzıyla iletilirler”*. Sonuç olarak popülizmi özellikle kelimeler açısından ölçmek için yararlı olsa da popülizmi anlama konusunda etkili bir yöntem olamayacağı düşünülmektedir.

Söylem yaklaşımı dilsel bileşenlere ve retoriğe yaptığı vurgu ile popülizmin dereceli niteliğini kavrayarak popülizmin tanımlanmasında önemli kilometre taşı oluşturmuştur. Fakat metin tabanlı ve dilsel materyallere odaklanmış kayıtlı olanların dışında kalan görsel, estetik bilenleri ve edimsel önemi yeterince kavranamamıştır. Bu yönüyle literatüre katkı yapan araştırmacılar tarafından popülizmin tutku boyutunda ihmalkarlık yaptığı sebebiyle eleştirilmiştir.

2.3.3. Politik strateji olarak Popülizm

Popülizm literatüründe kavrama tanımlama getirmeye çalışan bazı araştırmacılar popülizmi politik strateji olarak ele almıştır. Bu yaklaşımla siyasi stratejiyi üç yönden incelemeye çalışmışlardır; siyasi seçimler, seferberlik ve siyasi örgütlenme. Politik strateji yaklaşımında ideolojik değerler ve söylemlerden daha çok, popülist partinin özellikle parti liderinin “halk”la kurduğu ilişkinin biçimiyle ilgilenir. Bu yaklaşım üzerinde çalışan araştırmacılar örgütsel niteliklerin ve (karizmatik) liderin rolünün önemine dikkat çekmektedir (Moffitt, 2020, s. 42).

Latin Amerika popülizmine yönelik çalışmalar yapan Weyland ve Roberts politik strateji yaklaşımına dair geniş çerçeveli açıklamalar getirmişlerdir. Weyland'a (2001) göre popülizm, *“lider bir kişiliğinin hükümetinin gücünü, doğrudan, aracısız, kurumsallaşmamış bir biçimde almış olduğu destekle örgütsüz yığınlarda aradığı ya da kullandığı bir siyasi stratejidir.”* Weyland bu tanımlamasıyla politik strateji anlayışını ileri sürmüştür. Roberts'a (2007) göre, popülizm *“net bir şekilde tanımlanmamış pueblo (halk) adına seçkinlere meydan okuyan liderler aracılığıyla kitlesel seçmenlerin yukarıdan aşağıya seferber edilmesi olarak”* tanımlanmaktadır.

Yazarların görüşlerinden anlaşıldığı üzere politik strateji yaklaşımı örgütsel yapıya ve karizmatik lidere önem vererek popülizmin temel karakteri olan “halk”ı zamanla

dışarıda bırakmıştır. Halk kavramını dışarıda bırakmanın yanı sıra kavramın Latince *populus* olan etimolojik bağlamından koparması nedeniyle de eleştirilmiştir (Moffitt, 2020, s. 43).

2.4 Demokrasi ve Popülizm İlişkisi: Olumlu, Olumsuz, Muğlak

Literatürde demokrasi ile popülizm arasındaki ilişkiye yönelik birçok çalışma bulunmaktadır (Pasquino, 2008 ;Canovan, 1981; Canovan, 2002; Mudde, 2004; Mény ve Surel, 2002;Kaltwasser & Mudde, 2019; Kaltwasser, 2012). Yapılan bu çalışmalardan kimi popülizmin vaat ettikleriyle demokrasiye karşı bir tehdit olarak algılanırken, kimi ise popülist hareketlerin demokrasiye içkin olan krizlerin çözülmesinde oynayacağı olumlu rol üzerinde durmaktadır. Bazıları ise popülizm ve demokrasi ilişkisinin olumlu ya da olumsuz sonuç doğurduğu konusunda belirsiz görüşlere sahiptir.⁷ Popülizm ve demokrasi arasındaki ilişkinin çeşitli tartışmalara yol açmasının temel nedeni kavramların kendilerinin siyasette konumlandırma biçiminden kaynaklanmaktadır. Demokrasi kavramına yönelik “halk egemenliği ve çoğunluğun iktidarı” şeklinde kısa tanımlanmada popülizm açısından sorun yoktur. Demokratik liberal siyasete yönelik karşı çıkış bu kavramlara değil liberal demokrasinin siyasetçilerin halkı yönetmesi ve halkın da siyasetçileri takip etmesi şeklindeki anlayışıdır. Popülizmin talep ettiği siyaset şekli ise asıl bilgeliğin ve gücün halkta olduğu böylece takip edilmesi gerekenin halk olduğu anlayışı olmuştur.

Popülizm ve demokrasi ilişkisine yönelik yazında ve özellikle politik tartışmalarda en yaygın düşünce popülizmin demokrasiye zarar verdiği anlayışı olmuştur. Bu anlayış, popülizmi demokrasiye musallat olan bir hastalık veya demokraside meydana gelen bir sapma olarak görmektedir (Canovan, 2002; Rosanvallon, 2008). Bu yaklaşım, popülizmi demokrasiden ayrı tehlikeli bir yerde konumlandırır ya da “*bastırılanın geri dönüşü*” (Arditi, 2007) gibi siyasetin geçmişine seslenen bir kavram olarak tanımlamaktadır. Çoğu yazarın popülizmin demokrasiye tehdit olarak görmesinin başlıca sebepleri denge fren mekanizmalarını ortadan kaldırma, yürütmeyi güçlendirme ve politik muhalefeti ortadan kaldırarak seçimleri birer plebisite dönüştürme isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerle popülist hareketler anayasal demokrasi, güçler

⁷ Kaltwasser (2012) bunları farklı bir şekilde ele alarak üç gruba ayırmıştır; “liberal yaklaşım”, “radikal yaklaşım” ve son olarak kendisinin de savunduğu “minimal yaklaşım”dır. Daha sonra çok katı bölünme olduğu gerekçesiyle negatif, pozitif ve muğlak yaklaşımlar olarak yeniden düzenlenmiştir.

ayrılığı ve çoklu partilere (pluriparty) dayanan demokrasiyle uzlaşmazlık içindedir ve demokrasiyi tehdit etmektedir.

Müller'e (2019) göre popülizm "*demokrasinin en iyi halini gerçekleştirmeyi vadeden yozlaşmış bir ideoloji*" dir ve asıl tehlikeli husus demokratik söylem de bulunan popülist karizmatik liderlerdir. Popülistler demokrasinin değerlerini koruduğunu söyleyerek kendilerini "liberal olmayan demokratlar" olarak nitelendirmektedirler. Fakat Müller'e göre bu kavramı kullanarak asıl mücadelelerinin demokrasiyle olmadığını gösterme istediğinden dolayıdır ancak bu çaba yanılsamanın ötesine geçmemektedir. Popülizmin ifade ve toplanma özgürlüğüne, çoğulluğa karşı olması sadece illiberal olduğunu değil ayrıca anti-demokratik olduğunu da göstermektedir (Müller , 2019, s. 68).

Levitsky ve Ziblatt (2018, s. 5) ise popülizmin demokrasiye aşamalı olarak yavaşça ve tepki çekmeyecek şekilde zarar verdiğini ve bunun ise belirli bir zaman aldığını savunmaktadır. Demokrasinin kendine içkin krizlerinin popülizm tarafından kullanılması sonucu ortaya çıkan zararların kolayca fark edilmesi mümkün görünmemektedir. Popülistler kendilerini liberal olmayan demokratlar olarak tanımlasalar da demokrasinin yıkılmasında en önemli rolü üstlenmekte oldukları açıkça görülmektedir.

Müller (2019) ise demokrasiye karşı gerçek bir tehdit oluşturduğunun bilinmesinin önemli olduğunu belirtmiştir. Popülist hareketlerin tümünü reddeden Müller, popülizmin demokrasiye dair olumlu katkısının olamayacağını ileri sürmüştür. Popülist partilerle mücadelede sosyal demokratik bir taban hareketine sahip olunmasının gerekli olduğunu ve bunun demokrasiyi güçlendirerek geniş toplum kesiminin beklentilerine cevap vereceğini düşünmektedir.

Popülizm konusunda çalışmalar yapan Yascha Mounk ve Jordan Kyle demokrasi ve popülizm ilişkisine en kapsamlı açıklama getiren siyaset bilimci olmuşlar ve popülizmi "*liberal demokrasilerden illiberal demokrasilere bir hareket*" olduğunu ifade etmişlerdir (Kyle & Mounk , 2018, s. 3-4; Tahincioğlu, 2021, s.51-2). Bu yazarlar arasında yer alan Mounk ilgili çalışmalarında, yükselişte olan popülist hareketlerin demokrasiye tehdit olduğunu belirtmiştir. Tahincioğlu, (2012, s.51-2) Mounk'un bu husustaki tespitlerini aşağıdaki gibi özetlemektedir:

1. *Popülistler, demokrasiye zarar vermeye daha eğilimlidir. Genel olarak incelendiğinde popülistlerin yüzde 23'ü demokrasilerde geriye gidişe neden olurken bu oran popülist olmayan liderlerde yüzde 6'da kalmaktadır. Bu da*

diğer bir deyişle popülist liderlerin popülist olmayan liderlere oranla demokratik kurumlara yaklaşık olarak dört kat fazla zarar verdiği anlamına gelmektedir.

2. Popülistlerin yürütme üzerindeki kontrolleri sıklıkla aşındırdığını söyleyen Mounk, popülist liderlerin yüzde 50'den fazlasının ülkelerinin anayasalarını değiştirdiği ya da yeniden yazdığı sonucuna ulaşmıştır. Hukukun üstünlüğüne yönelik saldırıların da arttığını çalışmasına ekleyen Mounk, popülist liderlerin yüzde 40'ının yolsuzlukla suçlandığını ve liderlik ettikleri süre boyunca ülkelerinin uluslararası yolsuzluk sıralamasında yükselişe geçtiğini belirtmiştir.
3. Mounk, "A Data Set of Political Leaders" verilerine dayanarak popülist liderlerin görevden ayrılmalarının genellikle dramatik koşullara bağlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu verilere göre, sağ ya da sol görüş fark etmeksizin popülist liderlerin yalnızca yüzde 34'ü görev sürelerine riayet ederek ya da adil seçimlerden sonra görevden ayrılmayı kabul etmektedir. Popülist liderlerin büyük çoğunluğu ise haklarındaki bir suçlamadan dolayı soruşturma görerek istifaya zorlanmakta ya da görevi bırakmamakta direnmektedir.
4. Popülistlerin bireysel haklara zarar vermeye eğilimli olduğunu ifade eden Mounk'un araştırmalarına göre, popülist hükümetler tarafından yönetilen ülkelerde basın özgürlüğü yüzde 7, sivil özgürlükler yüzde 8 ve siyasi haklar yüzde 13 oranında gerileme göstermiştir.
5. Son olarak, demokrasilerin içinde bulunduğu krize işaret eden Mounk, Freedom House'ın 2017'de ülkelerin yüzde 48'ini "özgür" olarak tespit ederken 2018 yılında bu oranın yüzde 45'e düştüğünü söylemiştir. Bu çalışmanın yapıldığı 2019 ve 2020 yıllarında çıkan Freedom House raporlarında ise dünyadaki ülkelerin 64'ünde siyasi ve bireysel haklar konusunda gerileme yaşanırken 2009 yılında özgür olarak değerlendirilen ülkelerin yarısından fazlasının son on yılda net bir düşüş yaşadığı kaydedilmiştir"

Literatürde popülist hareketleri demokrasiye zarar veren bir unsur olarak gören araştırmacılar kadar olumlu etkisi olduğunu konusunda görüş belirten araştırmacılar da mevcuttur. Popülizmi demokrasi için tehdit olarak gören yazarların popülist partileri sadece demokratik unsurları ortadan kaldırmaya çalışan bir hareket olarak görmesine karşın olumlu bakan yazarlar popülizmin demokrasinin sorunlarını çözme hususundaki katkısına odaklanmakta ve özünde demokratik olduğunu ileri sürmektedirler.

Laclau ve Mouffe olumlu bir düşünceyle popülizmin demokrasinin temel bileşimi olarak görmektedirler. Laclau, popülizmin “demokrasinin demokratikleştirilmesi” şeklinde ifade ederek popülizmin ortaya çıkışını liberallerin demokraside yarattığı yozlaşmadan kaynaklandığını ve çözümün radikal demokrasi olduğunu belirtmiştir. Popülistler radikal demokrasi ile yeterince temsil edilmediği düşünülen kesimin siyasi hayata katılmasıyla politik hayatta çatışma meydana getirilerek statükonun değişeceğini düşünmektedirler. Liberal demokrasilerde halk yeterince temsil edilmediklerini ve bundan dolayı popülistlerin siyasilere yetkinin kimde olduğunu göstereceğini ileri sürmektedirler (Kaltwasser , 2012, s. 191).

Ayrıca Mouffe, merkez sağ ve sol partilerin faaliyetleri ve politikaları arasında belirli farklılıklar kalmadığını ve bunun demokrasiyi geliştirmede aksine yozlaştırdığını belirtmektedir. Demokrasinin asıl amacı uzlaşmacı ortam yaratmak değil ideolojik bakımdan ortaya çıkan çatışmaları rekabete dönüştürecek kurum ve kuruluşların yaratılmasıdır (Mouffe, 2018, s. 36).

Yukarıda gördüğümüz üzere popülizmin demokrasi açısından olumlanmasını yapan Laclau ve Mouffe liberal eleştiri yoluyla düşüncülerini şekillendirmektedirler. Bu savunuculara göre liberal demokrasinin, liberal yaklaşımı bireysel haklar ve hukukun üstünlüğü ile demokrasiyi uygulanamaz hale getirmektedir. Bunlara ek olarak eleştiriler liberalizmin siyasi hayata bireylerin katılımını kısıtladığını ve elitlerin siyasal alanı işgal etmesinin temel sağlayıcısı olarak tasvir edilmesidir. Popülizmin bu sorunlara çözüm bulması ve demokrasi açısından olumlu şekilde değerlendirilmektedir (Mouffe, 2018, s. 36; Laclau, 2007).

Popülizmin demokrasi açısından olumlu ya da olumsuz değerlendirenlerin aksine muğlak bir bakış açısına sahip araştırmacılarda mevcuttur. Bu yaklaşım (muğlak) demokrasi popülizm ilişkisine yönelik olumlu ya da olumsuz bir görüş sunmak yerine belirli vakalar veya popülizm karşılaştırması yapmaktadır. Popülizme ince merkezli ideoloji olarak gören Kaltwasser ve Mudde (2012, s. 194) bu yaklaşımın en önemli savunucularıdır. Bu iki yazar demokrasi ilişkisine yaklaşımlarını “minimal yaklaşım” olarak adlandırmış ve “*popülizm ve demokrasi arasında yakın bir ilişki kurmak (olumlu ya da olumsuz) konusunda şüpheli tavır takınmak minimal yaklaşıma bağlı yazarları tanımlamak için gereken şarttır*” demişlerdir. Popülizm konusu demokrasi olduğunda bazı durumlarda tehdit bazı durumlarda ise düzeltici olabilmektedir (Kaltwasser & Mudde, 2012). Keza “*Popülizm, minimal demokrasileri teşvik etme konusunda olumlu*

rol oynayabilir, ancak tam teşekküllü bir liberal demokrasi geliştirme girişiminde olumsuz rol oynama eğilimi yüksektir” (Kaltwasser & Mudde, 2013).

Mudde ve Kaltwasser, demokrasi ve liberal demokrasi ayrımına giderek popülizmin özünde demokratik olduğunu fakat liberal demokrasiyle anlaşmazlık olduğunu vurgulamaktadırlar. Popülist hareketler liberal demokrasinin benimsemediği çoğulculuğu reddederek bunun “sessiz halk”ın iradesine doğrudan müdahale olduğunu savunmaktadır. Mudde, popülist hareketlerin güç kazandığı dönemlerde demokrasinin üstünde olumlu ve olumsuz etkisinin varlığından bahsederken ve popülizmin demokrasinin üzerindeki olumlu etkisini, “sıradan insanlara” sahip çıkması ve bu kesimi siyasal sisteme dahil edilmesi olarak sıralamaktadır (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 99). Bu da popülizmin demokrasinin sorunlarına çözüm olarak katkı sağladığının açık bir göstergesidir. Fakat yine de popülizmin demokrasi açısından tamamen yıkıcı ya da kurtarıcı olduğu iddialarından kaçınılarak Avrupa, Asya ya da Amerika’da yer alan vakaların karşılaştırılması konusunda fikir belirtmişlerdir (Kaltwasser & Mudde, 2012). Sonuç olarak popülizm ve demokrasi arasındaki ilişki birbirinden bağımsız olarak düşünülmemiştir. Popülizm yazınında çalışmalar yapmış siyaset teorisyenleri popülizm ile demokrasi ilişkisini ve popülist partilerin etkisini incelemişlerdir. Dünya genelinde yükselişe geçen popülist partilerin demokratik hayat üzerinde olumlu, olumsuz ya da muğlak olduğu konusunda teorisyenler arasında fikir birliği yoktur. Popülizm, siyasi hayata katılım sağlayamayan kitlelerin katılımını sağlama ve demokrasinin problemlerine çözüm olması açısından olumlu bulunurken, köklü demokratik kurumları ortadan kaldırma ya da yıpratma konusunda ve otoriter yönetimlere dönüşme açısından -özellikle iktidarı elde ettikten sonra- tehdit olarak değerlendirilmektedir.

3. YELPAZENİN SAĞINDAN SOLUNA DÜNYADA POPÜLİZM

Tarih boyunca belli dönemlerde belli ideolojiler ve sistemler o dönem içerisinde etkili olarak politik siyasette uygulama alanı bulmuştur. Belirli sürelerde etkili olan ideoloji ve sistemler bir süre sonra Gramsci’nin *interregnum*⁸ olarak adlandırdığı aşamaya girmektedirler. 21.yüzyılda neoliberal sistemin uygulanmasıyla ortaya çıkan post-demokrasiyle politik-iktisadi konsensüsün sağlanmasının sonucunda siyaset uzman ve

⁸ Antonio Gramsci’nin eski dünyanın/ideolojinin yok olmakta olduğu, yeni düzeninde doğmakta zorlandığı dönemi tanımlamak amacıyla kullandığı kavramdır.

idareci elitlerin istekleri doğrultusunda hareket edecekleri bir hal alırken demokrasinin temelinde yer alan halk egemenliği rafa kaldırılmıştır. Özellikle Batı Avrupa’da toplumun “oligarşik” hal alması ve finans merkezinin siyaset üzerindeki baskısı sonucunda elitlerin hâkim olduğu bir sistem ortaya çıkmıştır. Post-demokrasinin sorunsuzca ilerlediği bir ortamda konsensüs ortağı neoliberalizmin krize girmesi -2008 krizi- ile “popülist moment” için uygun ortam oluşmuştur. Politik ve sosyoekonomik birlikteliğin krize girdiği zamanlarda hâkim ideoloji ya da seçilmiş iktidar krizi nedeniyle sayıları giderek artan doyurulmamış taleplerin çözüm bulunmadığı anda, popülizm devreye girmiştir. Popülist momentin temel argümanları ise post-demokratik uygulamalarda demokrasinin erozyona uğratıldığı ve halk egemenliğinin yok edildiği bir sistemin üzerine kurulduğu iddiası olmuştur.

Elitlerin gasp ettiği iddiasıyla demokrasiyi yeniden inşa ederek halk egemenliğini sağlama yönündeki ilk adım sağ popülist partilerden gelmiştir (Avusturya Özgürlük Partisi ve Fransa Ulusal Cephe). Fakat dünya üzerinde görülen iki tip popülizm vardır; sağ ve sol popülizm. İki popülizm türü de doyurulmamış talepleri karşılama açısından benzer amacı taşıırken biz-onlar ayrımındaki bizlerin kimlerden oluştuğu hususunda ayrılmaktadırlar. Sağ popülizmin temel amacı halk egemenliğini sağlamaktır fakat bu egemenlik ulusun gerçek temsilcileri olarak gördükleri halka aittir. Ulusal kimliğe ve ulusal birliğe tehdit oluşturduklarını düşündükleri göçmenleri ve diğer grupları halk inşasına dahil etmemektedirler. Doğu, Batı Avrupa’da ve Amerika’da sağ popülist partilerin hepsi post-demokratik elitlere karşı savaşta bir araya getirmeye çalıştıkları, halkın dışında tuttıkları göçmenlere ve diğer gruplara nefret söylemi barındırmaktadırlar. Ayrıca neoliberal sisteme de karşı olduğu düşünülen sağ popülist partiler aksine milliyetçi bir neoliberalizm biçimini uygulamaya koymak istemektedir.

Dünya genelinde görülen sağ popülizmin aksine sol popülizm demokrasiyi geliştirmek ve derinleştirmek amacı taşımaktadır. Özellikle Latin Amerika’da yaygınlık gösteren sol popülizm Avrupa kıtasında da (Yunanistan, İspanya ve Fransa) örneklerini göstermiştir. Sol popülizm neoliberal elitlere karşıdır. Sağ popülizmde görülen göçmenlere ve diğer gruplara karşı nefret söylemi yoktur. Birbirinden farklı özelliklere sahip olsalar da dünyanın pek çok farklı kıtasında sol ya da sağ fraksiyonlarda popülizm dalgası bulunmaktadır. Yeni popülizm, 21.yüzyılda hâkim olan kimine göre ideoloji kimine göre düşünce biçimidir.

3.1 Siyasetin Temel Ayrımı: Sağ ve Sol Nedir?

Politik hayatta yer alan siyasal hareketlerin ve ideolojilerin sınıflandırılması konusu siyaset bilimi açısından önemli bir yer teşkil etmiştir. Tarih boyunca belli dönemlerde çeşitli şekillerde sınıflandırmalar yapılmıştır. Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan sağ ve sol kavramları iki yüzyıldan fazla süredir siyasal hareketlerin ve ideolojilerin kategorileştirilmesi için kullanılmaktadır. Fransız İhtilali sonrasında kurucu mecliste kralın sağında yer alanlar hükümdarın yetkisinden yana olurken (Jirondenler), kralın solunda oturanlar ise hükümdarın elinde bulunan yetkilerin azalmasından (Jakobenler) yana tavır koymuşlardır.⁹

Fransız İhtilali'nin sonrasındaki oluşturulan Kurucu Meclis'teki bu durum sağ-sol kavramlaştırmasının temelini oluşturmuştur. 1789'de toplanan meclis oturma düzeni üzerinden kavramsallaştırılan sağ ve solda olmak anlayışı, günümüzde de büyük ölçüde anlamını sürdürmektedir. Dolayısıyla bu süreç sonrasında şekil bulan bu karşıt iki terim, günümüz siyasal hareketlerini sınıflandırmak için de kullanılmaktadır (Uçar, 2005, s. 331-2). Oldukça genel bir bakış açısıyla, günümüzde demokrasi ve özellikle eşitlik ilkesine dayanmak sol olarak algılanırken, eşitlik kurmanın imkansızlığını vurgulayanlar sağ olarak algılanmaktadır.

Günümüze değin sağ ve solun anlamlılığı ya da anlamsızlığı hususunda tartışmalar yürütülmüştür. Karşıtlığın anlam ifade etmediğine yönelik önemli eleştirilerden birini Jean Paul Sartre yapmıştır. Bu iki terimin boş bir kutu olduğunu söyleyen Sartre sağın ve solun ne değerlendirici ne sınıflandırıcı ne de tanımlayıcı olabileceğini ifade etmiştir. İki karşıt terimin toplum içinde yer alan bireylerin arasında siyasi tartışmaya yol açmanın ötesinde bir işlevi bulunmadığını belirtmiştir (Bobbio, 1999, s. 48-9). Heywood (2014, s. 17-9) ise karşıtlığı, sağ ve sol terimlerin içinde bulundurduğu konuların karmaşıklığı ve ilk zamanlarda basit olan gerici-monarşist ve devrimci-eşitlikçi anlamlarını yitirerek tamamlayıcılığını ya da sınıflandırıcılığını kaybettiğini ileri sürmüştür.

Bu iki terimin anlamsızlığına yönelik bir diğer görüş ise sola ya da sağa ait olduğu düşünülen ideolojilerin yaşadıkları kriz sonucunda yenilgiye uğramasıyla ayrımın işlevsizliğini ifade etmiştir. Örneğin faşizmin çöküşünün sağı sona erdiği ya da

⁹ Fransız İhtilali sonrasında Kurucu Mecliste, solda yer alan Jakobenlerin sağda yer alan Jirondenlerden daha demokratik olmadığını 1793 Anayasasını temel alarak söyleyenler bulunduğu gibi (Aulard, 1987), tarihi metaforla solda yer alan Jakobenlerin daha demokratik olduğu yönünde görüş belirtenler de bulunmaktaydı (Bouloiseau, 1983, s. 67).

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile solun sona erdiği anlayışıdır. Fakat tek bir sağ ya da tek bir sol ideoloji ya da fikir söz konusu değildir. II.Dünya Savaşı sonrası faşizmin yıkılmasıyla birlikte refah devletin ortaya çıkışı sağı öldürmediği gibi, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve refah devletin gücünü kaybetmesi solu sona erdirmemiştir. Faşizm tek başına sağı temsil etmediği gibi komünizmde tek başına solu temsil etmemektedir. Sol ve sağ kavramlarının dünya üzerinde çeşitli ideolojik fraksiyonları ve farklı siyasal hareketleri bulunmaktadır (Uçar, 2005, s. 333).

Bu iki terimin anlamsızlığına yönelik en açık ve kabul edilebilir görüş politik dünyada karmaşık ve yeni sorunlara karşı “sağ “ve “sol” hareketler aynı icraatlarda bulunduğu ve seçim programlarında seslenecekleri kitleler için benzer programları benimsedikleri hususundadır. Bu karşıtlık içinde özellikle zayıflamakta olan solun bu güç durumdan kurtulabilmek için sağın görüşlerini benimsediğini ve böylelikle tarihsel karşıtlığın ortadan kaldırıldığı düşüncesi yazında öne çıkmaktadır (Bobbio, 1999, s. 62). Anderson'ın (1999, s. 152) tezine göre ise “sağ ve sol artık gereksizdir çünkü bunlar birbirlerine karıştı” ifadesiyle sağa ait olan eşitsizlik politikalarının sol partilerin veya hareketlerin yürüttüğünü savunmuştur. Sağcı Margaret Theacher'in politikalarını solcu Tony Blair'in sürdürdüğünü ve dolayısıyla sağ-sol karşıtlığının anlamsızlaştığı ve gereksizleştıği iddia edilmektedir (Uçar, 2005, s. 331-2).

Bobbio ise sağ-sol karşıtlığının anlamsızlığı ile ilgili görüş belirten yazarların aksine, politik dünyada iki terimin kullanıldığını ve gelecekte de siyaset bilimi açısından alternatif kavram olacaklarını belirtmektedir. Sağ-sol ayrımının temelini eşitlik üzerine kurgulayan Bobbio'ya göre (1999, s. 36-8); sağ eşitsizliği sol ise eşitliği temsil etmektedir. Sağın eşitsizliği, olumsuz düşüncenin aksine mantıklı bir açıklaması bulunmaktadır. Sağın temellendirmesine göre eşitsizlik engellenemez bir denklemdir. Eşitsizlikler engellenemez, zira engellenirse özgürlük yok olacak ve böylece toplumun dinamiği bozulma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Sağa göre toplumda rekabetin sağlanması için bazı insanların diğer insanlara göre altta ya da üstte olması gerekmektedir.

Sağ ve sol kavramlarını eşitlik-eşitsizlik üzerinden şekillendiren Bobbio'ya göre temel ayrımın “*insanların farklı olduklarından çok eşit olduklarının vurgulanması*” ve “*eşit olduklarından çok farklı olduklarının vurgulanması*” olduğunu belirtmektedir. Mutlak eşitlikten bahsetmeyerek betimleyici bir anlatım ortaya koymaktadır. Eşitliği sağlayacak yapı hakkında da görüş belirten Bobbio (1999, s. 56) demokrasi ile gelecek eşitliği sosyalizm ile gelecek olan eşitliği tercih ettiğini belirtmektedir. Bu durumun gerekçesini

ise demokrasinin herkesin arzusu olan eşitliği baskı unsuru olmadan özgür yolla getireceği fakat sosyalizmin sağlayacağı eşitliğin müdahaleci ve baskıcı olacağını vurgulamasıdır.

Bobbio'nun (1999, s.36-8) eşitlik-eşitsizlik yaklaşımına ek olarak sunduğu, sağ-sol ayrımını anlamlı kılan bir diğer unsur 'dışlananları kapsama'dır. Dışlanan bireylerden yana olmak solun en temel özelliklerinden biri haline gelmiştir. Hem dışlananlara sahip çıkmak hem de eşitliliği savunmak solun en temel özellikleri arasında yer alması bir başka özelliği olan ütöplülüğünü ortaya çıkarmaktadır. Sol ütöplüştür ve buna karşıt olarak sağ gerçekçidir. Çünkü sağ her zaman rasyoneldir ve gerekene yönelir geçmişte yaşanmış ya da yaşandığını iddia ettiği öyküleri anlatarak iktidarının devamlılığını sağlamaktadır. Sol ise bu denklemde hayal kurmaktadır. Sağın iktidar olduğu ve solun hayal kurduğu bu denklemde solun bir diğer özelliği olan muhalifliğine ortam hazırlanmaktadır. Her zaman dışlananlar ve eşitsizlik var olduğundan sol muhalif olacaktır. Sol iktidar olduğunda ise dışlananları kapsama ve eşitlik konusunda deformeye uğrayıp sağ olma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu nedenle eşitlikçi olmasının yanı sıra ütöplü, muhalif olma ve dışlananları kapsama özellikleri ile solun hiçbir zaman iktidar olamayacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Sol bu özellikleri ile iktidar erkini elde edemeyecek olsa bile dünya üzerinde eşitsizlik son bulmayacağı için 'sol öldü' tezi boşa çıkacaktır (Bobbio, 1999, s.56).

Sonuç olarak Fransız Devrimi sonrasında ideolojileri ve siyasal hareketlerin anlamlandırılabilmesi için kullanılan sağ ve sol siyasal hayatımızda yer almaya başlamıştır. Kurucu Meclis'te şekillenen sağ-sol anlayışı dönemsel olarak ortaya çıkan kriterlerle (eşitlik, adalet, ütöplü olma, muhalif olma) anlam değişikliğine uğramış olsa da literatürde varlığını sürdürmektedir. Sağ ve solun iki yüzyıldan beri varlığını sürdürmesinin yanında iki karşıt kavramın anlamlılığı ve anlamsızlığı literatürde tartışılan bir husus olmuştur. Ayrımın belli bir anlam içermesine karşın henüz mutlaklaştırılmamıştır ve kavramlar kendi içinde görecelik içermektedir. Neye göre sol ya da neye göre sağ olabileceğine yönelik kriterler belli olsa da boşlukların var olması iki kavramı tartışmalı duruma getirmektedir. Fakat süregelen tartışmalara rağmen sağ ve sol ayrımı günümüzde de anlamlıdır. Günümüz siyasetinde sürmekte olan birçok sorun sağ-sol kavramları kullanılarak sonuçlandırılmaktadır.

3.2 Sol Popülizm

Popülizm ve sol fikirler arasında bir ilişki kurulup kurulamayacağı yazında tartışılan bir husustur. Sol, lider merkezli bir dikey ve biçimsiz (amorfi) yapıda bir ideoloji olduğu için popülizme ihtiyatla yaklaşmıştır. Solun geleneksel düşünce sistemi olan Marksizm'e göre popülizm, eşsiz ve tehlikeli olarak değerlendirilmiştir. March'ın (2007, s. 66) tabiriyle de Marksist-Leninist düşüncenin “devrime adanmış öncü bir parti eliyle komünist toplumsallaşma” fikri açıkça anti-popülisttir. Marksist-Leninist düşüncenin halkı eğitmek ve değiştirmek idealine karşı popülistler halkın basitliğinden, sıradanlığından yararlanmak istemektedirler. Mudde ve Kaltwasser (2019, s. 47) ise Marksist-Leninist düşüncenin güçlü seçkinci özü nedeniyle popülizm ile uyumlu olamayacağını iddia etmektedirler. Tüm bu ihtiyatlı ve anti-popülist düşüncelere karşın kimi araştırmacılar yukarıda bahsedilen özelliklere rağmen sol ile popülizm arasında olumlu bir ilişki olduğunu dikkat çekmektedir. Popülizmin temel özellikleri olan “anti-elitizm”, “halk için daha fazla refah vaadi” ve “halkı kapsayıcı söylemler” sol ile popülizmin ortak zeminde bir araya gelebileceğini vaat etmektedir. Düşünürler arasında Sosyalizmin ve popülizmin benzer özelliklere sahip olduğunu düşünenlerde bulunmaktadır. Örneğin Laclau'ya göre sosyalizm “*popülizmin en yüksek formu*” olarak görülebilmektedir (Akt. March, 2007, s.65).

Sol ile popülizmin ilişkisinin kabul edilmesiyle birlikte günümüzde sol popülizm denildiğinde Latin Amerika'da Chavez, Peron, Morales gibi popülist figürler aklımıza gelirken, Avrupa'da ise Syriza, Podemos, Boğun Eğmeyen Fransa Hareketi gibi figürler ve hareketler akla gelmektedir. İngiltere'de Corbyn ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Sanders sol popülist hareketler olarak kabul görmektedirler. Sol popülist hareketlerin hangi özellikleri ile sol oldukları ve hangi özellikleri ile de popülist olduklarına yönelik olarak March (2007, s. 66) sol popülistlerin “*erdemli halk ve yozlaşmış elitler*” karşıtlığına yer verdikleri için ve daha az sınıf bilincine vurgu yaptıkları için “popülist” Eşitlik ve özellikle ekonomik eşitsizliği vurguladıkları için “solcu” olduklarını belirtmiştir.

Sol popülizme tarihsel açıdan bakıldığında ilk örneğinin Amerika'da bulunan Halkçı (Popülist) Parti olduğu söylenebilmektedir. Banka ve Demiryolu kuruluşlarına karşı kooperatifleşmek isteyen çiftçilerin çabalarıyla kurulan Halk Partisi safi halk gücünden meydana gelmiştir. Amerika'da yer alan Demokrat ve Cumhuriyetçi elitlere karşı alternatif olma iddiası ile ortaya çıkmışlardır. Parti programında popülist özellikler

taşıyan daha sonra parti içinde yaşanan tartışmalar sonucunda alternatif olma iddiasında bulunduğu Demokratlar ile birleşmiştir. Jöger Haider'e (2019) göre sonrasında kurulan Amerika'nın ilk sosyalist partisi Halkçı Parti, Halk Partisi'nin Demokratlar ile birlikteliğinden rahatsızlık duyan popülistler tarafından kurularak çiftçi ve işçinin ittifakıyla başarılı olduğunu ileri sürmüştür. Mudde ve Kaltwasser'e (2019, s. 34-5) göre ise Kuzey Amerika örnekleri "bozkır popülizm" in yeşerdiği alan olarak değerlendirebilmektedir. İlerleyen zamanlarda ise Amerikan popülizmi sol nitelikler taşımamış aksine daha sağ karakterler göstermiştir. 21.yy. Amerika'da sağ popülist partilerin varlık göstermesine sahne olsa da Occupy Wall Street (Wall Street'i İşgal Et) hareketi¹⁰ ve Sanders bu dönemin istisnasını oluşturmuştur (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 39-40).

Erken dönem Amerika'sındaki Halk Partisi örneğinden sonra sol kanat popülizmin merkezi Latin Amerika olmuştur (Karavasilis, 2018). Mudde ve Kaltwasser 'in (2019, s. 40-5) düşüncelerinden yola çıkarak sol popülizmin Latin Amerika'da üç farklı dalgada ele alınması gerektiği düşünülmektedir. İlk dalgaya göre popülizm 1929 Ekonomik Krizi ile başlamış, 1960'lı yıllara kadar sürmüştür. Latin Amerika halklarının ortak kimliğe sahip olduklarını ve emperyalist güçlerin müdahalelerini kınayan Americanismo ideolojisi savunmuşlardır. Popülizmin temel saf halk-seçkinler kurgusunu "köylüler ve işçilerden oluşan temiz halka" karşı "ithal ikameci sanayiye karşı olan ve emperyalistler ile iş birliği yapan ulusal oligarkları" koyarak tasarlamışlardır. İlk dalga popülist hareketlerin temsilcisi ise Arjantin'de Peron ve Brezilya'da Vargas gibi otoriter liderler olmuştur. İkinci dalga popülizmi 1990'lı yıllarda başlamış ve neoliberal politikalar benimsenmiştir. Neoliberal politikaları gerçekleştirmek amacıyla popülist liderler IMF ile iş birliğini önemsemişlerdir.

Saf halkın karşısında konumlandıkları elitleri "güçlü devletin varlığından yana ve piyasa gelişmesine karşı olan aktörler" olarak lanse etmişlerdir. İkinci dalga siyasi aktörleri ise Arjantin'de Carlos Menem ve Brezilya'da ise Fernando Collor de Mello olmuştur. Latin Amerika'daki son dalga ise günümüzde de sürmekte olan daha sol ve sosyalist fikirlerin yer aldığı popülist hareketlerdir. Üçüncü dalga popülistler kendilerini serbest piyasa ile mücadele eden, mevcudiyette devam eden yoksulluğa karşı radikal

¹⁰ George W. Bush döneminde başlayan ve Barack Obama döneminde süren bankacılık sektörünü kurtarma politikasına karşı yürütülen muhalefet hareketidir. "%99'uz" söylemi ile halk adına konuştuklarını belirterek "%1" kısım içinde yer alan yozlaşmış seçkinlere protesto olarak ortaya çıkmışlardır (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 39-40).

mücadele veren hareketler olarak nitelendirmişlerdir. Neoliberal politikaların yol açtığı sosyo-ekonomik eşitsizlik sebebiyle halk kavramının içine dışlanan ve ayrımcılığa uğrayan herkes dahil edilmiştir (Uslu, 219, s. 259-261). Üçüncü dalga sol popülizmin temsilcileri ise Bolivya’da Evo Morales, Venezuela’da Hugo Chavez ve Nicolas Maduro, Arjantin’de Kirchner ve Ekvator’da Rafael Correa gelmektedir (Finchelstein, 2021, s. 144).

Avrupa’da sol popülizmin tarihine bakıldığında Rus popülizmi (Narodnik Hareketi) Çarlık Rusya’da köylü halkın sefilliğine karşı köye doğru harekete geçen kentli aydınlar tarafından yürütülen bir kültürel hareket olarak görülmüştür. Köylüleri hem ağalıktan hem de tarımın ticarileşmesinden korumayı amaçlayan bir hareket olarak ortaya çıkan Rus Narodizmi, tarihsel açıdan en erken popülizm örneği olarak değerlendirilse de Latin Amerika popülizmi kadar kapsamlı ele alınmamıştır (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 46). Avrupa’da popülizm büyük ölçüde sağcı kalmış fakat 21.yüzyıl sol popülizmin yayıldığı dönem olmuştur (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 51).

Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Avrupa sol popülizm örneklerine bir bütün olarak bakıldığında popülist hareketlerin söylemi genel olarak işçiler-köylüler ekseninde şekillendiği söylenilebilmektedir. Son yıllarda ise stratejilerinde işçi sınıfını tamamen göz ardı etmeden çok daha geniş kesimlere ulaşmaya ve tabanlarını geleneksel sol vurgulardan daha geniş halk kesimlerine yakalamaya çalışmaktadırlar. Geleneksel sol değerlerden eleştiri alan bu yeni stratejiye rağmen kapitalizmden ve sömürgeci güçlerden sadece belirli kısım işçi sınıfının etkilendiği anlayışına karşı durarak bir avuç azınlık durumunda olup büyük bir zenginliğe sahip seçkinlerin dışındaki tüm halkın etkilendiğini söylemektedir. Sol popülizm diğer popülizmlere göre “daha sosyoekonomik konulara eğilen, daha kapsayıcı ve daha halkçı” olduğu görülebilmektedir (March, 2007, s. 283). Sağ kanat popülist hareketlerin genel özelliklerinden “yabancı düşmanlığı” ve kurguladıkları halk anlayışı etnik ve milliyetçidir fakat sol popülistlerin halkı “mazlumlara, ezilenlere, kaybedenlere ve göçmenlere” içinde aldığı için daha kapsayıcıdır.

3.3. Neo-Faşizmin Sınırında Sağ Popülizm

Popülizmi anlamak için literatürde referans olarak kabul edilen 1969 tarihli “Populism: Its Meanings and National Characteristics” (Popülizm: Anlamı ve Ulusal Karakteristiği) adlı eserde iki yazar Ghita Lonescu ve Ernest Gellner (1969) Avrupa’da popülizme yer vermediklerini bunun sebebini ise bu bölgede görülen popülist bir hareket ya da partinin bulunmadığından dolayı olduğunu belirtmişlerdir. Fakat günümüzde bu durum farklıdır; Avrupa coğrafyasında özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra siyasal sistem içinde sağ popülist partilerin sayısı günden güne artış göstermiştir.

Uzun bir süre radikal aktörler olarak görülen sağ popülist partiler, zaman içerisinde inişli çıkışlı bir grafiğe rağmen ülkelerin siyasal sistemlerinin içerisinde kalıcı hale gelmişlerdir. Tarihe bakıldığında dünya genelinde üç tane popülizm dalgasından bahsetmek mümkündür. 1970’li yıllarda Avrupa’da yerleşik demokrasilerde etkinlik kazanmaya başlayan radikal-aşırı sağ popülist partiler popülizmin üçüncü dalgasını oluşturmaktadırlar (Mény & Surel, 2002). 1970’li yıllardan sonra ortaya çıkan üçüncü dalganın temel özelliği mevcut düzene karşı duyulan hayal kırıklığı ve öfkedir. Radikal sağ popülistler ürettiği söylemler ile alternatif arayışta olan bireylerin tercihi haline gelmeye başlamıştır.

1960’lı yılların sonlarında Avrupa özelinde sağ popülizm yaygın olmamıştır. Mevcut siyasi sistemde aşırı sağ düşünce hakimdir, fakat marjinalliklerini gündelik siyaset içerisinde devam ettirmişlerdir. Daha sonra kurulan sağ popülist partiler Avrupa’da yaygınlaşmış ve bu tür sağ popülist partiler öncülleri olan aşırı sağ partilerden oldukça farklılık göstermiştir. Sağ popülist parti liderlerinin toplumda kriz algısı yaratmak için ekonomik ve kültürel kızgınlığı söylemlerinde bir arada harmanlayarak ekonominin diğer eleştirmenlerinden ayırmış bulunmaktaydılar. Çağdaş sağ popülist partiler “aşırı sağ” olarak adlandırılan öncüllerinden oldukça farklıdır. Sağ popülist partilerin öncülleri ırkçı ve yabancı düşmanlığı söylemlerine dayanan marjinal partilerdi ve toplumsal olarak uçlarda olan radikalleşmiş bireylere hitap etmekteydiler. Günümüzde yaygınlaşmakta olan sağ popülistler ise yabancı düşmanlığını devam ettirmekle birlikte söylemlerini çeşitlendirmişlerdir. Yabancı düşmanlığına ek olarak sanayileşme, küreselleşme, uluslararası ticaret ve Avrupalılaşma sürecinde olumsuz olarak etkilenen işçi sınıfı ve işsizlerin yararına olacak refah politikalarını desteklemektedirler. Sadece erkekleri değil kadınları ve LGTB gruplarının oylarını toplayıcı (catch-all) partiler haline gelmişlerdir.

Avrupa’da popülizm tipolojilerini ve ortaya çıkış sebeplerini analiz eden çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. İlk yaklaşım popülizmin yükselmesini sosyo-ekonomik faktörlere dayanarak açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşıma göre neoliberal ve post-endüstriyel politikaların yarattığı tahribatla birlikte işsizlik, yapısal dışlanmışlık ve küreselleşmenin zararları ortaya çıkmaktadır. Neoliberal politikalar ve küreselleşmeden kaybeden olarak çıkan bireyler dışlanma duygularını göçmenlere karşı etnik karşıtlık olarak göstermekte ve merkez partilerin söylemlerini reddederek kendi duygularına yönelik söylem üreten sağ popülist partilere yönelmektedirler (Fennema, 2004). İkinci yaklaşım ise aşırı sağcılığın ve popülizmin kaynaklarının sebebini uzak geçmişte yer alan etnik-milliyetçi duygulara değinerek açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşım ise homojen etnik yapı ve geleneksel değerlere dönüşmesi şeklindeki söylemlerle ulusun güçlendirileceği ve böylece düşman olarak görülen İslam, küreselleşme, AB ve mülteci tehditleriyle başa çıkmanın yolu olabileceği savunulmaktadır (Rydgren, 2007). Üçüncü yaklaşım ise diğer iki yaklaşımdan farklı olarak sağ popülist parti hareketlerinin bazı etkenlere tepki olarak ortaya çıktığı anlayışına karşı çıkarak bu partilerin stratejisine dikkat çekmektedir. Ortaya atılan bu yaklaşımlar popülizmin ve partilerin yükselişe geçmesinin nedenlerini analiz etmek için literatürde çalışan yazarlar için bir yol olacaktır

3.3.1. Post-Faşizm korkusu: Batı Avrupa’da Sağ Popülizm

Bugün Avrupa’da en önemli sorun olarak görülen popülizm, politik hayat üzerinde oynadığı rol ile öne çıkmaktadır. Bu yönüyle Avrupa popülizmi araştırmalara konu olmakta ve partiler üzerinden yapılan bu araştırmalar son yıllarda sağ popülist partilerin -özellikle Avrupa’da- yükseliş dinamiklerini irdelemektedir. Hollanda’da Özgürlük Partisi, Almanya’da Almanya için Alternatif (AfD), Fransa’da Ulusal Cephe (National Rally) ve Macaristan’da Genç Demokratlar Partisi (Fidesz) incelenen partilerden bazılarıdır.

Dünya üzerinde popülist dalganın yükselişe geçmesi ile popülizmin yarattığı olası sonuçlar ve demokrasi üzerinde yaratacağı etkiye yönelik sorunlar ortaya çıkmıştır. Avrupa’da ortaya çıkan sağ popülizm algısı genellikle demokrasiyi tehdit edici ve olumsuz bir şey olarak ortaya çıkmış dolayısıyla yapılan çalışmalara bu şekilde yansımıştır. Sağ popülizmin literatürde yer alan çalışmalarda olumsuzlanarak ele alınmasındaki sebep popülist parti ya da hareketlerin programlarında yer alan dışlayıcı

söylemlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve 2008 Ekonomik Krizi sonrasında toplumun huzursuz bir hal alması ve bireylerin kendini güvensiz bir ortamda hissetmeleri Avrupa'da popülist partilerin yükselişine ortam sağlamıştır. Öncelikle Avrupa'da daha sonra Amerika kıtasında popülist partiler bireylerin rahatsızlık duydukları konulara yönelik söylem üreterek yükselişlerini sürdürmüşlerdir.

Popülizm 19.yüzyılda Amerika'da ekonomik elitlere karşı direnen çiftçi hareketi olarak ortaya çıkarken, Rusya'da ise aynı şekilde tarım popülizmi olarak ilk örneklerini vermiştir. İlk örneklerini ekonomik ve siyasi seçkinlere karşı düşmanlık temelinde şekillendiren popülist partilerin aksine günümüzün sağ popülist partileri ekonomik temelli şekilde ilerlememişlerdir. Ayrıca ekonomik söylemlere ek olarak milliyetçi ve ayrılıkçı söylemleri de benimsemişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu Avrupa komünist rejimlerin etkisi altındayken, Batı Avrupa faşizm ve komünizm korkusuyla ılımlı bir demokrasinin kurulması için uğraş vermiştir. Batı Avrupa'da bu ortamda popülist hareketlerin ortaya çıkması tarım sektöründe meydana gelen siyasallaşma ve merkezileşmeye karşı olan tutucu kırsal kesimin tepkisiyle ortaya çıkmıştır (Mudde & Kaltwasser, 2019). Tarımsal popülizm diye nitelendirebileceğimiz partilerden en önemlisi Fransa'da Pierre Poujade'nin Tacirlerin ve Zanaatkarların Savunması Birliği olmuştur. Sadece bir seçimde başarılı olmasına rağmen uzun süre etkisini sürdürerek poujadizm, popülizm ile eşanlamlı bir terim haline gelmiştir. Avrupa'da erken dönemde tarımsal anlamda etkisini gösteren popülizmin günümüzde sağ popülizm biçiminde yaygınlaşması 1990'lı yıllara denk gelmiştir (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 46-48).

1990'lu yılların sonunda Avrupa'da özellikle dikkatleri üzerine çeken bir siyasi bir değer olarak ortaya çıkan sağ popülizmin nedenini Mabel Berezin (2011, s. 7-9), 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Avrupa bütünleşmesi ve göç gibi toplumsal dönüşümlerin yarattığı hayal kırıklığı ve kızgınlık olarak açıklamıştır. Toplumda ortaya çıkan bu kızgınlık ve hayal kırıklığına uğrayan bireylerin taleplerini programlarında birleştiren radikal sağ popülist partiler merkez partilerle siyasi mücadeleye girmiştir. Girilen siyasi mücadelede başarı yakalayan sağ popülist partileri ise Mudde ve Kaltwasser (2019, s. 47) şu şekilde açıklamıştır;

“Bu partiler popülizmi başka iki ideolojiyle birleştirdi: otoriterlik ve yerlililik. Bunlardan ilki katı bir biçimde düzenlenmiş bir toplum inancına yer verirken,” yasa ve düzen” sorunları üzerine bir vurguyla ifade edilir; ikincisi ise devletlerde sadece yerli

grup (“ulus”) üyelerinin ikamet etmesi gerektiğine ve yerli olmayan (“yabancı”) unsurların homojen ulus-devlet için esasında tehdit edici olduğunu ima eder.” Böylesi bir partinin ilk örneğini Fransa’da Jean-Marie Le Pen önderliğinde bugün hala faaliyet gösteren Ulusal Cephe oluşturmaktadır.”

Sağ popülistler Yerlililik (Nativism) kavramını söylemlerinde ana konu olarak belirlemişlerdir. Devletlerde sadece yerli bireylerin ikamet etmesi gerektiğini yerli olmayan bireylerin ise homojen ulus-devlet anlayışı için tehdit oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. Yerlililik üzerine konumlandıkları popülizm anlayışını daha sonra refah şovenizmi ve dış siyasetteki temel gündemleri olan Avrupa Şüpheciliği (Euroskeptic) ile ilişkilendirmişlerdir. Sağ popülist partiler iç siyasetteki söylemlerine seçkinleri ve göçmenleri dahil ederek ülkenin ekonomik refahını bozmakla suçlamış ve sıradan/sessiz halkın refahını sağlayacaklarını söylemlerinde vurgulamışlardır. Dış siyasette ise seçkinleri ülkelerini ve halklarını “*bürokratik, sosyalist, demokratik olmayan bir Moloch (Fenikelilerin çocuklarını kurban ettikleri tanrıça)*” olan AB’ye satmakla suçlamışlardır (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 48).

Erken dönem yerlici popülizmin yanı sıra özellikle İngiltere ve İtalya’da neoliberal popülist partiler ortaya çıkmıştır. Özellikle bu iki ülkede ortaya çıkan Forza Italia (FI) ve Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) gibi neoliberal popülist partiler yüksek vergiler ile refah devletinin artan maliyetinden rahatsızlıklarını belirterek düşük vergi ve özgür ticaret vaat eden neoliberal siyaset benimsemişlerdir. Eleştirdikleri seçkinleri hak etmedikleri ve üretici olmadığını düşündükleri seçmenlerin -göçmenler ve kamu çalışanları- refahı için çalışkan sıradan/sessiz insanları yüksek vergilerle cezalandırdığını savunmaktadırlar. Ancak neo-liberal politikaların uygulanmasıyla birlikte emekçi sınıfı üzerinde yarattığı etkiyi gören neoliberal popülistler bu politikadan vazgeçerek korumacı ekonomik politikalara geçiş yapmıştır. 2008’de küresel finansal kriz sonrasında yaşanan sosyo-ekonomik sorunlar popülist partilerin neoliberal politikalardan tamamen kopmasına neden olmuştur. Nigel Farage önderliğinde Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) bu kopmadan sonra Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden ayrılması yönünde söylem geliştirerek Euroskeptic popülist partiye dönüşmüştür (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 49-50).

Ekonomi temelli söylemin yanısıra 2008 Ekonomik Krizi’nin yarattığı sosyo-ekonomik tahribat ve aynı dönemde özellikle Libya ve Suriye’de yaşanan sorunlar sonrasında Avrupa’ya doğru hızlanan göç dalgası kamuoyunda ekonomik ve kültürel korkuya sebep olmuştur. Aşırılık yanlısı olan sağ popülist partiler göç meselesini kullanarak

göçmenlerin-özellikle Müslümanlar- kendi uluslarının toplumsal, etnik ve kültürel yapılarını bozduklarını öne sürmüşlerdir. Göçmenlerin hızla Avrupa'ya gelişini “istila”, “işgal”, “akın” veya “ihlal” olarak nitelendirerek ortaya çıkan krizden başarı elde edilmeye çalışılmıştır. Örneğin Hollanda’da Geert Wilders, Avusturya’da Heinz-Christian Eriksen gibi popülist liderler ülkelerine gelen göçmenleri “yabancıların ülkeye sızması” olarak nitelendirmişlerdir. Bu göçmenlik karşıtlığı sadece Ortadoğu’dan gelen Müslümanlara karşı değildir. 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılması ile özgürlüklerine kavuşan Orta ve Doğu Avrupa’dan gelen göçmenler içinde karşıtlık söz konusudur. Avrupa’da bireylerin önemli bir kısmının tarihsel dinamiklerinde var olan çeşitliliğe karşı göçün toplumsal, dini, ekonomik güvenliğine ve kültürel bütünlüğüne zarar vereceği endişesi taşıması sağ popülist partilerin göç söylemini ana söylemi haline getirmesine sebep olmuştur (Kaya, 2018, s. 18-21).

Avrupa’da çeşitliliğe ve çok kültürlülüğe karşı artan hoşnutsuzluğa ek olarak tüm bu sorunların odağında bulunduğunu ve bu sorunlara çözümsüz kaldığını düşündükleri Avrupa Birliği kurumlarına yönelik söylem üretmişlerdir. Sağ popülist liderler göçmen karşıtlığında olduğu gibi Avrupa Şüpheciliği’nden yararlanmaya çalışmışlardır. AB’nin Avrupa’da görülmekte olan başta ekonomik krizi olmak üzere birçok konuda başarısız olduğu söylemine başvurularak AB’ye karşı düşmanlık yaratılmak istenmiştir. Kriesi ve Pappas’ın (2015) çalışmaları Avrupa’da yaşanmakta olan durgunluğun popülist partilere yaradığını ve göçmen karşıtlığından Avrupa Şüpheciliği’ne kadar tüm söylemlerini desteklediğini doğrulamaktadırlar. Finansal kriz öncesi ve sonrası seçim sonuçlarını karşılaştırarak yapılan bu çalışma Avrupa’da popülizm siyasetin partilerin oyunu %4,1 oranında arttırdığını tespit etmişlerdir. Bu sonucun ortaya çıkmasında sağ popülist partilerin göçmen karşıtlığı ve AB karşıtlığı söylemi etkili olmuştur.

Sonuç olarak Avrupa’da sağ popülist parti ve hareketlerinin yaygınlaşması 1990’lu yılların sonrasına denk gelmiştir. 1990’lu yıllardan sonra ortaya çıkmasının belirli sebepleri vardır. Bu sebeplerden ilki Sovyet yönetiminin çöküşüyle oluşan göçün yarattığı güvensizlik kaygısı olmuştur. İkinci sebep ise 1980’li yıllarda tüm dünyada etki alanı bulan neoliberal sistemin yarattığı ekonomik sorunlardır. Özellikle bu iki sebeple birlikte Avrupa’da toplumlar öfkeli ve huzursuz bir duruma gelmiştir. Bu durum karşısında sağ popülist parti ve hareketlerin toplumun büyük bir kesiminden destek sağlamalarının sebebi ise bireyleri merkezlerine almaları ve siyasal görüşlerini halkın sorunlarına yönelik politika üretme kabiliyetlerine bağlanabilmektedir. Sovyetler Birliği’nin çöküşü ve Orta Doğu’da yaşanan olayların sonucunda gerçekleşen yoğun

göç nedeniyle güvenlik endişesi duyan bireylere popülist partiler otoriter milliyetçi söylem üreterek endişeye yönelik politika yürütmüştür. Bu sorunlara ek olarak belirli dönemlerde söylemlerini yöneltecekleri düşmanlar bulmuşlardır. Örneğin 2000’li yıllarda yaşanan terör faaliyetleri ve 11 Eylül Olayı sonrasında İslam’a yönelik söylem üretmişlerdir. Daha sonraları ise tüm bu yaşanan sorunlara çözüm bulamadığını ve ülkenin yetkilerini gasp ettiklerini düşündükleri Avrupa Birliği’ne karşı söylemler üretmişlerdir. Görüldüğü üzere Avrupa’da popülist partiler ve hareketler toplumların huzursuz olduğu ve endişe duyduğu konulara yönelik politika yürüterek başarılı olma yoluna gitmişlerdir. Bunun en somut örneği Nigel Farage önderliğindeki Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisinde (UKIP) görülmüştür. İlk planda neoliberal sağ popülist parti olarak görülen UKIP bundan vazgeçerek ülkenin tartıştığı Avrupa Birliği’nden ayrılma sürecine karşı Avrupa Şüpheliği’ne yönelik tezler üretmiştir.

3.3.2. Doğu Avrupa’da Sağ Popülizm

Günümüzde Doğu Avrupa olarak bahsedilen bölge Baltık Denizi’nden Batı Avrupa’nın sınırı olarak kabul edilen Adriyatik Denizi’ne kadar uzanmaktadır. Avrupa’nın iki ayrı bölgeye ayrılması ise II. Dünya Savaşı’ndan sonra dünyanın çift kutuplu bir bölünme yaşayarak ABD ve Sovyetler arasındaki komünizm-kapitalizm gerilimi sonucunda gerçekleşmiştir. Batı Avrupa’da yer alan değerler ve ideolojiler konusunda birlikte hareket ederken, Doğu Avrupa’da ise bazı ülkeler farklı ideolojik ve değerler açısından birbirinden ayrılmıştır. İsviçre ve Avusturya gibi ülkeler Batı Avrupa kapitalist siyasi sistemini devam ettirirken aynı coğrafyayı paylaştıkları Çekya, Macaristan, Polonya, Slovakya vd. ülkeler Doğu/Orta Avrupa değerlerini terk etmeyerek sosyalist sistemin himayesi altına girmişlerdir. Dolayısıyla Avrupa coğrafyasına yönelik siyasi ve ekonomik yorum yapılırken bu bölgedeki kültürel ve ekonomik farklılıklar nedeniyle zorluk yaşanmaktadır (Kalkan, 2020, s. 69).

Doğu/Orta Avrupa’daki sağ popülizmin sebeplerine bakılacak olursa çok çeşitli etmenlerin varlığı görülmektedir. Bu coğrafyada yer alan ülkeler hem Asya’nın batısında yer alan ülkelere hem de Avrupa’nın batısındaki ülkelere tehditlere maruz kaldıklarını belirtip, iç ve dış düşman yaratarak popülist siyaset için kendilerine argüman geliştirmişlerdir. Doğu Avrupalı popülist partilerin korku söylemlerine sebep olan kesimler ise oldukça çeşitlidir: ülkenin dışında ülkeye tehdit olan emperyalistler ve komünistler ile iş birliği yapan elitler, Almanafobi, Türkofobi, Rusyofobi ve

Çingene/Roman, Yahudi, Macar grupları kapsayan geniş bir yelpaze söz konusudur. Bahsi geçen tüm ırk ya da gruplara söylem geliştirilmekte ve popülist siyasetin temelini oluşturulmaktadır (Kalkan, 2020, s. 69-73).

Anlaşıldığı üzere Doğu Avrupa ülkelerinde popülizmin ortaya çıkması ve yeni popülist partilerin kurulmasında görülen yoğunluk bölge ülkelerinin duyduğu yağmalanma, şiddete uğrama ve işgal edilme korkusundan kaynaklanmaktadır. 1990 yılında Sovyet Birliği'nin dağılmasından sonra toplumsal ve ekonomik alanda görülmeye başlayan modernleşme ve küreselleşme hareketi Doğu Avrupa ülkeleri tarafından tehdit olarak algılanmıştır.

Doğu Avrupa ülkelerinin küreselleşme süreciyle birlikte Batı Avrupa ülkelerinin güçlü şirketlerinin Doğu Avrupa pazarına girmesi ve Doğu Avrupalı ülkelerin bağımlı hale getirilmeye çalışılması, bu ülkelerin ekonomik alanda dönüşüm geçirerek üretim toplumundan tüketim toplumuna geçmesi, AB'ye üyelik için uygulanmaya başlanan gümrük politikası ve para biriminde yaşanan değişimle birlikte endişeler artmıştır. Bu endişe ve korku nedeniyle ekonomik ve kültürel anlamda küreselleşme, AB karşıtı ve Avrupa Şüpheciliği ortaya çıkmıştır.

Tüm bu söylemlerin yanı sıra Doğu Avrupa'nın önemli sorunlarından biri haline gelen azınlık sorunu sağ popülizmin yükselmesinde önemli bir katkı sağlamıştır. Doğu Avrupa ülkelerinde yaşayan Yahudi, Türk, Rus ve Çingene gibi çeşitli etnik grupların bulunması azınlık sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin Sırbistan'ın Bosna Hersek ve Kosova üzerinde hak iddia etmesi, Macaristan'da sadece 10 milyon Macar bulunmasına rağmen Romanya'da ve çevre ülkelerde yaşayan Macar vatandaşları içine alacak şekilde Orban'ın 50 milyon Macar'dan bahsetmesi, Doğu Avrupa ülkelerinde halk üzerinde işgal edilme hissiyatını tetiklemiştir.

Tüm bu etmenler ele alındığında Doğu Avrupa'da yer alan popülist partiler AB karşıtlığını, göçmen karşıtlığını, azınlık sorununu, yerleşik düzen karşıtlığını, liberal demokrasiye geçişte yaşanacak sorunları ve son olarak Roman ve Çingen karşıtlığını ele alarak söylemlerini geliştirmekte ve toplumda yer alan endişeyi söylemleri ile yönlendirmektedir. 1990 yılında Avrupa coğrafyasının büyük değişim yaşamasına neden olan Sovyet Birliği'nin dağılması Doğu Avrupa'da sağ popülist partilerin kurulmasına ve giderek güçlenmesine yol açmıştır. Macaristan'da Fidesz ve Polonya'daki PiS bu süreç sonrasında ortaya çıkan önemli popülist partiler olarak gösterilmektedir. Macaristan popülist partisi lideri Orban'ın “*Tüm teröristler göçmendir*” (Tahincioğlu, 2020, s. 285) ve 2022 kazandığı seçimden sonra “*Bu büyük*

bir zaferdi. Bunu Ay'dan bile görebilirler ama kesinlikle Brüksel'den de görebilirler" söylemi (Euronews, 2022). Doğu Avrupa'da popülizmin geldiği noktayı göstermesi açısından önemlidir. Doğu Avrupa'da sağ popülist partilerin söylem ve politikalarını nasıl oluşturdukları, nasıl yansıttıkları ve varolan karşıtlıkları ortaya konulmuştur. Tarihsel bağlamdan ayrılmadan ve ondan güç alan sağ popülist partiler, Doğu Avrupa siyasetinin vazgeçilmez unsuru olmuşlardır.

3.3.3 Demokrasinin imtihanı: ABD’de Sağ Popülizm

ABD’de popülizmin tarihine bakıldığında, 1890’larda ortaya çıkan bir köylü hareketi olan Halk Partisi dikkat çekmektedir ve bu hareket kısa bir süreliğine de olsa Amerika’nın siyasal sisteminin ilk köklü partisi olan Cumhuriyetçiler ve Demokratların üzerinde baskı oluşturmuştur. 1890’larda ortaya çıkan popülist köylü hareketin temel sebebi ise ekonomik krizdi. Bu ekonomik kriz Cumhuriyetçiler ve Demokratlar tarafından temsil edilemeyen çiftçilerin alternatif yaratma faaliyetinde bulunmasını zorlaştırmıştır. Çiftçilerin talepleri bir grup elitin “çıkarları” ile ters düştüğü an popülist siyaset başlamaktadır. Popülistler taleplerini şekillendirirken “halk” ile “kendi çıkarları peşinde koşan elitler” şeklinde bir karşıtlık oluşturdular. Zenginlerden, aristokratlardan ve diğer tüm diğer elitlerden nefret edildiğini belirten bu slogan uzun yıllar sonra yaşanacak Wall Street dalgasındaki şu sloganı hatırlatmıştır: “%99 barakalarda çıplak, %1 saraylarda rahat” (Müller, 2019, s. 107).

Halk Partisi örneğinden sonra 20. yüzyıl Amerika’sında da popülist örnekler mevcuttu. Temel sorun en başından beri popülist olarak adlandırılmıyor oluşundan kaynaklanmıştır. McCarthycilik benzeri George Wallace ve arkadaşları da kendilerini popülist olarak adlandırmıştır. Aynı şekilde Jimmy Carter kendisi için popülist kavramını kullanmıştır. Güneyli bir vali olan Wallace ABD’nin ahlaki dönüşümü için önemli bir adım olmuştur.

Amerika Birleşik Devleti’nde görülen erken dönem popülizmin aksine bugün anlaşıldığı anlamıyla ortaya çıkışı Çay Partisi ve özellikle Donald Trump’un yükselişiyle gerçekleşmiştir. Amerikan siyasetinde popülizmin yükselişinde “öfke” rol oynamıştır. Öfkenin temel sebeplerinden ilki Amerikalı bireylerin kültürel olarak bozulma yaşadıkları düşüncesi olmuştur. Buna ek olarak maddi yakınmalar ve Washington’da Amerikan toplumunun yeterince temsil edilememesi öfkeye sebep olmuştur. Bu öfke

halini kullanan Çay Partisi ve Trump popülizminin Amerika siyasetinde yerleşik hale gelmesine ve popülizm literatüründe ABD'nin yer almasına yol açmıştır.

Fukuyama (2014, s. 466-488) ABD'de yaşanan siyasi durumu ve popülizmin yükselişini “vetokrasi”¹¹ ile sonlanan siyasal çürümeye bağlamaktadır. Lessig de vetokrasinin sonucunun giderek yozlaşan bir plütokrasi¹² olduğunu savunmaktadır (Lawrence, 2017, s. 51-2). İki önemli yazarın ortaya koyduğu durum toplumun siyasete ve demokrasiye olan güvenin azalmasına yol açmaktadır. Azalan bu güven sonrasında Trump'un belli bir ideolojiye ve sistematığe dayanmayan popülizmi ortaya çıkmaktadır. Milliyetçilik, ırkçılık, korumacılık, yalnızlık ve neoliberal demokrasi gibi kaygan zemine sahip bir popülist söyleme sahip olan Trump popülizmi bukalemunsu değil aynı zamanda istediğinde her duruma uygun şekillendirilecek esnek bir ideolojidir (Jakupec, 2018, s. 56). Popülizm genelinde görülen siyasi konjonktürde yer alan sorun ya da probleme göre söylemler üretme ve belirli bir sistem dahilinde ilerleme durumu söz konusudur. Örneğin seçim döneminde toplumda görülen göç konusuna -özellikle Meksika'dan Amerika'ya gerçekleşen- yönelik söylemler üretmiş ve Meksika sınırına duvar örme vaadi ile halkın duygularını harekete geçirmek istemiştir. Seçildiği tarihten seçimi kaybettiği güne kadar demokratik sınırları zorlamış, yargı bağımsızlığını zedeleme girişiminde bulunmuştur. Bu nedenle görevi süresince yürüttüğü popülizm siyasetinin demokrasinin imtihanı mı olduğu sorularını aklara getirmiştir. ABD'de yer alan öfke durumundan yararlanarak demokratik değerlerin altını boşaltmaya çalışmış ve kısa bir yükselişin ardından demokrasi engeline takılmıştır.

3.5 Avrupa'da Sağ Popülizmin Yükselişinin Nedenleri

3.5.1 Küreselleşme ve ekonomi

Avrupa'da popülist partilerin yükselişine yol açan nedenlerin başında küreselleşme ve küreselleşmenin yol açtığı ekonomik zorluklar gelmektedir. Küreselleşmenin etkisinde kalan Avrupa ülkeleri dünya genelinde değişen bireysel girişimlerin artışı, teknoloji, bilgi ve yeteneğin yarattığı güç toplumu yeni sınıflara bölmüştür. Bilgi ve yetenek açısından güçlü olanlar üst sınıflara çıkarak daha iyi maaş alırken, küreselleşmeye ayak

¹¹ Hükümetin toplumun yararı için çaba harcamaktan vazgeçmesi ve hatta bu durumdan alıkonmasıdır. Bütçe krizleri ve durağanlaşan demokrasi vetokrasinin en açık göstergesi olmuştur (Kurtbağ, 2020).

¹² Zenginlerin egemenliği olarak tanımlanabilen kavram, Yunanca'da servet anlamında kullanılan platos kelimesinden türetilmiştir (Bora, 2022).

uyduramayan yeteneksiz ve değişime kapalı olan bireyler daha az maaş ile yüzleşmiştir. Bu durumda küreselleşme sonrasında ortaya çıkan ilk sorun ekonomik zorluklar olmuştur. Küreselleşmenin bir diğer etkisi ise yarattığı göçmen sorunu sonucunda ortaya çıkan işsizliktir.

Literatürde küreselleşmenin yol açtığı göçmen sorunun sonucu olan işsizliğin radikal sağ popülist partilere oy desteğinin artmasında tahmin edildiği kadar etkide bulunmadığı ve işsiz, eğitimsiz insanların radikal sağ popülist partilere eğilim gösterdiği yönünde kabulün aksine bu konuda anlamlı bir ilişki olmadığı literatürde çalışma yapan araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir. Jackman ve Volpert (1996, s. 516-7) ise işsizliğin radikal sağ popülizme oy verme ve bireylerin davranışını etkileme konusunda olduğunu düşünmektedir.

Küreselleşmenin etkisiyle işsiz kalan bireylerin radikal ve diğer popülist partilere doğru kayması fikri kabul görmektedir. Fakat zengin ülkelerden olan Norveç, Finlandiya ve Danimarka'da yaşayan bireylerin küreselleşmenin sonucunda artan göçün bir sonucu olarak sahip oldukları zenginlikleri paylaşmak istemeyip radikal aşırı sağcı parti popülist partilere oy verme vermeleri oldukça endişe verici olmuştur. Ekonomik koşullar iyi ya da kötü olsun, bireylerin korku duydukları temel husus sosyo-kültürel meseleler olduğu düşünülmektedir. Danimarka ve Norveç örnekleri bunun çok açık göstergesi olmuştur (Karataş, 2019).

Küreselleşmenin yol açtığı sorunların sağ popülist partilerin oy oranının artmasında etkili olduğu literatürde yapılan çalışmalarda görülmüştür. Ekonomik krize gelindiğinde ise, sağ popülist partilere oy verme konusunda etkili olduğu düşünülmesine rağmen ekonomik krizlerin öncesi sonrası karşılaştırıldığında böyle bir beklentinin sağlanamadığını ve böyle bir beklentinin boşa çıktığı görülmektedir. Ekonominin yerine korkuya, karşıtlığa mülteciler ve işsizlik yol açmaktadır. Bu hususa yönelik Mudde ekonomik krizin popülist partilere oy verme konusunda etkili olup olmadığı ilke ilgili çalışma yapmıştır. 2008 yılında gerçekleşen ekonomik krizin öncesi (2004-2007) ve sonrasındaki (2007-2013) popülistlerin aldıkları oy oranları üzerinden bir karşılaştırma yapılmıştır ancak partilerin çoğunda böyle bir etki görülmediği ortaya çıkmıştır.

Bu durumda ekonomik krizin, aşırı sağa oy verme eğilimini tetiklemediği sonucu ortaya çıkmaktadır ancak anormal olan durum Fransa ve Avusturya gibi ülkelerin Macaristan ve Letonya gibi ülkelere göre ekonomik krizden daha az etkilenmesine rağmen sağ popülistlere desteğinin oldukça fazla olmasıdır. Bu durum radikal sağ popülistlerin ekonomik krizle yükselmesinden daha çok bu durumdan yararlandıkları izlenimini

uyandırmaktadır (Mudde, 2014, s. 100-1). Bireyler popülizme verilen desteği ekonomik krizden dolayı değil, popülistlerin mültecilerden ve göçmenlerden dolayı ekonomik krizin olduğu söylemine inandıkları için vermektedir. Yani toplumu göçmenlerle iş yarışına girmesi, ülkenin kaynaklarının göçmenler tarafından talan edildiği fikirleri, işsiz kalmalarının nedenini göçmenlerde aramaları ve son kertede “*İşsizliği yok et: Göçü Durdur!*” (Golder, 2003, s. 438) , *İki milyon göçmen, iki milyon işsiz Fransız*” (Rojon, 2013, s. 7) popülist söylemlerinden kaynaklanmaktadır.

Özetle küreselleşmenin kaybedenleri radikal sağ popülist partileri ya küreselleşmenin sorumlusu oldukları düşündükleri merkezi/ana akım partileri cezalandırma (protesto) yoluna gitmektedir ya da (göç de dahil) küreselleşmeye son vermek ve “ülkemizi geri almak” (destek) için oy vermektedir. Toplum küreselleşmesinin yol açtığı sorunların sebebi olarak bir kesimi sorumlu gören ve söylemlerinde bu hususu çözeceğini iddia eden radikal sağ popülistlerden yana oyunu kullanmaktadır. Ancak ekonomik kriz açısından durum oldukça farklıdır. Literatürde ekonomik krizin bireylerin radikal sağ popülist oy vermesinde etkili olduğu tartışmalıdır. Bu konuda araştırma yapan yazarların bazıları ekonominin etkisinin olduğunu düşünürken bazıları olmadığını düşünmektedir. Ancak üzerinde anlaşmaya varılan düşünce popülist partilere verilen desteğin ekonomik krizin varlığından dolayı değil, popülist partilerin göçmen ve mültecilerin yol açtığı bir ekonomik krizin var olduğu söylemine inandıklarından kaynaklanmaktadır. Buradan hareketle görülmektedir ki sorunun varlığından ziyade yarattıkları ekonomik kriz söyleminden yararlanma başarılarıdır.

3.5.2 Göçmen karşıtlığı

Radikal sağ popülist partiler göç kontrol siyaseti ile yakın ilişkili partiler olarak görülmüştür. Diğer tüm politikalarından daha fazla Avrupa kıtasına yapılan toplu göçü söylemine taşıması ve göç konusunun parti programlarının merkezinde yer alması sebebiyle “göçmen karşıtı partiler” olarak anılmışlardır. Ancak radikal sağ popülist partilerin seçmenleri sadece göç karşıtlığı nedeniyle popülist partilere destek vermemişler ek olarak bu partilerin ideolojik açıdan birden fazla politikasına da (Avrupa Şüpheliği, İslamofobi, Yerlililik vs.) destek vermişlerdir. Fakat durum bu şekilde olsa da göç olgusunun sağ popülist partilerin söylemlerinde kilit bir rol oynadığı gerçeğini değiştirmemiştir.

Radikal sağ popülist partilerin temel politikası olan göçmen karşıtlığının hedef kitlesi zaman içinde dünya konjonktüründe yaşanan gelişmeler neticesinde değişim göstermiştir. Sovyet Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bloktan koparak bir nevi özgürlüğüne kavuşan Doğu Avrupalı göçmenleri hedef alan sağ popülizm daha sonra yaşanan gelişmelerle Avrupalı olmayan göçmenlere odaklanmıştır. Daha açık ifade etmek gerekirse, sığınmacılar ve göçmenler arasında özellikle Müslümanlara yönelik propaganda geliştirilmiştir. Avrupalı olmayan göçmenlere duyulan şüphe her zaman geçerli olsa da Doğu Avrupalı göçmenlerin Avrupa kıtasında olması ve kıtaya kolayca entegre olması tutumu değiştirmiştir. Kıta dışından gelen göçmenlerin Avrupa'nın değerlerine uyum sağlama konusunda uyumsuz ve elverişsiz olmaları kültürel yapıları nedeniyle çok zor olduğu belirtilmiştir. Avrupa dışından gelecek yoğun göçün yerli kültürü, değerleri ve kimliği kötü etkileyeceği korkusu popülist söylem aracılığıyla toplumda korku yaratmıştır.

Bu noktaya kadar radikal sağ popülist partilerin göçmen karşıtlığındaki seçiciliğinden bahsedildikten sonra seçici siyasetin kriz siyasetine çevrilerek seçimlerde kullanılma yöntemi bir diğer önemli husus olmuştur. Moffitt'e göre (2020, s. 185-6) kriz siyaseti popülistlerin hedef kitlelerine karşı açıktan yaklaşımın yerine bir nesnellik perdesi oluşturmaktadır.

Örneğin, Suriye'deki olayların sonrasında Avrupa'ya doğru yaşanan göç dalgasına yönelik aşırıya kaçan zenofobik¹³ eylem ve söylemler; kültürel, ekonomik ve güvenlikçi argümanlar aracılığıyla nesnellik oluşturulmak istenmiştir. Kriz siyaseti, bu açıklama nedeniyle sağ popülizmin yabancı düşmanlığı/göçmen karşıtlığı argümanı için destekleyici bir kaynak olarak görülmüştür (Erayman , 2022, s. 346). Sağ popülist partiler yarattıkları göçmen krizini durdurabilecek ve sonlandırabilecek yegâne siyasi aktör olarak kendilerini görmektedirler. Kriz'e karşı sundukları çözümler ise oldukça basittir. Hollandalı sağ popülist parti lideri Geert Wilders 'in göç krizine yönelik çözüm önerisi meselenin anlaşılabilmesi için açıklayıcı olabilir:

“Sorun: Faslılar Hollanda polisine taş attılar.

Çözüm: Tutukla, dava aç ve derhal sınır dışı et.

Sorun: Bu hükümet kitlesel göç konusunda rekor üstüne rekor kırıyor.

¹³ Yabancı Düşmanlığı anlamına gelen zenofobi, yabancı devletlere ya da yabancılara korku olarak anlaşılmaktadır. Küreselleşmenin yaygınlaşması ile kullanımı artan kavram özellikle sağ popülist partilerin temel özelliği haline gelmiştir (Kaya, 2023).

Çözüm: Daha fazla Doğu Avrupalı kabul etmeyin ve Müslüman ülkelerden gelen göçmenlere ülkenin kapılarını kapatın” (Moffitt, 2020, s. 185).

Radikal sağ popülist partilerin göçmen krizinin çözebilecek yegâne siyasi aktör olduğu iddiasının seçmenlerde karşılık bulması göçmen oranının neredeyse yok denilebileceği Çek Cumhuriyeti’nde krizi kazanan bir seçim stratejisi haline getirmiştir (Campani, 2019, s. 30). Bu durum popülist partilerin göçmen karşıtlığını seçim enstrümanı olarak kullanmalarına yol açmıştır. Sağ popülist partiler tarafından seçim stratejisinin Avrupa kıtasının yanı sıra Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi demokrasinin yerleşik olduğu ülkelerde halk tarafından karşılık bulduğu açıkça görülmektedir (Rydgren, 2008, s. 737-8).

Örneğin 2013 yılında aşırı sağ partilerine ihtiyatlı yaklaşan Almanya’da AfD (Almanya için Alternatif) partisinin Suriye İç Savaşı sonrasında ortaya çıkan göçmen krizine yönelik ırkçı ve göçmen karşıtı söylemi ile 2017 genel seçimlerinde %13,3 oy oranı ile Muhafazakâr Blok ve Sosyal Demokratların ardından üçüncü parti olarak önemli bir başarı elde etmiştir. Bir diğer kazanan göçmen seçim stratejisi İsviçre’de gerçekleşmiştir. İsviçre Halk Partisi’nin (SVP) göçmen karşıtı söylemi 1987’de yüzde % 11 oranında oy alırken, 2015’teki parlamento seçimlerinde yüzde %29’luk destekle en güçlü parti olarak göçmen seçim stratejisinin başarısını kanıtlamıştır (Aknur, 2020, s. 418). Radikal sağ popülist partilerin göçmen karşıtlığı, ana akım siyasi partileri de popülistleştirmiştir. Ana akım siyasi partiler popülist siyasetin göçmen karşıtlığı siyasetinin başarıya ulaşması sonucunda bazı söylemlere kendi parti programlarında yer vermiştir. Bunun en önemli örneği Fransız Cumhuriyetçilerinin 2017 seçimindeki adayı François Fillon’un söylemleri ile popülist parti Front National’ın göçmen karşıtı ve kısıtlayıcı göç politikasına yakın söylemler üretmesidir (Campani, 2019, s. 33-5). Bu örnek açıkça göstermektedir ki popülist partilerin başarıya ulaşan politikası merkezi partileri popülistleştirmekte ve kalıcı siyasi aktörler haline getirmektedir.

Sonuç olarak dünya konjonktüründe yaşanan sorunların ardından meydana gelen göç olgusu radikal sağ popülist partiler tarafından ‘göçmen karşıtlığı’ söylemini ortaya çıkarmıştır. Göç olgusu büyük bir sorun olarak aksettirilip göçmen seçiciliği yaparak bir kriz yaratılmış ve belli kesimler -Avrupa dışından gelen göçmenleri özellikle Müslümanlar- hedef gösterilmiştir. Avrupa kıtasında ekonomik, kültürel ve güvenlik konusunda yaşanan olumsuzlukların sebebi olarak göçmenler sorumlu tutulmuş ve mültecilere karşı seçim stratejisi yönetilmiştir. Ortaya konulan bu göçmen stratejisi

Avrupa kıtasında radikal popülist partilerin başarılı olmasıyla ve halkın ikna edilmesiyle sonuçlanmıştır. Popülistlerin göçmen karşıtlığı söylemi ile başarılı olması ana akım siyasi partilerin popülist söylemleri programlarında yer vermesine yol açmıştır. 1990'lı yıllarda neo-faşist partiler olarak görülmüş ve bu dönemde siyasi aktör olarak görülmeyen popülist partiler, siyasi ortaklar haline gelerek söylemleri merkez partiler tarafından benimsenmiştir.

3.5.3. İslamofobi

İslamofobi, “Müslüman korkusu”, “İslam düşmanlığı”, “İslam korkusu” vb. biçimlerde tanımlanabilmektedir. İslamofobi'nin ilk örnekleri Hristiyanların İslamiyet'i çürütme ve kendini konumlandırma çabası olarak ortaya çıkmıştır. Bu hususta ilk çaba bir kilisenin lideri Dimeksi'nin risalesi olan De Haeresibis'de kendini göstermiştir. Dimeksi bu risalede açıkça İslamiyet'i “sapkın din” olarak nitelendirmiş ve bu eser günümüzde İslamofobikler ve aşırı sağcıların söylemlerini temellendirmek için referans olarak kullanılmıştır (Hıdır, 2018, s. 24).

Tarihsel olarak Müslüman-Hristiyan rekabeti de günümüzde İslamofobi'nin oluşmasına yol açmıştır. Günümüzde artık Müslümanlar Hristiyan Avrupa kimliğine bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu algının gelişmesi 1960'lı yılların başlarında gerçekleşen olaylarla şekillenmeye başlamış ve İslam karşıtlığı İslamofobi kavramı aracılığıyla modern halini almıştır.

İslamofobi'nin yükselişi Avrupa'da 1960'lı yıllarda göçün yaygınlaşması ile başlamıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise Müslümanların Avrupa'da yoğunlaşması ve Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesiyle komünizm tehlikesi/hayaleti bertaraf edilmiş ve Avrupa toplumunun yeni hayaleti İslam olmuştur. İslamofobi'nin artış göstermesinde en etkili olan olay ise 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin Dünya Ticaret Merkezi ve Savunma Bakanlığı Pentagon'a El Kaide'nin gerçekleştirdiği terör saldırısı olmuştur. Bunun üzerine 2010'da DEAŞ'ın kurulması sonrasında radikal İslamcıların Avrupa başkentlerini hedef alması İslamofobiyi artık yerleşik Avrupa siyasetinde sorun haline getirmiştir (Aktaş, 2017, s. 128). 2015 yılında Paris'te 130 kişinin ölümü ile sonuçlanan bombalama ve silahlı saldırılar, 2017 yılında Manchester ve Londra'da 30 kişinin terörist saldırılarında ölmesi İslamofobi'nin doruk noktasına çıkmasına neden olmuştur (Esen, 2017).

Avrupa’da yaşanan olayların sonrasında merkezi partilerin yaşanan göç ve olaylara bir çözüm bulamaması üzerine popülist partiler söylemlerine İslamofobi’yi eklemiştir. İslamofobi’nin artışa geçmesinde popülist söylemler etkili olmuştur ancak söylemler sebepsiz yere gerçekleşmemiştir. Özellikle 2010 sonrası radikal İslamcı eylemlerde görülen artış popülist söylemleri tetiklemiştir. Fakat belirtildiği üzere Avrupa’da meydana gelen terör saldırılarının çok azı İslamcı örgütler tarafından gerçekleştirilmiştir ancak popülist partilerin ürettiği söylem eylemlerin tümünün İslamcı gruplardan kaynaklandığı düşüncesine yol açmıştır.

Son yıllardaki Radikal İslam faaliyetlerinin artması ve Covid-19 döneminde salgının neden olduğu ekonomik durgunluk ve karantina önlemlerinin yarattığı ruhsal bozukluk ve belirsizlik ortamı popülist söylemin önünü açmış ve bu durumda kızgın ve ruhsal olarak sorunlar yaşayan insanların İslam ve Müslümanlara ayrımcılık yapmasıyla sonuçlanmıştır. Sonuç olarak İslamofobik söylemin üretilmesinde sosyoekonomik dinamikler etkili olmuştur. Müslümanların yerli olmaması, Avrupa’ya sonradan yerleşmiş olması, çoğunun Avrupa’ya kaçak yollarla gelmiş olması, eğitim ve gelirlerinin Avrupa ortalamasına göre düşük seviyede olması ve genellikle suça katılma potansiyelinin yüksek olduğu algısı; İslamiyet’in bazı Avrupalılar tarafından ötekileştirilmesinin bahanelerini oluşturmuştur. Günümüzde Avrupa’nın sağ popülist partileri de bu ayrımcı siyasetin siyasal avantajlarından faydalananı görünmektedir.

3.5.4. Anti-Semitizm

Batı Avrupa’da sağ popülist parti programlarında yer verdiği bir diğer konu ise antisemitizmdir. 1870-1880’li yılların Almanya’sında ortaya çıkan antisemitizm kavramı sonraki yıllardaki gelişmelerle popüler olmaya başlamıştır. Bu yıllarda Almanya’da yaşayan Yahudiler için eşit haklar talep eden lobiler, bu hakları 1871 yılında elde etmişlerdir. Ancak Yahudilerin eşit haklar elde etmesinden hemen sonra kendilerini antisemit olarak tanımlayanlar, Yahudilerin etkisini, etkililiğini kırarak Almanlar ve Almanlılığı kurtarmak için devletin acilen önlem almasının gerekliliğini savunmuşlardır. İlk evrede Yahudi haklarını savunmak ve sürdürmek anlamında kullanılan kavram başka dillere yayılırken anlam değişikliğine uğrayarak Yahudilerin politik ve yasal haklarına saldırı ile algılanmaya başlamıştır. Yani antisemitizm iki anlamda kullanılmaktadır. Birincisi, Yahudilerin Almanya’daki eşit politik ve sivil hakların kazanmaları için, ikincisi ise Yahudilere önyargı ve karşıtlığa dönük olan

nefreti anlatmak için. 19. yüzyılın sonlarında ise özellikle sağ radikal söylemle birlikte eşit hakların saldırıya uğraması bağlamında değerlendirilmiştir (Feldman, 2017, s. 80). Antisemitizm yaşanan olayların sonrasında Avrupa genelinde değişime uğramış, etkisi bazı zamanlar azalırken bazı zamanlarda artmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında yaşanmış olan Yahudi düşmanlığı, Holokost (Holocaust) ve toplama kampları sonrasında başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa’da Yahudi Karşıtlığı etkisini kaybetmiştir. Avrupa’da artık antisemitizm kavramı kullanılmamış ve kabul edilmemiştir. Bu durumun son bulması ise İsrail Devleti’nin kurulması ve bölgedeki dengeleri değiştirerek Araplarla savaşması Batı Avrupa’da bulunan Müslümanlar başta olmak üzere topluluklarda gelişen eleştiriler, antisemitizmin yeniden canlanmasına yol açmıştır. Batı Avrupa’da yeniden canlanan antisemitizmin temel sebebi olarak Müslümanlar ve radikal gruplar gösterilmiş olsa da Batı Avrupa’da toplumunda birilerinin Yahudi olması ırkçı bir söylem olarak zikredilmese de kötü bir şey olarak lanse edilmiştir (Wistrich, 2003).

Örneğin NF (National Front) ve BNP (British National Party) lideri John Tyndall’ın katıldıkları bir programda yaşadığı bir sorun nedeniyle Yahudi yapımcı Mr. Lapping için “(onun) atalarının Saxon çiftçi ve okçularının birleştiği yerlerin çok uzağından geldiği, ikna olmamız yeterli” (Mudde, 2007, s. 80) demesi ya da FN lideri Jean Marie Le Pen’in Fransa Çalışma Bakanı Lionel Stoleru’nun çifte milliyetinden (Yahudi-Fransız) dolayı hedefe alması bunun en açık göstergesi olmuştur (Müller , 2019).

Batı Avrupa’da Hristiyanların veya Arap olmayanlarında Yahudilere karşı tavır geliştirdiği sadece söylemlerde görülen bir olgu değildir. Avrupa ülkelerinde ADL (Anti Defamation League) yaptığı araştırmalarda da görülebilmektedir. Yahudi birlik ve derneklerinin ekonomik ve siyasi amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla ülkelerin bürokrasi ve yönetimleri ile yakın temas halinde olması popülistlerin bu tutumu elitlerin, küreselci Yahudilerle iş birliği olarak görmesi antisemitizmin yükselmesinde büyük bir rol oynamıştır. Burada görüldüğü üzere radikal sağ popülistler ırk temelinde bir eleştiri yerine Yahudilerin ekonomik ve siyasi alanda etki göstermesini eleştirmektedir (100, 2013).

Bu noktada popülistler Yahudilerin fazlasıyla siyasi güce sahip olduklarını ve ekonomi, finans/bankacılık alanında çok etkin olduklarını ve bu nedenle küreselleşmenin aktörü olarak kendi ülke ekonomilerini yönlendirdikleri ve zarar verdikleri söylemleriyle ciddi bir kesimde antisemitik duyguları harekete geçirmektedirler. Sağ popülist partilerin söylemlerinin haklılığını ortaya koyan indeksi ve sorularını ADL’nin yapmış olduğu

çalışmada görülmektedir. ADL'nin Yahudi karşıtlığını (Antisemitizm) ölçmek amacıyla hazırladığı sorulardan oluşan bu çalışmada, sorulan 11 sorudan 6'sı evet/muhtemelen evet vb. ise Yahudilere karşı mesafeli ve hatta antisemit olabileceğiniz belirtilmektedir. Yahudilerin iktisadi ve bazı şüpheli, gizli faaliyetlerde bulunduğu konusuna dikkat çekilmektedir.¹⁴

ADL'nin yaptığı çalışmada görüldüğü üzere, Batı Avrupa'da ülkelerinin çoğunda belli bir oranda anti-semitizm görülmektedir. Oranlara Müslüman göçmen ve mültecilerde dahildir. Ancak bu durum Batı Avrupa toplumunda Yahudilere karşı antisemitik duyguların bulunduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Radikal sağ popülist partiler antisemitik duyguları harekete geçirmek için “sessiz halkın” karşısında yer alan elitlerin ya da iktidarın Yahudi lobileri ile iş birliği, politik ve ekonomik olarak dayanışma içinde olduğuna yönelik söylem üretmektedir. Bu durum antisemitizmin yükselişe geçmesine neden olarak popülist partilerin güçlenmesine ve merkezi siyasette daha etkin rol almalarına etki etmektedir.

3.5.5. Demokrasi ve otoriterlik eşiğinde Popülizm

Popülizm incelemelerinde kavramın nasıl tanımlanacağından sonraki tartışılan bir diğer husus demokrasi ve popülizm arasındaki ilişki olmuştur. Popülizm-demokrasi ilişkisinde hem demokrasi hem de popülizm tarafından ehemmiyet atfedilen temsil, demokratik yönetim ve özellikle halk kavramı önem taşımaktadır. Bu kavramlar üzerinden yürütülen tartışmalar popülizmin demokrasinin sürdürülebilirliği açısından tehdit olduğu ve demokrasiyi içten çürüttüğünden, popülizmin demokrasinin krizini sonlandırarak demokrasiyi daha da güçlendirileceğine kadar birbirinden tamamen farklı bakış açılarını kapsamaktadır.

Abraham Lincoln'ün demokrasiyi “halkın, halk tarafından ve halk için yönetimi” şeklinde tanımlamasında “halk” kavramını vurgulaması ve bu kavramın da popülizmin temelinde yer alması demokrasi ile popülizmin eş anlamlı şekilde kullanılmasına yol açmıştır (Pasquino, 2008, s. 15). Popülizmin ve demokrasinin benzer olarak halka çağrıda bulunması halkın nasıl tanımlanması gerektiği ve neye karşılık geldiği sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu konuda çeşitli görüşler olmakla birlikte üç görüş öne çıkmaktadır.

¹⁴ ADL (Anti-Defamation League) internet sitesi aracılığıyla Dünya'nın çeşitli bölgelerindeki Yahudi karşıtlığını ölçmek amacıyla belirli sorular sorarak süresiz bir anket yürütmektedir. Bkz. <https://global100.adl.org/map>.

Bu görüşlerden ilkinine göre halk kavramı ortak hak ve sorumluluklara sahip olan insanlar topluluğudur. İkincisi aynı toprak parçasında yaşayan, ortak bir tarihi paylaşan ulustur. Sonuncusu ise iktidarın yürüttüğü politikalar neticesinde sosyo-ekonomik bakımdan ezilmiş iktidar olanaklarından yeterli şekilde yararlanamamış olan sıradan ve yoksul kesimi tanımlayacak şekilde kullanılmıştır (Pasquino, 2008, s. 15-16). Bu tanımlamalardan hareketle görülmektedir ki popülizm sonuncu tanıma dayanırken demokrasi ilk iki tanıma dayanmaktadır. Demokrasi daha kapsayıcı halk tanımından yanadır ancak popülizm toplumda ayrışma yaratacak bir halk tanımını tercih etmektedir. Pasquino'ya göre popülizm ve demokrasiyi birbirinden ayıran iki temel nokta bulunmaktadır. Öncelikle, popülizm sessiz halk ile yönetim arasındaki kurumların varlığına ve halkın yönetime dolaylı yoldan katılımına karşı çıkmakta doğrudan katılımı desteklemektedir. Bu bağlamda demokrasinin ana odak noktası olan temsili demokrasi popülizmin tercihi dışında kalmaktadır. İkinci ayrım ise demokrasi ve popülizmin atıfta bulunduğu halk kavramıdır. Demokrasilerde halk sınıfsal ve etnik herhangi bir fark gözetilmeksizin tüm vatandaşları eşit şekilde kapsarken, popülizm dışlayıcı etnik bir tanımlamaya sahiptir. Popülizm her ülkenin içinde bulunduğu koşullara göre bazı etnik azınlıkları ve yabancıları halk sınıfının dışında bırakmaktadır (Pasquino, 2008, s. 15-16). Pasquino'nun düşüncelerinden hareketle popülizm ve demokrasinin birbirinden farklı halk tanımlaması yapmakla birlikte birbirinden ayrıştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bir diğer görüşe göre ise popülizmin demokrasiye karşıt olduğunun fakat bu karşıtlığın demokrasiye değil temsili liberal demokrasi ve onun kurumlarına karşı olduğu düşüncesidir. Kornhauser'e göre popüler demokrasinin nihai hedefinin aracı kurumlar olmadan halkın yönetimde doğrudan söz sahibi olmasıdır. Liberal demokrasiye göre ise temel amaç halkın yönetime katılımının sağlanmasıdır ancak bu bazı temsili kişi ya da kurumlarla sağlanacak bir durumdur. Böylece karşıtlık kimin yönetime katılıp katılamayacağı konusunda değil katılımın nasıl olacağı konusundadır.

Popülizmin demokrasi ile ilişkisinin belirsiz ve çelişkili olması demokrasinin kendi içinde yaşadığı krizden ya da açmazlardan kaynaklanmaktadır. Buna göre temsiliyette meydana gelen kriz halinde ortaya çıkan popülizm temsil edilemeyenlerin sesi olmayı vaat etmektedir. Popülizm ve (liberal) demokrasi ilişkisi hakkında literatürdeki en yaygın görüş popülizmin demokrasinin varlığının temeli olan kurumlara zarar veren ve demokrasiyi tehdit eden bir olgu olduğunu savunan görüştür. Bu düşünceye sahip isimlerden biri olan Rummens'e göre (2017, s. 555) popülizm ve demokrasinin ortak

noktası olan “halk” kavramının birbirinden farklı algılanması uzlaşmanın sağlanmasını imkânsız kılmaktadır. Ayrıca liberal demokrasinin vaatlerinden en temel olanı muhalif partilerin varlığını kabul etmek ve seçimlerde eşit şekilde yarışmakken, popülizm, biz olarak nitelendiren bireylerin dışında kalanları yok saymaktadır. Rummens (2017, s. 563), ayrıca genel anlamda kabul gören temsil edilmeyen kesimlere temsil hakkı sağlaması bakımından popülizmin demokrasiyi güçlendirdiği görüşüne karşı çıkıp esas olarak toplumda yer alan bireyleri iki zıt kutba ayırarak temsil krizini derinleştirdiğini ve demokrasiye zarar verdiğini belirtmiştir.

Popülizm ile demokrasinin ortak noktada buluşamayacağını düşünen ve uzlaştırılması mümkün olmayan iki olgu olarak gören Nadia Urbinati’ye göre (1998, s. 116-7), popülizm liberal demokrasinin sunduğu temsili demokrasi geleneğini tamamen sonlandırılarak parlamenter sistemde dahil eskimiş kurumlardan kurtulmak istemektedir. Popülizm halkın sonsuz iradesini yasalardan ve temsili kurumlardan üstün görmektedir. Buradan hareketle popülizmin amacı siyasi bakımdan eşitlik sağlamak yerine eşitlerin siyasi iktidarını sağlamaktadır. Urbinati’ye göre demokrasi doğası itibarıyla Aristoteles’ten beri demagogların yararlanacağı bir açık bırakmakta ve “itibarsızlaştırma” riskini bünyesinde barındırmaktadır. Popülizmde demokrasinin zaaflarından yararlanıp sessiz halka doğrudan çağrı yapması ve seçilmiş iktidarı elitler olarak yaftalayıp reddetmesi gibi nedenlerle demokrasinin temeline zarar vererek onu biçimsizleştirmektedir (Urbinati, 2017 , s. 583).

Popülizm demokrasi ilişkisine yönelik olarak Rosanvallon ise, popülizmin temsili demokrasinin işlevsizleşmesi ve siyasi sistemin çözülüşü sonucunda ortaya çıkan krize tepki olarak doğduğunu savunmaktadır. Popülizmin demokrasinin dışında gelişen bir parazit olduğu görüşünü kabul etmemektedir. Rosanvallon’a göre popülizm yöneticilere ve demokratik kurumlara olan güvenin azalması ve demokrasiye olan meşrutiyet eksikliği ile ortaya çıkan “karşı demokrasi”dir. Karşı demokraside yargı, önleme ve gözetim olmak üzere üç mekanizmanın eşit bir şekilde halk tarafından erişilememesi popülizmin ortaya çıkması için uygun koşulları ortaya yaratmaktadır. Bu noktadan sonra popülizm iktidarın sessiz halka yönelik eşit olarak davranmadığı, iktidarın elitlere yarar sağladığı söylemine yol açmaktadır (Rosanvallon, 2011).

Demokrasi ve popülizmin uzlaşmazlığını vurgulayan olumsuz düşüncenin dışında popülizmi demokrasinin yaşadığı sorunların çözülmesi ve güçlendirilerek daha ileriye taşınmasını sağlayacak olumlu demokrasi-popülizm ilişkisi düşüncesi de mevcuttur. Bu bakış açısına göre popülizmin demokrasiyi aşındırmak, ortadan kaldırmak ya da onun

yerine başka bir sistem kurmak gibi bir niyeti yoktur. Aksine popülizm demokrasinin içinde bulunduğu krizin sorunlarını çözülerek değer ve ilkeleri yeniden ele alma iddiasında da bulunmaktadır.

Bu çerçevede Canovan popülizmin özgürlük ve çoğulculuk karşıtı tehlikeli bir siyaset yapma biçimi olarak lanse eden liberal bakış açısına eleştirmekte ve popülizmin liberal eleştirisinin argümanlarına karşı çıkmaktadır. Canovan'a göre (1999, s. 5) popülizm demokratik sistem içinde sesini duyuramamış bireylerin karar alma sürecine dahil olması noktasında demokrasinin gelişmesine katkı sağlamıştır ve bu nedenle de olumlu olduğu düşünülmüştür. Canovan “demokrasinin gölgesi” olarak adlandırılmış olan popülizmin, iktisadi ve siyasi elitlerin elinde yozlaşmış olan düzene bir karşı duruş ve karizmatik lider etrafında bir araya gelen halka bir çağrı olduğunu belirtmiştir. Popülizm ile demokrasinin iyi bir şekilde anlaşabilmesi için Canovan popülizm ve aşırı sağ arasında bir ayrım yapılmasının gerekli olduğunu savunmuştur. Popülizmin aşırı sağ ile benzeştirilmesi ayrıcalıklı durumda olan elitlere karşı sessiz halkı savunma yönünün görmezden gelinmesine neden olduğu için hatalıdır. Ayrıca aşırı sağın “bizim halkımız” söylemi ile popülizmin “bizim halkımız” söylemi birbirinden farklıdır. Aşırı sağın bu söylemi etnik bir anlamda ayrıştırıcı ve bölücü olurken popülizmin söylemi birleştirici ve kapsayıcıdır (Canovan, 1999, s. 3-6).

Canovan'ın fikirlerine benzer şekilde Kaltwasser, popülizmin halk ve yöneticiler arasındaki kurumları ortadan kaldırmasının nedeninin demokrasinin en saf hali olan halk egemenliğinin sağlamak için olduğunu belirtmiştir. Popülizmi olumsuz olarak ele alan yazarların aksine, Kaltwasser popülizmin kurumları kaldırmadaki temel amacının demokrasinin içini boşaltmak değil güçlendirmek olduğunu belirtmiştir (Kaltwasser, 2012, s. 189-192). Anselmi'ye göre (2017, s. 2-8) de popülizmi demokrasiye tehdit olarak görmek yerine halkın daha fazla demokrasi talebi olarak görmek gerekmektedir. Buna göre popülizm, halk ile yöneticiler arasındaki kurumların kaldırılması ile halkın egemenliğinin dolaysız bir şekilde ülke yönetimine tecelli etmesini istemektedir.

Sonuç olarak popülizmin tanımlanmasından sonra literatürde tartışılan iki numaralı sorun popülizm ile demokrasi ilişkisidir. Bu konuda araştırmacılardan bazıları bu ilişkiyi olumsuz şekilde ele alarak popülizmin özgürlük ve çoğulculuk karşıtı olduğu ve demokratik kurumları kaldırarak doğrudan halkla iletişim sağlamak istemesini demokrasiye tehdit olarak görme eğilimindedirler. Literatürde genel eğilim bu yöndedir. Popülizm demokrasinin kendine içkin krizinden yararlanıp demokrasiye zarar vererek onu biçimsizleştirmektedir. Diğer yazarlar ise bu ilişkiyi olumlu şekilde ele

almaktadırlar. Bu görüŖe göre popülizm, yönetenler ile yönetilenler arasında köprü görevi gören kurumları ortadan kaldırıp halk egemenliğini güçlendirerek demokrasiyi zarar vermek yerine onun en saf halini uygulamaya geçirmek amacındadır. Ayrıca kurumlar halkın taleplerinin doğrudan bir engellemeye karşılaşmadan yönetilenler ile buluşmasını sağlamaktadır. Ama her iki görüŖe bakarak bu ilişkide popülizmin tehdit olduğu ya da güçlendirici bir etkide olduğu yorumunu yapmak oldukça güçtür. Popülizm bazı yönleri ile tehdit edici olarak düşünölse de bazı yönleri ile demokrasiyi güçlendirici bir unsur olarak düşünülebilmektedir.

4. HOLLANDA’DA SAĞ POPÜLİZMİN YÜKSELİŞİ: ÖZGÜRLÜK PARTİSİ

4.1 Hollanda’nın Modern Siyasal Tarihine Genel Bir Bakış

Hollanda Bağımsızlık Bildirgesi (28 Temmuz 1581), Hollanda’da modern siyasal düzenin inşası çerçevesinde büyük bir öneme sahiptir. Demokrasi ile mücadelesine erken dönemde başlayan Hollanda, İspanya kralının din aracılığıyla tiranlık denemesini ülkenin ayrıcalıklarına aykırı bir durum olarak görmüştür. Bu nedenle de İspanya Kralı’nın Hollanda egemenliği üzerinde hakkı kalmadığını ilan etmiştir. Erken dönemde ilan ettiği bildirmede William the Taciturn, halkın prens için değil, tersine prens halk için yaratılmadığı ifadelerine yer vermiştir. Prenslerin hak ve adalete uyarak yönetmesinin zorunluluğunu belirtmiştir. Bu bildirgeyle Hollanda uzun süre önce demokratik değer ve düşünceleri deneyimlemiştir (Musulin, 1983, s. 34). Çağdaş ulusal tarihe bakıldığında “savaş öncesi” ve “savaş sonrası” ayrım yapıldığı açıkça görülmektedir. Bu ayrım Hollanda tarihi içinde kabul edilir bir sınıflandırma olmuştur. Savaş öncesinde Hollanda iç siyasi ve ekonomik durgunluk, sosyal farklılıklar ve dış politikadaki değişimlerden dolayı pasif bir dönem geçirmiştir. Önemli sömürgelere ve denizcilik faaliyetine sahip olsa da içe dönük ve muhafazakâr bir süreçten geçmiştir. Bu durum 1945 yılında savaşın sona ermesi ile yerini sosyal refah açısından daha önce görülmemiş ölçüde büyüme, ekonomik modernleşme ve açıklığa bırakmıştır. Savaş sonrasında en önemli sömürgesi olan Endonezya’yı kaybeden Hollanda bu durumdan neredeyse hiç etkilenmemiştir. Savaş öncesinde tarafsızlık politikası izleyen ülke savaş sonrası aktif bir dış politikaya geçiş yapmıştır. Uluslararası arenada vuku bulan her gelişmede etkisi bulunan Hollanda Avrupa Entegrasyonuna öncülük etmiştir (Wielenga, 2019 , s. 572-3).

Savaş sonrasında gerçekleşmesi beklenen modernleşme siyasi arenada gerçekleşmemiştir. Ülkeyi yeniden reforme etmenin formülü olarak dini ya da alt kültüre bağlılık bildirmeye yani sütunlu yapıyı devam ettirmeye bağlanmıştır. 1946 yılında yapılan seçimlerde Hollandalı seçmenler, modernleşme isteğini seçimlerde göstermemiş ve savaş öncesine oldukça benzeyen parlamentoyu yeniden oluşturmuşlardır. Katolik ve Protestan partilere destek veren seçmenler bu istikrarlı sütunlu seçimli modelle, bireylerin topluluklarına olan saygın bağlılığını göstermektedir. Çeşitli alt kültür grubunun bir arada tuttuğu “sütunlaştırma”nın Hollanda yaşamını karakterize ettiği bir dönem yaşanmıştır. Ortodoks Protestanlar, Sosyalistler ve Katolikler alt kültür grubunun ve siyasal sistemin devamlılığını sağlayan

unsurlar olarak ortaya çıkmıştır. Sütunlu yapının devamlılığı seçim sonrası en öne çıkan özellik olsa da ardından ortaya çıkan uzlaşma ve fikir birliği oldukça önemli bir gelişme olmuştur. Savaş Avrupa'nın diğer ülkelerinde görüldüğü gibi kişisel isteklerin ne olursa olsun ulusal dayanışma duygusunun ön plana çıkmasına neden olmuştur. 1946 yılından 1958'e kadar ülkeyi savaş öncesi siyasetten tecrit edilen SDAP'ın ardılı olan İşçi Partisi (Partij van de Arbeid-PvDA), seçmenlerin yaklaşık üçte ikisini temsil eden Katolik Halkların Partisi (KVP) ve 1948'de Halkın Özgürlük ve Demokrasi Partisi'nde (VVD) bir araya gelen liberaller koalisyon hükümeti yönetmiştir (Wielenga, 2019 , s. 573; Kennedy, 2017, s. 394).

Sosyalist Parti başkanı William Dress'in önderlik ettiği koalisyon hükümeti 1920'lerde "Roma-Kızıl" koalisyonları olarak değerlendirilmiş ve koalisyon imkânsız olarak görülmüştür. Ancak imkânsız olarak görülen hükümet kurulmuş ve sosyal demokratlar nihayetinde siyasi arenanın merkezinde yer alarak 1958'e kadar yönetme iradesini kullanmışlardır (Kennedy, 2017, s. 395).

1958'e kadar süren geniş tabanlı iş birliğine dayalı olan Hollanda için yeniden yapılanmayı sağlayan Dördüncü Dress Hükümeti sona ermiştir. Savaş sonrası oluşan uzlaş bu tarihe kadar sürmüş ve yeniden yapılanma için reform çalışmaları başlatılmıştır ancak geniş tabanlı koalisyon devamlılık konusunda yeterli çabayı gösterememiştir. 1951 yılında liberaller ve sosyalistler arasında devletin büyüklüğü ve rolünün ne olacağı konusunda çıkan tartışmalar VVD ve İşçi Partisi'nin koalisyon yapmak için kırk yıl beklemelerine sebep olmuştur. Bu durum sonrasında sosyalistler ve Hristiyan demokratların anlaşmazlığı başlamıştır. Devletin konumundan, siyasetin örgütlenme biçimine kadar her hususta anlaşmazlık yaşanmış ve sonraki dönemde olacaklar konusunda ipuçları vermiştir. Takip eden dönemde, Hollanda kutuplaşmanın ve protesto hareketlerinin arttığı, bireylerin siyasi, ekonomik ve sosyal değişim talep ettiği bir ülke haline gelmiştir. Hollanda'da bireylerin ait oldukları din ve siyasi ideolojiye göre sütunlaşmanın adı olan Pillarizasyon kavramının karşısına bu türden bir gruplaşmanın veya sütunlaşmanın gereksiz olduğunu belirten Depillarizasyon kavramı koyulmuştur (Wielenga, 2019 , s. 584; Kennedy, 2017, s. 396-7).

1958-1965 yılları arasında kurulan hükümet bu anlamda bir deneyimleme dönemi olarak görülmüştür. 1960'lı yılların ilk yarısı sosyal ve kültürel bakış açısından sütunlaşma çağının sonu olmuştur. Yeni dönemde belirlenen isteklerin gerçekleşmesi için 1970 sonrası hükümetin kurulması beklenmiştir. Kurulan Den Uyl Hükümeti sert bir reform hareketi başlatmıştır. Geçmişten kopuşu temsil eden hükümet genç ve

dinamik isimlerden oluşan bir kabine oluşturmuştur. Ancak değişim iddiası dünya genelinde yaşanan krizler nedeniyle bu sefer de başarısız olmuştur. 1977 yılında kadar devam eden Uyl hükümeti 1977 yılında sona ermiştir (Wielenga, 2019 , s. 574-5). Bu Hollanda siyasetindeki coşkulu reform gayretinin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla yerini yeniden gerçekliğin ve pragmatizmin alacağını bir göstergesi olmuştur. 1960 ve 1970’li yıllarda ücretlerde gerçekleşen artışlar yaşanan petrol krizleri nedeniyle harcamaların kısılmasını gerekli kılmıştır. Diğer Batı ülkelerine benzer şekilde muhafazakârlığın yeniden kontrolü eline aldığı serbest piyasa güçlerinin hâkim olduğu küçük hükümet dönemine geçiş yapılmıştır. Uzun yıllardır siyasi arenada baskın olan sosyalistler savunmaya geçmiş ve etkinliğini kaybetmişlerdir. Sosyal demokratlar yeniden canlanma için 1960’ların ve 1970’lerin fikirlerine bağlı kalmak yerine Hristiyan Demokratlar ve liberallerin kamu harcamalarını ve hükümet katılımını azaltma politikalarına uyum sağlama yolunu seçmişlerdir. Ancak liberaller ve Hristiyan demokratlar ile İşçi partisi arasındaki kutuplaşma dış politikadaki anlaşmazlık nedeniyle artarak devam etmiştir. Hristiyan demokratlar ve liberaller 1979 yılında NATO’nun aldığı çift yönlü kararları desteklemişlerdir. SSCB’nin, SS-20 balistik füzelerini kaldırmaması durumunda yeni nesil NATO nükleer silahlarını talep edeceklerini deklare etmişlerdir. Buna karşın Sosyal demokratlar konuşlandırmaya karşı protestolar düzenlemiş ve barış hareketlerine katılmışlardır. Partiler arasındaki bu kutuplaşma ABD ve SSCB arasında 1987 yılında Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması imzalanana kadar devam etmiştir (Wielenga, 2019 , s. 576).

Sonraki dönemde petrol krizlerinin yol açtığı ekonomik bunalımı gidermek amacıyla 1980’lerde uygulanan kemer sıkma politikası ekonomik toparlanma yaşanmasına yol açmıştır. Hollanda’da, kriz döneminde yaşanan problemlerin çözülmesi sonucunda ortaya çıkan olumlu havayla PvdA daha pragmatik hale gelmiş ve kutuplaşmaya son vermek amacıyla adım atmış ve 31 sene sonra PvdA yeniden hükümete ortak olmuştur. Eski sendika lideri ve yeni parti lideri Wim Kok hem Hristiyan hem de liberallerle birlikte çalışmaya başlamış ve böylelikle sosyal demokratlar siyasetin merkezine geri dönüş yapmıştır. Bu yaklaşımı 1994 ile 2002 yılları arasında Wim Kok sosyal demokratlar, VVD ve D66 oluşan bir hükümeti yönetmiştir. Sosyal demokratların kırmızısı ve liberallerin mavisinin karıştırılarak elde edilen renk olduğu için “Mor” hükümetler olarak adlandırılmıştır. 1918’ten beri ilk kez Hristiyan demokratlar olmadan bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. VVD ve sosyal demokratlar 1952’den sonra ilk kez koalisyonda iş birliği yapma şansı bulmuştur. Birçok değişimin habercisi olan 1994

seçimleri siyasi partilerin arasındaki farkların gittikçe azalmasına ve polder modelinin¹⁵ Hollanda siyasetinin yeni kavramı olmasına yol açmıştır. Sonuç olarak siyasi merkez alanı o kadar kalabalıklaşmıştı ki 2002 yılında yapılan seçimlerde uzun yıllar süren koalisyon sonunda renkli bir siyasi figür olan Pim Fortuyn için alan yaratmıştır (Wielenga, 2019 , s. 576).

Hollanda için popülizm değişim gösteren siyasi yelpazede kalıcı bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Pim Fortuyn’un öldürülmesinden sonra 2002 seçimlerinde büyük bir başarı yaşayan LPF koalisyon hükümetinde yer almıştır. Bu başarısını devam ettiremeyen LPF’nin yerini Geert Wilders önderliğinde kurulan PVV almıştır. 2002 yılından sonra siyasi arenada yer alan bu iki figür siyasi gündemdeki İşlam ve Avrupa karşıtlığının sorumlusu olmuşlardır. Bu iki figürle birlikte siyasi istikrar gerilemiş ve 1998’den beri ikinci Rutte hükümeti hariç (2012-2017) tüm hükümetler vaktinden önce düşmüştür. Gittikçe çalkantılı hale gelen bu siyasi ortamda, Hollanda ncelikli olarak kesin ve istikrarlı bir hükümet arayışı içine girmiştir (Wielenga, 2019 , s. 577-8).

Sonuç olarak Hollanda II. Dünya Savaşından sonra her alanda reform adımları atmış ve etkin bir dış politika başlatmıştır. Her alanda gerçekleştirilen reform hareketleri siyasette gerçekleşmemiştir. Hollanda toplumu savaş sonrasında yapılan seçimlerde stnlu siyasal sisteminde devam isteği belirtmiştir. Savaş öncesinden farklı olarak stnlu alt kültür grupları dini tercihleri ya da siyasi ideolojilerine bakmaksızın ülkenin birlik ve beraberliği adına geniş kapsamlı koalisyon hükümeti üzerinde uzlaşmışlardır. Savaştan önce siyasetten uzaklaştırılan sosyal demokratlar uzun bir sreden sonra Hollanda siyasal sisteminde söz sahibi olmuş ve hatta hükümeti yönetme gücüne ulaşmışlardır. 1958 yılına kadar süren dayanışmaya dayanan koalisyon hükümeti sona ermiştir. Stnlaşmış siyasi anlayışın karşısına depillarizasyonun hâkim olduğu döneme geçilmiştir. Kısa süre içerisinde siyasi alanda birçok reform öngören bu yeni anlayış stnlu yapıya son vermiş ve geniş, dinamik bir kadro kurmuştur. Ancak yaşanan ekonomik kriz nedeniyle reformistler yapmak istediklerini gerekleştirememişler ve eskiye dönüşün yolunu açmışlardır. Uzlaşmazlık Hollanda siyasetinin temel

¹⁵ Polder modeli 1980’lerde ve 1990’larda fikir birliği ile ekonomik ve sosyal politika oluşturulmasını ve bu doğrultuda karar verilmesi için kullanan bir terim olmuştur. Terim Hollanda’da setlerle çevrili arazileri tanımlamak için kullanılan Polder kelimesinden türetilmiştir. Polder Modeli “ok biçimliliğin pragmatik tanınması” ve “farklılıklara rağmen iş birliği yapılması” olarak tanımlanmıştır (Sanders, 2004, s. 104-106; Kuipers, 2015, s. 3).

özelliklerinden biri olmuştur. KVP (Catholic People's Party- Katholieke Volkspartij), VVD ile PvdA'nın (Labour Party-Partij van de Arbeid) ayrımı yol açan olay 1980'lerde NATO'nun faaliyetleri sonucunda Hollanda'dan SSCB'ye karşı tavır alma beklentisi olmuştur. KVP ve VVD tavır alma konusunda istekli olurken PvdA bu duruma tamamıyla karşı çıkmıştır. 1987 yılında Soğuk Savaşın iki temsilcisinin anlaşmasıyla gerginlik sona ermiştir. Daha sonraki dönemde hükümetin uygulamış olduğu ekonomik politikalarla refah seviyesini yükselten ülkede olumlu havanın hâkim olmasına yol açmıştır. PvdA bu olumlu havanın sonucunda kutuplaşmaya son vermiş ve yeniden hükümet ortağı olmuştur. 1994 yılında 31 yıl sonra liberallerle “Mor” koalisyon olarak adlandırılan hükümeti kurmuştur. Hristiyan demokratlar 1918 yılından beri ilk defa bir koalisyonda yer almamış ve sütunlu sistem etkisini kaybederken polder modeli siyasal sisteme hâkim olarak pragmatik bir aşamaya geçişi sağlamıştır. Bu yeni modelle birlikte Hollanda siyasal sisteminde yer alan partilerin sayısında artış meydana gelmiştir. Yeni siyasi modelin ortaya çıkardığı açığı kullanan Pim Fortuyn sütunlu sistemi aşarak büyük bir başarı elde etmiştir. Bu başarısını uzun bir süre devam ettiremeyen Fortuyn siyasal mirasını ardılı Geert Wilders'a ve partisi PVV'ye bırakmıştır. Siyasi arenada yükselişe geçen Pim Fortuyn ve Geert Wilders gündemdeki İslam ve Avrupa karşıtlığının sorumlusu olmuşlardır. Bu iki figürle birlikte siyasi istikrar gerilemiş ve 1998'den beri ikinci Rutte hükümeti hariç (2012-2017) tüm hükümetler vaktinden önce düşmüştür. Hollanda bu yeni dönemde istikrarlı bir hükümet arayışında olmuştur.

4.1.1. Hollanda Popülizminin kısa tarihi

20. yüzyıldan itibaren popülist partiler Hollanda'da kademeli olarak görülmeye başlamıştır. Erken dönemde kurulan popülist partiler Hollanda siyasetinde önemli figürler haline gelememiştir. Bu durumun çeşitli sebepleri bulunmaktadır ancak en temel sebebi Hollanda siyasi sisteminin sütunlu yapıda¹⁶ olmasıdır. Bu sistemde seçmenler yıllar boyunca oylarını mensubu oldukları dine veya sosyal grubun temsilcisi olan partilere vermişlerdir. Dünya konjonktüründe yaşanan gelişmelerle bireyselleşen

¹⁶ Hollanda siyasetinde hâkim olan sütunlu yapı çok kültürlü bir yapıya sahip olan toplumda bir arada yaşamayı kolaylaştırmak amacıyla ortaya konulan bir modeldir. Bu siyasal sistemde seçmenlerin yıllardan beri mensubu oldukları sosyal, dini ya da ideolojik gruplara ait hissettikleri partilere oy verme eğilimi gösterdikleri görülmektedir. Bu model sonucu olarak Hollanda siyasi sahnesinde yerleşik partiler dışında yeni partiler yer alamamaktadır.

ve sekülerleşen toplum, sütunlu yapının kalıplarından kurtularak kendilerini daha iyi yöneteceğini düşündükleri partilere yönelmişlerdir. Bu durumun gerçekleşmesi erken dönem popülistlerinde mümkün olmamıştır. Erken dönem popülist partilerin sütunlu yapıyı aşarak başarılı olması mümkün olmamıştır. Bu başarının gerçekleşmesi 2000'li yılların ilk yarısında yazarlar Pim Fortuyn ile gerçekleşmiştir. Bu dönemde toplumun içinde bulunduğu kriz ortamından yararlanarak medyanın gücünü eline alan Pim Fortuyn karar verici elitlerin sorun haline gelen göç ve çok kültürlülüğe yönelik politikalarını eleştirmiş ve kısa süre içinde popülizmi Hollanda siyasetinin argümanı haline getirmiştir.

Hollanda'da popülist partilerin yerleşik siyasi aktörler haline gelerek başarılı olmaları 2000'li yılların başında mümkün olsa da ülke siyasetinde popülist partilerin görülmesi 20.yüzyılın ortalarına denk gelmiştir. Erken dönem popülist partilerin ilk temsilcisi Çiftçilerin Partisi 1960 yılında kurulmuştur. Ancak yapılan seçimlerde %4,8 oy oranını geçememiştir. Hendrik Koekoek tarafından kurulan parti çiftçi hareketi temelli kurulmuş olsa da kentli çiftçilerden ve çiftçi olmayanlardan destek görmüştür. Seçimlerde mecliste 3, senatoda 2 sandalye kazanmışlardır. Fakat bu başarılarını uzun süre devam ettirememişlerdir. Parti içi müdahaleler ve liderlik tartışmalarına ek olarak partinin senatörü Adams'ın Nasyonalist Sosyalist olduğunun ortaya çıkmasıyla etkisini yitirmeye başlamış ve ilk popülist denemesi başarısız olmuştur. Bir diğer parti ise Hans Janmaat önderlik ettiği Merkez Demokratlar (Centre Democrats) partisiydi. Temel olarak göç karşıtlığı problemine odaklanan parti 1980-1990 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Ancak mecliste 3 sandalyeden fazlasını kazanamamıştır (Kessel, 2015, s. 100). İsteddiği etkiyi yaratmak hususunda başarı sağlayamayan parti yerini Hollanda siyasetinde ilk ve tek olan sol görüşlü sosyalist partiye bırakmıştır. Maoist bir parti ve sosyal popülist olarak tanımlanmıştır. Ancak daha sonraki yıllarda popülist söyleminden vazgeçmiş Avrupa'da sıklıkla yer alan tipik bir sosyal demokrat partiye dönüştürmüştür. Bu süreç partinin %6 oy aldığı 2002 seçimlerinde başlamış ve 2006 yılında %16 oy alıp en yüksek seviyesini görmesiyle sonlanmıştır. Tartışma konusu olan nokta her iki seçimde alınan oy oranının popülizmle yakalanıp yakalanmadığı noktasında olmuştur. Kabul gören görüş popülizm söylemlerinin etkisinde olmadığı hususundadır. Erken dönemde kurulmuş üç popülist partide görüldüğü üzere 1960 yılında Hollanda'da başlayan popülizm, siyasetin sütunlu yapısını aşarak başarılı olamamıştır (Kessel, 2015, s. 100-1; Voerman & Lucardie, 2007, s. 141).

Hollanda siyasi hayatında çeşitli partiler tarafından popülizm denemeleri gerçekleştirilmiştir fakat yukarıda belirtilen Hollanda siyasetinin sütunlu yapısı popülist parti denemelerinin başarısız olmasına yol açmıştır. Popülizmin Hollanda siyasetinde yerleşik hale gelmesi Pim Fortuyn önderliğinde kurulan Pim Fortuyn Liste Partisi (Lijst Pim Fortuyn, LPF) ile mümkün olmuştur. Yaşanabilir Hollanda Partisi'nden 2001 yılında lider seçildikten sonra İslam için 'geri kalmış kültür' şeklindeki söylemi parti içinde rahatsızlık yaratmış ve ihraç edilmesine yol açmıştır (Kessel, 2015, s. 102). İhraç edildikten sonra kurduğu partide 'sıradan insanlar' ve İslamiyet'e yönelik söylemi ile Cas Mudde tarafından popülist parti olarak değerlendirilmiştir (Mudde, 2002) Pim Fortuyn'un partisinin popülist parti olduğu hususunda tartışmalar olsa da The Shambles of Eight Years Purple kitabında "*Hollanda sıradan insanlar için canlı bir demokrasi gelmeli ve şu an aşına olduğu seçkin parti demokrasisinden ayrılmalı*" ifadesiyle popülist parti olarak özellikleri görülmeye başlamıştır (Fortuyn, 2002, s. 186). Pim Fortuyn'a göre "*güç ülkenin insanlara verilmeli; yöneticilerin, elitist bürokratların sayısı azaltılmalıdır ve 'sorumluluk gerçek uzmanlara' yani hemşirelere, polislere ve öğretmenlere iade edilmeliydi*" (Akt. Kessel, 2015, s. 102). Görüldüğü üzere Pim Fortuyn politikacıları eleştirmiş ve sorunların çözümüne odaklanmayan yönetici ve bürokratları elitist olarak değerlendirmiştir. LPF'nin tartışılan ve popülist parti olarak değerlendirilmesine yol açan göçmenlik ve entegrasyon söylemleri olmuştur. LPF'nin parti manifestosunda Hollanda'daki artan yabancı nüfusun toplumsal sorunlara neden olduğu ve bu nedenle ülkeye gelen işsiz ve vasıfsız göçmenlerin sınırlandırılmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Programda ayrıca toplumda sayıları giderek artmakta olan göçmenlerin yol açtığı sorunlar ve köktendinci İslami çevrelerde suçluluk ve kadınlara yönelik ayrımcılık hususlarına da dikkat çekilmiştir. Bu parti programıyla Hollandalıların yaşam tarzı ile çatışan yabancı kültüre karşı bir yol haritası belirlenmiştir (Kessel, 2015, s. 101-103).

Bu parti programıyla geniş bir kitleye sahip olan LPF seçimlere az bir zaman kala partinin lideri Pim Fortuyn 'un çevre aktivisti tarafından öldürülmesi kampanyanın resmi olarak iptal edilmesine yol açmıştır. Kampanyanın iptal edilmesine rağmen üyeler seçimlere katılma yönünde karar vermiştir. 15 Mayıs'ta yapılan seçimlerde LPF oyların %17'sini alarak Hollanda Parlamentosundaki 150 sandalyenin 26'sını kazanarak büyük başarı elde etmiştir (Kessel, 2015, s. 103). Seçimlerde elde edilen bu başarının LPF'nin başarısından dolayı mı yoksa öldürülen lider Pim Fortuyn için mi olduğu bilinmemektedir.

Ancak LPF elde ettiği bu başarıyla seçimlerin öncesinde seçkin, elitist olarak nitelendirdiği Mor koalisyonu yenilgiye uğratarak Hristiyan Demokratlar ve Liberaller ile koalisyonu katılmıştır. Kurulan koalisyon 87 gün sonra dağılarak Hollanda tarihinin en kısa koalisyonu olmuştur. Koalisyon hükümeti dağıldıktan sonra Ocak 2003 tarihinde yeni bir seçim planlanmıştır. LPF'nin önceki seçimlerde kurucu lider Pim Fortuyn'un öldürölmesi sonucunda parti sözcüsü Mat Herben'in liderliğinde seçime girilmiştir. Yapılan seçimlerde desteğinin çoğunu kaybederek oyların %5,7'sini almıştır. 2003 yılında yapılan seçimler Hollanda siyasetinin eski sütunlu yapısına dönüş olarak algılanmasına sebep olmuştur. Yerleşik partiler 2002 seçimlerinde bu sistemin kısa süreli olarak değışmesiyle büyük oranda oy kaybetmiş olsalar da yeni yapılan seçimlerde kayıplarını telafi ederek eski sisteme dönüşü sağlamışlardır. Ayrıca hiçbir yeni parti parlamentoya girmeyi başaramamıştır (Kessel, 2015, s. 103-105).

Tablo 3.1 Hollanda Parlamento Sonuçları 1998-2002¹⁷

Partiler	1998	2002	2003	2006
İşçi Partisi (PvdA)	29.0% (45)	15.1% (23)	27.3% (42)	21.2% (33)
Liberaller (VVD)	24.7% (38)	15.4% (24)	17.9% (28)	14.6% (22)
Hristiyan Demokratlar (CDA)	18.4% (29)	27.9% (43)	28.6% (44)	26.5% (41)
Demokratlar '66 (D66)	9.0% (14)	5.1% (7)	4.1% (6)	2.0% (3)
Yeşil Sol (GL)	7.3% (11)	7.0% (10)	5.1% (8)	4.6% (7)
Sosyalist Parti (SP)	3.5% (5)	5.9% (9)	6.3% (9)	16.6% (25)
Hristiyan Birlik (CU)	3.2% (5)	2.5% (4)	2.1% (3)	4.0% (6)
Pim Fortuyn Listesi (LPF)		17.0% (26)	5.7% (8)	0.2% (0)
Yaşanabilir Hollanda (LN)		1.6% (2)		
Özgürlük Partisi (PVV)				15.5% (24)
Diğerleri	4.9% (3)	2.5% (2)	2.9% (2)	4.1% (4)
Toplam	100% (150)	100% (150)	100% (150)	100% (150)

Yukarıda tabloda Hollanda’da yapılan dört seçim (1998, 2002, 2003, 2006) ele alınmıştır. Yapılan 1998 seçiminde Hollanda siyasal sisteminde sütunlu yapının korunduğu görülmektedir. Bireyler oylarını bağlı oldukları din, sosyal ya da sosyal grubuna yakın buldukları partilere oy vererek farklı görüşte partilerin varlığını sürdürmesine izin vermemişlerdir. 2002 seçimlerine bakıldığında ise sütun modelini Pim Fortuyn’un önderlik ettiği LPF %17’lik oy oranıyla bozmayı başarmıştır. Ancak daha sonra yapılan 2003 seçimi sütun modelinin etkisinin yitirildiği fikrinin boşa çıktığı bir seçim olmuştur. Yerleşik partiler (elitist partiler) kayıplarını gidererek eski sütunlu yapıya geri dönmüşlerdir. 2006 seçimlerinde ise Hollanda siyasi modeline karşı çıkarak büyük başarı elde eden parti Geert Wilders önderliğindeki PVV olmuştur. Öncülü LPF’den aldığı mirasla PVV, Hollanda siyasetinde yeni popülist parti olarak ortaya çıkmış ve daha radikal söylemlerde bulunmuştur.

Sonuç olarak 1960’lı yıllarda Hollanda siyasetinde popülist partiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra kurulan popülist partilerin başarıları ve ömürleri oldukça kısıtlı olmuştur. Başarı ve sürdürülebilirlik hususunda yaşanan temel problem Hollanda’nın sütunlu yapısından kaynaklanmaktadır. Hollanda toplumu bu yapısından

¹⁷ Bu tablo Stijn van Kessel’in makalesindeki verilerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bkz. Kessel, S. V. (2015). *Populist Parties in Europe: Agents of Discontent*. New York: Palgrave Macmillan.

dolayı seçimlerini bağılı oldukları ideolojiye ve dine göre yapmışlardır bu nedenle küçük çaplı popülist partiler başarı ve süreklilik sağlayamamışlardır. Bu yapının aşılp popülist partinin başarı elde ederek koalisyon ortağı olması Pim Fortuyn önderliğinde kurulan LPF ile mümkün olmuştur. Hollanda'nın sütunlu yapısının ortadan kalktığı ender seçimlerden olan 2002 seçimlerinden sonra kısa süreli koalisyon hükümetinin dağılması ile birlikte yapılan 2003 seçimlerinde sütunlu yapıya tekrar dönüş yapılmıştır. 1960'lı yıllardan sonra kurulan popülist partilerden en başarılı parti olarak değerlendirilen LPF elde edilen başarıyı sürdürmekte başarısız olmuştur. Ancak ardılı Özgürlük Partisi'ne ilerleyebileceği bir miras bırakmıştır. Aldığı bu mirasla PVV günümüzün Hollanda'sında başarısıyla yerleşik bir parti olma yolunda ilerlemektedir.

4.2.2. Sağ Popülizmin yükselen yüzü: Özgürlük Partisi

Hollanda siyasal sisteminde çeşitli dönemlerde popülist özellikler taşıyan partiler yer almıştır. Yukarıda anlatıldığı üzere kurulan sağ popülist partiler kısa süreli başarılı sağlamışlar ancak sürdürülebilirlik konusunda başarısızlık yaşamışlardır. Kurulan partiler arasında Pim Fortuyn 'un liderliğinde kurulan LPF parti kurucusunun suikastı sonrasında yapılan seçimlerde Hollanda'nın sütunlu yapısını aşarak meclise girmeyi başarmış ve kurulan hükûmette koalisyon ortağı olmuştur. Kısa süreli koalisyon hükümeti sonrasında yapılan seçimlerde LPF başarısını sürdürememiştir. Bu noktada LPF'nin ardılı olarak Özgürlük Partisi, Hollanda siyasetinin yeni yüzü olarak ortaya çıkmıştır.

PVV 2006 yılında partinin tek üyesi aynı zamanda Genel Başkanı olan Geert Wilders tarafından kurulmuştur. PVV'nin kuruluşunun arka planında Türkiye'nin AB ile müzakere görüşmelerine başlaması etkili olmuştur. 2004 yılına kadar Halkın Özgürlük ve Demokrasi Partisi (Volkspartij voor Vrijheid en Democratie-VVD) üyesi olan Geert Wilders, Pim Fortuyn'un öldürülmesi ve küreselleşmenin çıktısı olan göçmen sorununa VVD'nin duyarsız kalması nedeniyle partiye yönelik kırılganlık yaşamıştır (Kuipers, 2015, s. 3; Karataş, 2019, s. 38).

Bu olaylar sonucunda partisiyle uyuşmazlıklar yaşamasına rağmen asıl kırılmayı Türkiye'nin AB ile yapılacak müzakere görüşmelerini ve AB'ye üyeliğini VVD'nin desteklemesi ile yaşamıştır ve bu olay sonrasında partiden ayrılarak bağımsız bir şekilde yoluna devam etme kararı almıştır. Bu adım kurulacak partinin ilk politikasının belirlenmesine yol açmıştır ki bu da göçmen karşıtlığıdır. Partinin kurulmasından önce

yapılan Avrupa Anayasası'nın onaylanmasını öngören referanduma olumsuz karar çıkması yönünde çaba harcayarak partinin ikinci politikasının belirlenmesine yol açmıştır; Avrupa Birliği Şüphecililiği. Görüldüğü üzere parti kurulmadan önce Geert Wilders'ın yürüttüğü faaliyetler partinin programlarının önceden belirlenmesiyle sonuçlanmıştır. PVV, partinin üye ve organlarının, partinin programlarını belirlediği bir parti olmamıştır çünkü PVV tek üyesi olan ve bu nedenle partinin programına Geert Wilders'ın karar verdiği bir parti olmuştur.

Yukarıda belirtilen sebeplere rağmen 2004 yılında VVD'den ayrılmasından sonra Geert Wilders'ın yeni bir parti kurması oldukça zor görünmüştür. Hollanda siyasi sisteminde kurulan yeni partilerin büyük bir kısmı başarısız olmuştur. Kurulan yeni partiler iki durumda gündeme gelmiştir; parti içi çekişme ve görevi kötü kullanma. Kurulan partilerin muhafazakâr ve ırkçılık temelli olmaları da başarısızlıklarını tetiklemiştir. Hollanda'da çoğu insan için dar görüşlülük veya geri kalmışlıkla eş değer olduğunu düşündükleri muhafazakarlık ve ırkçılık özellikler taşıyan partileri seçmeleri oldukça güç olmuştur. Ötenazi, eşcinsel evliliğin yasalaştırılması ve kürtaj konusunda çoğu insan Hollanda'nın bir model ülke olmasını, ileriye doğru ilerlemesini ve zamanla birlikte hareket etmesini talep etmektedir ve bu nedenle bunların gerçekleştirilmesinde problem yaratacak “muhafazakâr partilere” başarılı olma şansı tanınmamaktadır. Ancak bu tehlikenin farkında olan Geert Wilders suçlamaları savuşturmak için şu sözleri söylemiştir; *“Yurtdışındaki partilere kıyasla bizim iki avantajımız var... Biz saygın bir saygın bir parti olan VVD'den geliyoruz, belirsiz bir Neo-Nazi hareketinden değil. Biz İsrail yanlısıyız dolayısıyla bizi kimse anti-semitizmle suçlayamaz”* (Akt. Alberts, 2014). Bu durumun kırılması ve ileride kurulması planlanan PVV'nin yolunu açan olay İslam'ın en şiddetli eleştirmenlerinden olan Theo Van Gogh'un öldürülmesi olmuştur. Muhafazakâr fikirlerine rağmen Wilders'ın popülaritesi bir anda artmış ve partinin geçici adlandırılması ‘Wilders Grubu’ anketlerde yükselişe geçmiştir. 2004 yılında yaşanan olay sonrasında bir süre korunma altına alınan Wilders yeni kurulacak parti öncesinde rasyonel adımlar atarak parti için altyapıyı oluşturmuştur. Wilders Grubu, Wilders tarafından İslam Karşıtlığı düşüncesinin bir kişilik bir hareket olmadığını kanıtlamak amacıyla 22 Şubat 2006'da Özgürlük Partisi (PVV) kurulana kadar varlığını sürdürmüştür. Düzenli bir örgütlenmeden uzak olan Wilders Group fiili olarak üç kişiden oluşuyordu; Geert Wilders, Martin Bosma, Bart Jan Spruyt (Kessel, 2015, s. 101-103).

Her üç isimde 2000 sonrası yaşanan olaylar (Pim Fortuyn ve Theo Van Gogh'un ölümü ve 11 Eylül Saldırıları) neticesinde Hollanda siyasetinde reformun gerekli olduğunu düşünmüşlerdir. Wilders Group büyük oranda Spruyt tarafından yazılan "Onafhankelijkheidsverklaring'i (Bağımsızlık Bildirgesi)" yayınlayarak programlarını açıkça belirtmiştir. Manifesto niteliği taşıyan bildirgede Wilders ve arkadaşları Hollanda'nın siyasi elitinden uzaklaşacaklarını belirterek ilk popülist özelliklerini ortaya koymuşlardır. Ayrıca manifestoda Hollandalı seçkinleri birbirlerinin sırtını kaşıyan ve halkın sorunlarından kaçmak için ellerinden geleni yapan "korkmuş, korkak insanlar" olarak nitelendirmişler ve kendilerini güvenilir ve halkına dost siyasetçiler olarak lanse etmişlerdir. Hollanda güvenliğini tehdit eden İslami radikaller ve çifte vatandaşlığa sahip olanlar "sokak köpekleri" olarak nitelendirilmiş ve affedilmeden sınır dışı edilmeleri gerektiği belirtilmiştir. Avrupa dışından gelen göçmenlerin beş yıllık süreyle ülkeye girişinin ve başörtünün yasaklanması gerektiği gibi kararlar alınmıştır. Alınan kararlar oldukça radikal olarak görülse de özellikle Geert Wilders bu fikirleri VVD'de yürüttüğü siyasi kariyerinde de savunmuş ve bu nedenlerle de partiden ayrılmıştır (Karataş, 2019, s.38; Kessel, 2015, s. 101-103).

Yukarıda sayılan sebeplerle bu üç isim 2006 yılında yeni bir parti kurulmasına karar vermiştir. Özgürlük Partisi 2006 yılında Geert Wilders tarafından kurulmuştur. Göçmen ve İslam karşıtı, Avrupa Şüpheciligi gibi konularla öne çıkan parti ekonomi konularında karma bir strateji izlemiştir. Tek üyeye sahip olan parti finansman açısından devlet desteğinden yararlanamamıştır. Üyeye sahip olmaması nedeniyle üye aidatı gelirinden mahrum kalan PVV'nin girdiği 2006, 2010, 2012, 2017 ve 2023 seçimlerinde parti program ve faaliyetlerinin maliyetini nasıl karşıladığı tartışma konusu olmuştur. Bu bağlamda finansal şeffaflık açısından eleştirilen parti bağışlarını "PVV'nin Dostları" adlı dernek aracılığıyla toplamaktadır. Bu nedenle tüm bağışlar tek bir dernek tarafından yapılıyor gibi gözükmemektedir. Bu nedenle de birçok isim partinin ABD'deki ve İsrail'deki lobi grupları tarafından yüksek miktarda bağış aldığı iddia edilmektedir (Lucardie & Voermann, 2013, s. 198). 2014 yılında yayınlanan finansal durum belgesi de bu durumu doğrulamaktadır. Bu belgeye göre PVV *David Horowitz Freedom Center* adlı Yahudi lobisinden 100 bin Euro'yu aşan bağış almıştır. Partinin eski milletvekili olan Hero Brinkman ABD'nin önemli lobi gruplarından bağış alındığını doğrulamıştır. Bağış yapan bu lobi grupları (Horowitz ve Pipes Amerika) Amerika'da İslamofobi'nin yayılıp şiddetlenmesinde etkin rol oynamaktadırlar. Geert Wilders'ın, Memri, MeForum ve Jihadwatch gibi ABD'de Yahudi lobisine ait olan platformları taklit etmesi radikal

gruplardan destek aldığı ve İsrail'e olan sevgisinin nedenini açıklamaktadır (Karataş, 2019, s. 36).

4.2.2. PVV'nin Seçim Süreçleri

2006 yılında karizmatik lider Geert Wilders tarafından kurulan Özgürlük Partisi 2004 yılında parti liderinin VVD'den ayrılmasından sonra biriktirdiği politik güç ile birlikte dikkatleri üzerine çeken bir parti olmuştur. İslam karşıtı olan Pim Fortuyn ve Theo Van Gogh'un suikast sonucunda ölmesi sonrasında göç ve İslam karşıtlığını odak politika haline getiren PVV kurulduğu 2006 yılında seçimlere girmiştir. Yapılan genel seçimlerde meclise girmeyi başaran parti oyların %5,9'unu alarak Temsilciler Meclisi'nde 9 sandalye elde etmiştir (Akkerman, 2016, s. 146). PVV'nin ilk seçiminde elde ettiği bu başarı ülkenin karşılıklı anlayış, liberalizm üzerine kurulu siyasi kültürü ve çok kültürlüğünün değişime uğramasına yol açmıştır. Sonraki dönemde göç ve İslam karşıtlığına yönelik daha radikal söylemler geliştiren Geert Wilders 2006-2010 yılları arasında oylarını ciddi bir şekilde arttırmıştır. Bunun açık göstergesi 2009 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu seçimleri olmuştur. Yapılan seçimlerde PVV oyların %16,97'sini alarak Hollanda için ayrılmış 25 sandalyeden 4'ünü kazanmayı başarmıştır. Elde edilen bu başarı 2010 yılında yapılan yerel seçimlerde de Almere'de birinci, Lahey'de ise ikinci parti olmayı başarmıştır.

İlk seçiminden sonra yapılan Avrupa Parlamentosu ve yerel seçimlerde elde edilen başarı 2010 yılında yapılacak seçimlerde kampanyanın daha özgüvenli şekilde yürütülmesine yol açmıştır (Akkerman, 2016, s. 154). Nihayetinde yapılan 2010 genel seçimlerinde PVV oyların %15,5'ini alarak Temsilciler Meclisi'ndeki üçüncü büyük parti haline gelmiştir. PVV bu seçimle birlikte kendisi için bir amaç haline gelen seçmen tabanını da ayrıca oluşturmayı başarmıştır. PVV ilkesel olarak koalisyon ortağı olma fikrine sıcak bakmamış olsa da VVD ve CDA'nın oluşturmuş olduğu "Rutte 1" azınlık hükümetine dışarıdan destek olmuştur. Partiler arasında yapılan "hoşgörü antlaşması" neticesinde partiler suç ve güvenlik, göç ve uyum, yaşlı bakım ve finans konularından oluşan dört alanda birbirleriyle uyumlu şekilde ilerlemeyi kararlaştırmışlardır (Akkerman, 2016, s. 151).

2010-2012 yılları arasında devam eden ortaklık sürecinde PVV önceki dönemlerde söylemlerinde yer alan saldırgan dilini ılımlı haline getirerek uyumlu bir koalisyon ortağı olmuştur. Ancak mali konularda anlaşmazlıklar koalisyonun bozulmasına yol

açmıştır. İlk olarak refah sisteminde yapılması öngörülen kesintileri kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu zorundalık PVV'nin sol seçmenden aldığı oydan kaynaklanmıştır (Akkerman, 2016, s. 156). Bu olayın üstüne kemer sıkma politikasının gündeme gelmesiyle lider Wilders bu duruma karşı çıkarak imzalamayı reddetmiş ve koalisyondan ayrılmıştır. Ek olarak bu koalisyon sürecinde PVV'nin gündeme getirmek istediği göç sorununun AB hukuku ile ters düşeceğinin anlaşılması da koalisyonun dağılmasına neden olmuştur (Akkerman, 2018, s. 11). Ana akım sağ partilerle yaptığı koalisyondan sonra söylemleri oldukça radikalleşmiş ve daha sonra gerçekleşen koalisyonlarda düşünülen parti olmamıştır.

Koalisyon dönemindeki tavrı ve sonrasında radikalleşen söylemlerinden dolayı PVV, 2012 seçimleri öncesinde verimli bir kampanya dönemi yaşamasına rağmen istediği başarıyı elde edememiştir. 2010 seçimlerine göre yaklaşık %5'lik bir kayıp yaşayarak oyların %10,1'ini almıştır. Bu oy oranıyla birlikte Temsilciler Meclisi'nde 15 sandalyenin sahibi olmuştur. Fakat tüm bunlara rağmen meclisteki üçüncü en büyük parti olma başarısını devam ettirmiştir. Bu başarısına rağmen PVV mecliste etkin bir güç olamamış ve mecliste yer alan partiler tarafından izole edilmiştir. Bu durumun en temel sebebi ise PVV'nin 2012 yılında azınlık hükümetinin düşmesine yol açması ve meclis içinde koalisyon süresi boyunca yürüttüğü ılımlı davranışlarını terk ederek daha radikal siyaset izlemesi olmuştur.

2017 seçim kampanyasında PVV strateji değişikliğine gitmiştir. Geert Wilders geleneksel medyadan uzak durarak sosyal medyanın -özellikle Twitter'ın- gücünden yararlanmaya karar vermiştir. Diğer ana akım parti liderleri tartışma programlarına katılmasına rağmen PVV lideri Geert Wilders başka davetlilerin yer almadığı programlara katılmayı tercih etmiştir. Geleneksel medyanın yerine yeni dönemde Twitter gibi sosyal medya araçlarından seçmen kitlesi ile iletişim kurmayı seçen Wilders, bu platformlarda geleneksel medyada yer vermesi mümkün olmayan aşırılıkta söylemlerde bulunmuştur (Abka, 2021, s. 317).

PVV 2017 genel seçimleri öncesinde strateji değişikliğine gitmesi ve verimli bir kampanya geçirmesine rağmen sonuçlar partinin beklediği düzeyde olmamıştır. Seçim öncesi anketlerde PVV'nin birinci parti olması beklenirken bu durum gerçekleşmemiştir. Bir önceki seçime göre oy oranını arttıran PVV %13,1 oy oranıyla Temsilciler Meclisi'nde 20 sandalye elde ederek ikinci büyük parti olmuştur. Fakat seçimler öncesi beklenti gerçekleşmemiştir. Bu durumun üç sebebi bulunmaktadır; Bunlardan birincisi VVD lideri Mark Rutte'nin strateji değişikliğine giderek popülizme

başvurmasıdır. Türkiye Dışışleri Bakanı'nın Türkiye'de gerçekleşecek referandum için Rotterdam'daki Türklerle düzenleyeceği toplantıya karşı çıkması, Türk Hükümeti ve Türk asıllı Hollandalılar ile gerilim yaşamasına yol açmış olmasına rağmen seçimlerde VVD'nin öne geçmesini sağlamıştır. İkinci sebep ise Thierry Baudet tarafından kurulan Demokrasi Forumu'nun (Forum voor Democratie-FvD) seçimlerde elde ettikleri başarı olmuştur. Popülist radikal sağ bir parti olarak siyasi sahne de yer alan FvD, PVV'ye benzer şekilde siyasi elitlerin yozlaşmış olduklarını belirtmiştir. Baudet kendisini Pim Fortuyn'un mirasçısı olduğu gerçeğine inandırarak PVV'nin yerine geçmek istemiştir. 2017 yılında elde ettiği başarıyla bunu bir ölçüye kadar başarmış ve PVV'nin birinci parti olamamasında etkili olmuşlardır. PVV'nin amaçladığı başarıyı elde edememesindeki üçüncü ve son neden ise Wilders'ın seçimlerin öncesinde imajını katılacağı programda yapacağı hata ile olumsuz etkileyeceği endişesiyle programlara katılmaktan kaçınması olmuştur. Böylelikle küçük ölçekli partiler geleneksel medyayı ustaca kullanarak başarı sağlamışlardır.

2017 yılında ikinci parti olan PVV kurulan koalisyon hükümetin de yer alamamıştır. Yukarıda sayılan sebeplerle başarı sağlamayan PVV politikasında önemli bir değişikliğe uğramadan yapılacak seçimler için söylem üretmeye devam etmiştir ancak 2019 yılının Ekim ayında Wuhan kentinde başlayan Covid-19 salgını tüm dünya genelinde kriz yaşanmasına neden olmuştur. Radikal sağ popülist partiler için fırsat ortamı yaratan krizler Hollanda örneğinde herhangi bir fırsat yaratmamış aksine olumsuz bir etkiye bulunmuştur. Bu durumla karşılaşılmasında ise PVV'nin tek bir kişi tarafından yönetilmesi ve lider Wilders'ın bu krizle nasıl baş edileceği bilgisinden uzak olması etkili olmuştur (Akkerman, 2020, s. 36). Aksine de hükümet Covid-19 krizini yönetme de gösterdiği başarı ile toplum tarafından destek görmüştür. Bu durumdan rahatsız olan iki radikal sağ popülist parti PVV ve FvD'nin liderleri bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak amacıyla hükümeti katı bir şekilde eleştirme ve ana akım medyaya yönelik bir güvensizlik yaratma kararı almışlardır. Bu çerçevede ilk planda hükümetin aldığı kısmi karantina kararlarını eleştirerek sıkı karantina önlemi alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Fakat nisan ayı başında alınan sıkı karantina kararlarına karşı pozisyon değiştiren PVV karantina kurallarının fazlasıyla sıkı olduğu gerekçesiyle söylemler üretmiştir (Akkerman, 2020, s. 35).

Pandeminin ölüm oranlarını arttırması ve ana akım medyanın temel gündemi haline gelmesi göçmen karşıtı politikanın etkisinin azalmasına yol açmıştır. Ayrıca, PVV azınlık grubu ve göçmenleri bu krizin temel kaynağı gösteren söylemlerden de uzak

durmuştur. Bu durumun değişmesi Amsterdam Üniversitesi Tıp Fakültesi Yoğun Bakım Ünitesi Şefi Armand Girbes Hollandaca bilmedikleri gerekçesiyle göçmenlerin ikamet ettiği yerlerde hastalığın yoğunlukta olduğunu belirtmesiyle gerçekleşmiştir (Özkan, 2020). Bunun üzerine Geert Wilders Twitter üzerinden yayımladığı mesajda; *“Bizim dilimizi konuşmayan ve ülkedeki kuralları hiçe sayan Muhammed ve Fatima hastanelerdeki yoğun bakım ünitelerini işgal ederek Henk ve Ingrid’in tedavisinin ötelenmesini sebep olmaktadır”* şeklinde açıklama yaparak göçmen karşıtı söylemde bulunmuştur. Bu mesajdan sonra koalisyon üyeleri ile mecliste yer alan diğer partiler Geert Wilders’ı ırkçılık ve toplum içinde ayrımcılık yaptığı gerekçesiyle eleştirmişlerdir (NL Times , 2020).

Geert Wilders ve PVV 2017 seçimlerinden sonra yaşanan süreçte Covid-19 krizini lehlerine çeviremeyerek olumsuz bir imaja sahip olmuşlardır. Krizin çıktığı günden itibaren tutarlı bir politika yürütemeyen PVV 2021, seçimlerinde %10,81 oy oranıyla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Bu oy oranıyla PVV’nin hem oy oranında hem de sandalye sayısında kayıp yaşamıştır. Ayrıca tekrardan meclisteki üçüncü büyük parti olmuş ancak 2017 seçimlerindeki başarısını yakalayamamıştır. FvD Genel Başkanı Thierry Bauet’in seçimlerden önce partisini kapatması kamuoyunda PVV’nin oy oranının artmasında etkili olacağı düşünülse de beklenen etki görülmemiştir. Yapılan koalisyon hükümetinde önceki seçim de PVV’ye yer verilmiş ve izole edilmeye devam edilmiştir. 2023 seçimlerinde ise parti program ve politikalarında değişikliğe giderek daha ılımlı bir parti haline gelmiştir. Bunun sonucu olarak bir ilke imza atarak Hollanda siyasi tarihinde birinci parti olmayı başaran ilk popülist parti olmuştur. Diğer partilerle koalisyona girme şansını yakalamıştır.

Tablo 3.2 2006-2023 yılları arasında yapılan parlamento seçimleri¹⁸

Seçimler	Oy	%	Sandalye	Hükümet-Muhalefet
2006	579.490	%5,89	9	Muhalefet
2010	1.454.493	%15,45	24	VVD-CDA Azınlık
2012	950.263	%10,08	15	Muhalefet
2017	1.372.941	%13,1	20	Muhalefet
2021	1,125,022	%10,81	17	Muhalefet
2023	2,414,657	%10,81	37	Koalisyon Görüşmeleri Süreci

¹⁸ Bu tablo Sinem Abka’nın (2021) ilgili çalışmasından yararlanarak oluşturulmuştur.

Sonuç olarak PVV'nin seçim süreçleri incelendiğinde seçime katıldığı 2006 yılından itibaren oy oranını belli seviyelere getirdiği görülmektedir. Oy oranlarında artışlar ve düşüşler görülse de PVV'nin Hollanda siyasetinde yerleşik bir parti haline gelerek geçmişteki popülist partilerin aksine süreklilik sağladığı görülmektedir. Kurulduğu günden beri aynı politikalar doğrultusunda ilerleyen parti diğer başlıklarda belirtildiği üzere liderin partisi olarak nitelendirilmektedir. Partinin oy oranlarındaki değişim liderin söylemlerine göre değişiklik göstermektedir. Bir kez koalisyon hükümetin de yer alan parti tartışmalı bir şekilde koalisyon ortaklığını bozması yapılan diğer seçimlerde izole edilmesine ve koalisyon yapılması konusunda düşünülmeyen bir parti olmuştur. Tüm bunlara rağmen Özgürlük Partisi ve tek üyesi olan Genel Başkanı Wilders, Hollanda siyasetinde yerleşik figürler haline gelmişlerdir.

4.2.2 Parti programında Popülist argümanlar

2006 yılında Geert Wilders tarafından kurulan PVV göç ve İslam karşıtı bir parti olarak ortaya çıkmıştır. Önceki dönem popülist parti lideri Pim Fortuyn'un elitlere karşıtlık söylemlerini devam ettiren parti oluşturulan parti programlarının tümünde İslam ve göçmen karşıtlığını popülist bakış açısıyla ele almıştır. Müslüman göçmenlerin sayısındaki artış nedeniyle siyasi elitlere eleştiri getirmiş ve kendilerini popülist argüman olan 'sıradan ve sessiz bireylerin' temsilcisi olarak nitelendirmiştir (Abka, 2021, s. 319-321).

2012 yılına kadar parti program ve bildirgelerinde yumuşak bir göçmen karşıtlığı bulunan parti bu tarihten itibaren radikal ifadelerle yer vermiştir. Bir diğer parti programında yer alan popülist argüman ise Avrupa Şüpheliği olmuştur. Kurulduğu tarihten itibaren Avrupa Birliği'ne şüpheli bir tavır takınan PVV parti programlarında ulus-üstü bir topluluk olduğunu düşündükleri AB'nin Hollanda'nın egemenliğini ve kültürünü etkilediği ifadelerine yer vermiştir. Bu sebeple İngiltere'nin benzeri şekilde AB'den tamamen ayrılmasının gerekliliğini savunmuştur. Son olarak ekonomi politikalarıyla kurulduğu ilk yıllarda ilgilenmeyen PVV, 2008 avro krizi sonrası parti programlarında ekonomiye yer vermiştir. Popülist radikal sağ parti profilinde olmasına rağmen dönemsel olarak sol kanat seçmenlere yönelik politikalarla yer vermiştir. Popülist parti olarak PVV probleme göre politikalar geliştirmiştir. Sonuç olarak PVV

için en öncelikli programlarında yer verdiği konu göçmen karşıtlığı olmuştur. Parti ulusal ve uluslararası konjonktüre göre Avrupa Birliği bütünleşmesine, siyasal elitlerin yozlaşmasına ve ekonomik konulara parti programlarında yer vermiştir (Abka, 2021, s. 317; Karataş, 2019, s. 38).

4.2.2.1. Göç Politikası ve İslamofobi

Hollanda tarihinde göçmenlik olgusu Avrupa'nın diğer ülkelerinden oldukça farklılık göstermektedir. Avrupa ülkelerinde göç ve göçmenlik kavramının yaygınlaşması 1950'li yıllardan itibaren artan yabancıların ikamet etmesi sonucunda gerçekleşmiştir. (Sollors, 2005, s. 3-4). Bu tarihe kadar Avrupa ülkelerine bakıldığında (Avusturya, Almanya ve kuzeydeki ülkeler) tek ırka bağlı olduğu açıkça görülmektedir. Bu durum Hollanda'da oldukça farklı bir noktadır. Hollanda'nın göçmen ya da yabancı olgusu ile tanışması Merkantilist döneme kadar uzanmaktadır. Göçmenlerle iyi ilişkiler ve birlikte yaşama deneyimine sahip olunmasına rağmen aşırı sağcı ve göçmen karşıtı radikal sağ popülist partilerin Hollanda siyasetinde karşılık bulması oldukça ilgi çekici olmuştur.

Radikal sağ popülist partilerin göçmen karşıtı politika ve söylemlerinden önce Hollanda'daki göçmen algısını anlamak gerekmektedir. Hollanda'da "Göçmen" kavramının Avrupa ülkelerinden farklı bir karşılığı mevcuttur. Hollanda'da göçmenlere yönelik ayrım nüfus verilerinin sayılmasında yapılmaktadır. Ayrım yerli Hollandalılar (autochtoon) ve yabancı kökenli Hollandalılar (allochtoon) ikiliğine dayanmaktadır. Hollanda'da terminolojide göçmen yerine "Batılı olmayan" terimi daha yaygın kullanılmaktadır (Güleç, 2012, s. 921).

Hollanda halkı ülkelerindeki göçmenleri bu kavramla tanımladıkları için etnik ayrım yapmadıklarını ve bir arada hoşgörü içinde yaşadıklarını belirtmektedirler. 1945'li yıllarda ülkelere göç eden Endonezyalıları "ikinci sınıf" vatandaş olarak tanımlamış olsalar da bu durumun ileri ki zamanlarda düzeltilmiş ve "kendilerine göre" bu durum 1960'lı yıllarda son bulmuştur. Anlatılardan anlaşıldığı üzere Hollanda 16. yüzyılda başlayan sömürgecilik faaliyetlerinden beri düzenli olarak göçmen kabul etmekte ve toplum çok kültürlü bir yapıyla yaşamını sürdürmektedir (Güleç, 2012, s. 921).

16.yüzyıl'dan beri gelen göçmenlerle sorunsuz bir ilişki sürdüren Hollanda'da bu durumun değişmesine II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan göç hareketi sebep olmuştur. Göç hareketi hem sayısal hem de sosyal açıdan Hollanda'nın toplumsal olarak çeşitliliğine etki etmiştir. Yaşanan bu göçmen akını Hollanda'da kimlik ve

‘Hollandalılık’ kavramının kamuoyunda tartışılmasına yol açmıştır. Hollanda siyasi hayatında odak noktası haline gelen konular “yabancı kökenli Hollandalı nüfusun entegrasyonu”, “etnik azınlık problemi” ve “Müslüman kimlik ve uyum” olmuştur. Avrupa’da yıllardır tartışılan bu hususlar Hollanda’da farklılık yaratmıştır çünkü göç ve göçmenlik karşıtlığı Hollanda’da Avrupa’daki kadar yaşanmamıştır. 1940’lı yılların başında başlayan göçmenlik karşıtlığı 2002 yılına kadar tartışılmış ancak aşırılaşmamıştır. Bu durumun değişerek İslam ve göçmenlik karşıtı ırkçı ve hakaret içerikli söylemlerin aşırılaşması 2002 yılında radikal sağ siyasetçi Pim Fortuyn’un ve 2004 yılında İslam karşıtı hareketin önemli isimlerinden olan Theo Van Gogh’un öldürülmesinden sonra histeriye dönüşmüştür (Cavlak & Balıkoğlu , 2021, s. 533).

Hollanda siyaseti görüldüğü üzere yüzyılın başından beri önemli ölçüde değişiklik göstermiştir. Bu yüzyıla kadar genellikle birlikte yaşama, özgürlük, çok kültürlülük ve hoşgörü gibi kavramlarla anılmış ancak 11 Eylül ve sonrasında ülkede yaşanan olaylar nedeniyle söylemler eski anlamlarını yitirerek ırkçı, İslam ve göçmen karşıtı bir hal almıştır (Akkerman, 2005; Vossen, 2010, s. 25-6). Bu söylemleri şiddetli bir şekilde siyasal alana taşıyan Pim Fortuyn liderliğinde kurulan Pim Fortuyn Liste Partisi olmuştur. Pim Fortuyn ülkede korkulan kavramlar haline gelen İslam ve göçmenliğe yönelik söylem üreten ilk isim olmuştur. İslam’ı “geri bir din” olarak nitelendiren Fortuyn, Hollanda’da mevcudiyette var olan göçmenlerin ülkeye uyum sağlayana kadar mülteciler de dahil tüm göçmenlerin ülkeye girişinin engellenmesini talep etmiştir. Buna ek olarak anayasada bulunan eşitlik bölümünün kaldırılmasını talep etmiştir ancak bu söylemleri partisinden ihraç edilmesine yol açmıştır (Avcu, 2020, s. 240). Yeni parti kurarak politikasına devam eden Fortuyn, Rotterdam’da El-Moumni Fas asıllı bir imamın eşcinsellere yönelik ifadeleri üzerine İslam’a “geri kalmış kültür” tanımlaması yapmıştır (Rogers, 2017, s. 6).

Pim Fortuyn kısa süren siyasi yaşamında İslam ve göçmen karşıtı söylemlere başvuran bir siyasetçi olmuştur, ancak günümüzde bu konuların Hollanda siyasetinin ana odağı olması Geert Wilders ve PVV’nin politikalarıyla olmuştur. İslam ve göçmen karşıtı politikaları ile bilinen PVV tüm programlarında bu hususa yer vermiştir. Partinin söylemindeki temel vurgu “Hollanda’nın İslamlaşmasına” karşı önlemler alınmasına ve bu durumun durdurulmasına yönelik olmuştur (Van Leeuwen , 2009, s. 1). Parti lideri Wilders, “İslam’ın çağın dışında ve faşist nitelikli bir ideoloji olduğunu, terör gibi suçlarda etkisi olduğunu” belirtmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed’e hakaret eden Wilders,

Kuran'ı Adolf Hitler'in Kavgam kitabına benzeterek İslami değerleri aşağılamıştır (Thijs, Verkuyten, & Gieling, 2011, s. 349).

PVV'ye göre göçmenlerin ülke içerisinde yaygınlaşmasına olanak sağlayan her kurum, her parti, her kişi Hollanda milliyetçiliğini önemsememektedir. AB ise göçmenler konusunda önlem almayarak hatalı bir konumda bulunmaktadır. PVV'ye göre eğer göçmenler bu hızda göç etmeye devam eder ve İslam'a karşı Avrupa'nın tutumunda değişiklik olmazsa "İslamlaşma" kaçınılmaz olacaktır. Bu duruma dikkatleri çekebilmek amacıyla PVV, "Araplaşmış Avrupa" için "Avrabya (Eurobia)", daha sonra benzer şekilde Hollanda için "Araplaşmış Hollanda" için "Hollanbiya (Netherebia)" terimlerini kamuoyuna ve seçmen kitlesine sunmuştur (Voerman & Lucardie, 2013, s. 193; Holsteijn, 2014, s. 323).

PVV'nin temel meselesi kurulduğundan beri göç ve İslam karşıtlığı üzerinden şekillenmiştir. Diğer konulara verilen önem ülkedeki ve dünyadaki yaşanan olaylara göre belirlenmiştir. Partinin lideri Wilders, ülkedeki göçmenlerin tamamen yok sayılması ya da gönderilmesi gibi aşırılıklar taşımamıştır bunun yerine asimile edilerek Hollanda öz kültürünün korunması hedeflemiştir. Bu amaçlarla 2006 seçimleri öncesi yayımlanan bildirmede suç işleyen göçmenlerin vatandaşlıktan çıkarılarak sınır dışı edilmesi, Hollanda kimliğini oluşturmak için okullarda tarih ve kimlik bilincini aşılacak dersler verilmesi, hoşgörölü ve çokkültürlü toplum yapısına son verilmesi, ülkeye kabul edilen mültecilerde sayıların sınırlandırması ve ülkelerine dönüşlerinin teşvik edilmesi gibi katı asimilasyon politikalarına yer verilmiştir (Groep Wilders, 2023).

İlerleyen yıllarda katı bir asimilasyon politikasını savunarak göçmenleri ve Müslümanları açık bir şekilde reddetme yoluna gitmiştir. Başarılı gündem yaratma becerisine sahip olan Wilders, halkın gözünde göçmen ve İslam karşıtlığını oluşturabilmek amacıyla 2008 yılında "Fitne" isimli film yayınlamıştır. 17 dakikalık filmde 11 Eylül Saldırıları ve 2004'teki Madrid Saldırısı'na ait görüntüler koyan Wilders, Kuran'dan alıntılar yapmıştır. Ortaya koyduğu bu filmle ulusal ve uluslararası ilginin hem kendisine hem de partisine yönlendirilmesini sağlamıştır. Avrupa'daki diğer ülkelerin popülist partileri kamuoyuna yabancı nefretini bu kadar net ve açık ifade edememektedir ancak Hollanda'da nispi sisteminin etkisinden yararlanan PVV, İslam'a ve göçmenlere karşı fikirlerini hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan ifade edebilmektedir (Damhuis, 2019).

PVV'nin İslam ve Müslüman göçmenlere yönelik söylemleri ağırlıklı olsa da Romanya, Bulgaristan, Polonya ve Hollanda Antillerinden¹⁹ gelen göçmenler de partinin göçmen karşıtı politikalarından etkilenmektedir. Bu ülkelere yönelik önerileri Doğu Avrupa'dan gelen işgücüne kapatılması ve Hollanda Antilleri'nin satılması gibi fikirler yer almaktadır. Avrupa Birliği'ne Doğu Avrupa ülkelerinin katılmasıyla birlikte Avrupa'nın işgücü dengesinin bozulduğunu belirten Wilders, bu ülkelerin Hollanda'ya gelişinin yasaklanması gerektiğini belirtmiştir. Bu ülkelerin vatandaşları ve Müslüman göçmenlere karşı söylemleri nedeniyle Wilders ırkçı ya da neo-faşist olarak değerlendirilmektedir. Ancak Hint kökenli bir anneye ve Macar eşe sahip olmasının yanı sıra Hollanda'da yer alan Çinli, Hintli ve Surinamlı gruplara beklenen seviyede ülkeye bütünleşme sağladıklarından dolayı söylem yöneltmediği için değerlendirmenin doğru olmadığı düşünülmektedir (Vossen, 2011, s. 185).

Geert Wilders'ın ırkçı ve neo-faşist bir lider olduğu tartışması yapılırken 2010 yılında yapılacak genel seçimleri için "*Umut ve İyimserlik Gündemi*" başlığı altında parti programı yayınlanmıştır. Parti programında İslam'ın bir din değil ideoloji olduğu ibaresine yer verilmiştir. Kuran'ın Adolf Hitler'in kitabıyla benzerlik taşıdığı belirtilerek okutulmasının engellenmesi yönünde fikir belirtilmiştir. Aynı bildiri de kamuda burka yasaklanması, göçmenlerle asimilasyon sözleşmesi imzalanması, başörtüsüne vergi getirilmesi ve Müslüman okullarıyla şiddete teşvik ettiğini iddia ettiklerini düşündükleri camilerin kapatılması gibi giderek radikalleşen öneriler getirilmiştir (Vossen, 2011, s. 185). 2010 seçim bildirgesi göçmen karşıtı politikalarının yanı sıra Hollanda kimliği ve kültürünün korunması maddelerine yer vermiştir. Göçmenlerin ve İslamiyet'in Hollanda öz kültürünü bozmaması için kamu kurumlarına ve okullara Hollanda bayrağının asılması, eğitim dili başta olmak üzere tüm iletişim araçlarının Hollandaca olarak belirlenmesi gibi maddeler bildiride yayınlanmıştır. Bu maddelerle PVV ve dolayısıyla Wilders 2010 genel seçimlerinde önceki yıllarda olduğu gibi İslam ve göçmenlere yönelik politikalar yürütmüş ve söylemlerini önceki yıllara göre radikalleştirmiştir (Partij Voor de Vrijheid , 2010).

¹⁹ Hollanda Antilleri Karayip Deniz'inde geçmişte Hollanda Krallığı'nın özerk bir bölümünü oluşturan beş ada grubunun adıdır. 1954 yılından sonra iç işlerinde tam bağımsız olan Hollanda'nın parçası olmuşlardır. 2006 yılında bu beş ada grubuyla Hollanda Hükümeti bağları koparma açısından anlaşmış ve bu durum 2010 yılında fiili olarak gerçekleşmiştir. Ancak ada gruplarından hiçbiri tam bağımsızlığı seçmemiştir. Curaçao ve Sin Maarten özerk ülkeler haline gelirken Bonaire, Saba, Sin Eustatius Hollanda'daki belediyelere benzer şekilde özel belediyeler olmayı tercih etmiştir (Hoetink & Harris, 2023).

Önceki bildirgelerine benzer olarak 2012 genel seçimlerinden önce hazırlanan parti program bildirgesinde göç ve uyum hususunda radikal söyleme devam etmiştir. Yayınlanan parti programında İslam ülkelerinden gelen göçmenlerin Hollanda'ya girişinin engellenmesi, asimilasyon antlaşmasının düzenli olarak yenilenmesi, çifte vatandaşlığın sona erdirilerek Hollanda vatandaşlığına önem verilmesi, camilere dış ülkelerden gelen yardımların durdurulması, yeni cami yapılmasının engellenmesi, başörtü takanlardan vergi alınması, burka ve Kuran'ın yasaklanmasını içeren önceki bildirgeleri andıran maddeler barındırmıştır (Partij Voor de Vrijheid, 2017).

Her seçim kampanyası döneminde göçmenleri hedef alan Wilders, 2014 yılında Müslümanlar ile İslam arasında düşüncesel farklılığa sahip olduğunu belirtmiş ve karşıtlığının sebebinin Müslüman bireylerle ilgisinin olmadığını, bir ideoloji olduğunu iddia ettiği İslamiyet'in faaliyetlerini eleştirdiğini söylemiştir. Bu sözlerine rağmen yerel seçimler öncesi Lahey'de kampanyasını yürüten PVV lideri Geert Wilders Fas asıllı göçmenleri hedef almıştır. Bir kafede seçmenlerle sohbet eden Wilders “*ülkede daha çok mu, daha az mı Faslı?*” istediklerine yönelik soru sormuştur. Bu soruya seçmenlerin “daha az” cevabını vermesi durumunda bu işin icabına bakacağını söylemiştir (The Guardian, 2017). Seçim süresince söylediği sözler nedeniyle gelen tepkiler halkla sınırlı kalmamış medya, partiler ve sivil toplum örgütleri de Wilders'ı sert bir şekilde eleştirmiştir. Bu dönemde parti seçmenleri otokratik bir hal alan PVV'ye karşı desteklerini geri çekmişlerdir. Ayrıca 2010 yılında “Rutte 1” azınlık hükümetinden tartışmalı şekilde ayrılması ve aşırılaşan söylemleri nedeniyle yapılan koalisyonlarda PVV'ye yer verilmemiştir (Akkerman, 2016, s. 152).

Görsel 3.1 2015 yılında hazırlanan Göçmen Karşıtlığı Afişi. Erişim: Geert Wilders’ın Twitter adresinden alınmıştır.²⁰

2017 yılında “*Hollanda Yeniden Bizim*” sloganıyla tek sayfadan oluşan parti programlarını içeren bir bildirge yayınlanmıştır. Önceki bildirgelerden oldukça kısa olan bildirge de üç konu üzerinde durulmuştur; Hollanda egemenliği, kimliği ve refahının korunması. Bildirgeye Hollanda’da kalmasını istemedikleri insanları finanse etmek yerine, paranın Hollanda vatandaşlarına verilmesi gerektiğini ifade etmesiyle başlamıştır. Hemen ardından ise Hollanda’yı İslam’dan kurtarmak amacıyla başlığının altında öneriler sıralanmıştır. Talepler önceki bildirgelerle benzer maddeler içermiştir. Müslüman okulları ve camileri kapatmak, çifte vatandaşlığa sahip olan suçlu göçmenlerin Hollanda vatandaşlığının iptal edilerek sınır dışı edilmesi ve türbanı yasaklamak gibi ifadelere yer verilmiştir.

2017 seçimlerinden sonra da İslam ve göçmen karşıtı politikalarına devam eden Wilders 2018 yılında tepki ve eleştiri çeken bir karara imza atmış ve Hz. Muhammed konulu bir karikatür yarışması düzenlemiştir. Bireyler, insanların dini tercihlerine hakaret içermesi

²⁰ 2015 yılına ait olan seçim afişi Geert Wilders’ın Twitter adresinden alınmıştır. Görselin URL adresine erişim sağlanamamıştır.

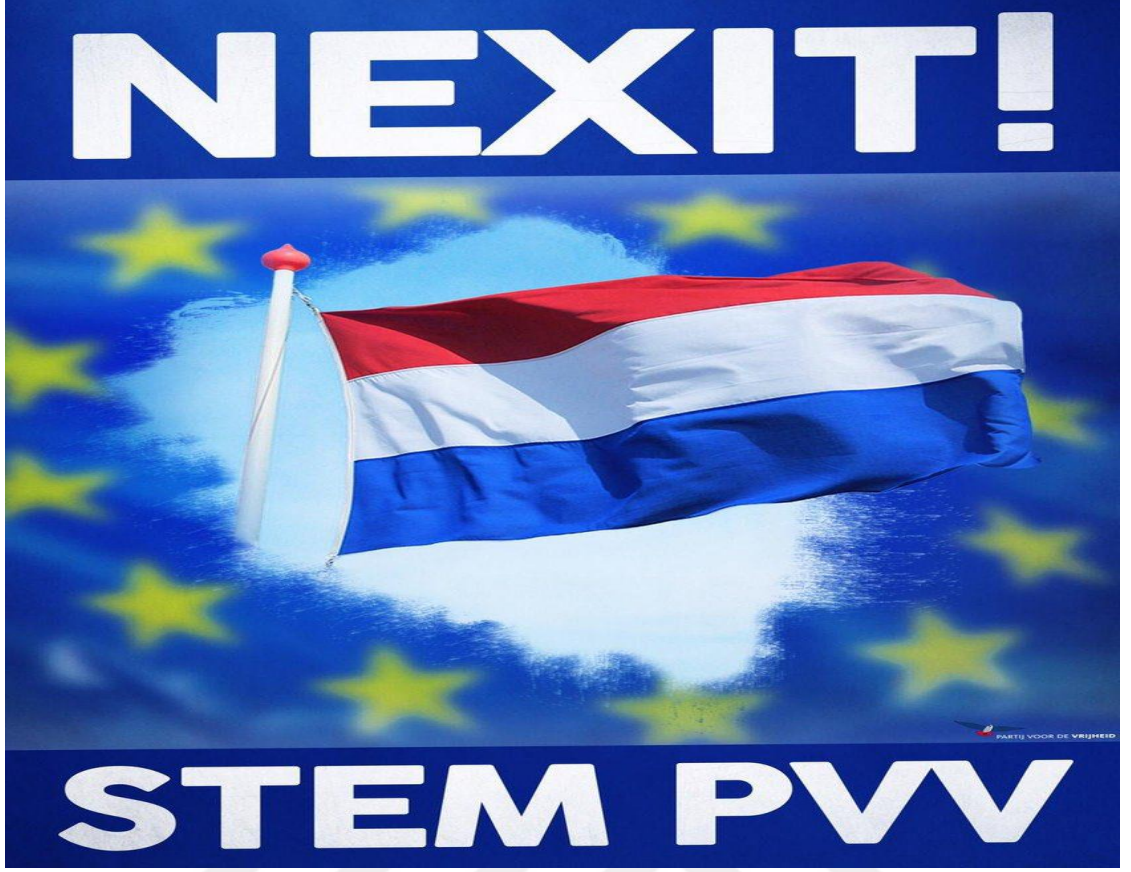
nedeniyle yarışmanın iptal edilmesi talebinde bulunmuş ancak hükümet düşünce özgürlüğü nedeniyle iptal edilemeyeceğini belirtmiştir. Bu karara rağmen Pakistan başta olmak üzere İslam ülkelerinden gelen yoğun tepki nedeniyle iptal kararı alınmıştır (Saylan & Aknur , 2019). Bu yarışma nedeniyle sayısız ölüm tehdidi alan Wilders bu tehditler içinden Pakistanlı vaizin tutuklanmasını talep etse de bu talep Pakistan hükümetince reddedilmiştir. Bu karar üzerine Wilders, 2019 yılında karikatür yarışmasını yeniden başlatmıştır (Özkan, 2019).

Sonuç olarak Geert Wilders partisi PVV'yi kurmadan önce göçmen karşıtı politikaları benimsemiştir. Kısa Ortadoğu seyahatinden sonra göçmen ve İslam karşıtı söylemlerine hız veren Wilders yaşanan olayların da etkisiyle bu iki karşıtlığı odağına koymuştur. Yakın ilişki içinde olduğu Theo Van Gogh'un öldürülmesi üzerine ırkçılığa varan söylemlerde bulunmuştur. Müslüman bir ülke olan ve yoğun bir göçe sebep olacağını düşündüğü Türkiye'nin AB ile müzakere sürecine destek veren ve bir süredir göçmen politikaları nedeniyle eleştirdiği partisi VVD'den ayrılmıştır. Göçmen ve İslam karşıtlığı konularında geniş bir alan oluşturacağını düşündüğü için 2006'da PVV'yi kurmuştur. PVV Avrupa'daki hiçbir sağ popülist partide olmadığı kadar göçmen ve İslam karşıtlığı ile özdeşleşmiş ve bu özelliğiyle anılmıştır. Tüm seçim bildirgelerinde ve parti programlarında temel konular bunlar olmuştur. Dünya genelinde tanınan bu parti gündem olduğu tüm olaylarda temel sebep Wilders'ın bu iki konuya yönelik karşıtlık söylemleri olmuştur. Kurulduğu günden bugüne dönemsel konulara temas etse de bu iki konuda söylem üretmekten geri kalmamıştır.

4.2.2.2. Avrupa Bütünleşmesi

Geert Wilders'ın Avrupa Birliği'ne karşı görüşlerinin şekillenmesi PVV'nin kurulmasının öncesine denk gelmektedir. Avrupa Birliği'nin genişleme yönündeki fikirlerini eleştiren Wilders, 2004 yılında Avrupa Birliği'nin Türkiye ile müzakere görüşmelerini ve bunu partisi VVD'nin onaylamasıyla partisinden istifa ederek ayrılmıştır. 2005 yılında ise "*Avrupa Birliği'ne Anayasası'na Hayır*" kampanyasında önemli bir rol oynamıştır. Wilders bu kampanyada Anayasa gibi siyasi bir yetkinin ulus-üstü bir kurum olan Avrupa Birliği'ne devredilmesine karşı çıkmış ve sonuç üzerinde önemli bir etki yapmıştır. Ulus-üstü niteliği olan birliğin genişleme politikasına ve bünyesinde siyasi yetki gücü bulundurma isteğine karşı çıkmıştır. Ancak parti kurulmadan önceki düşüncelerini 2006 yılında partiyi kurmasından sonra yayınladığı

seçim bildirgesinde devam ettirmemiştir. Avrupa Bütünleşmesine karşı aşırı sylemler kullanmak yerine Avrupa Birliğiyle ilişkilerin ekonomik düzeyde sürmesi yönünde fikir belirtmiştir. Diğer eleştirilerini sylemlerinde yer verme konusunda çekingen davranan Wilders dolaylı olarak düşüncelerini dile getirmiştir. 2010 seçimleri öncesinde PVV fikir değişikliğine giderek AB'nin Hollanda demokrasisi üzerinde olumsuz bir etkiye sebep olduğunu, AB ile ilişkilerin sadece ekonomik düzeye indirgenmesi yönünde fikir belirtmiştir. PVV, AB'nin kullandığı ya da kullanmak istediği siyasi yetkilerle ülkelerinin demokrasilerine ve bağımsızlıklarına zarar verdiği söylemiyle faaliyetlerin Avrupa Ekonomik Topluluğuna indirgenmesini ifade etmiştir (Partij Voor de Vrijheid , 2010). Böylece PVV 2010 yılında AB ile ilgili fikirlerini ılımlı şekilde dile getirmiştir. 2012 yılına gelindiğinde PVV, Avrupa Bütünleşmesine yönelik ılımlı karşıtlılığını diğer konularda olduğu gibi radikalleştirmiştir. Radikalleşen sylemler 2012 genel seçimleri için hazırlanan seçim bildirgesine yansımıştır. G partinin temel konusu olsa da avro krizi nedeniyle bu dönemde konular AB ve ekonomi üzerinde yoğunlaşmıştır. “*Onların Brüksel'i bizim Hollanda'mız*” sloganıyla başlayan 2012 seçim bildirgesinde “*Avroklatlar*” ve “*Kutsal Büyük Avrupa Projesi*” ifadeleriyle Avrupa Bütünleşmesi karşıtlılığını ortaya çıkarmıştır (Akkerman, 2016, s. 151). Kurulduğu tarihten beri ilk kez Hollanda'nın AB'den ayrılarak kendi bağımsızlığını kazanması vurgulanmıştır. Buna ek olarak avro kullanımının kaldırılarak eski para birimine dönülmesi, Doğu Avrupa ülkelerinden gelen ucuz işgücünün ülkeye girişinin yasaklanması ve AB'nin g politikalarının takip edilmemesi gibi öneriler sıralanmıştır (Partij Voor de Vrijheid, 2017).

Görsel 3.2 PVV’nin Avrupa Şüphenciligi için yayınladığı afiş. **Erişim:** Geert Wilders’ın Twitter adresinden alınmıştır.²¹

PVV’nin yeni dönemde vurgu yaptığı temel husus Hollanda vatandaşlarının egemenliği olmuştur. Hollanda vatandaşlarının egemenliği AB ile ilişkilendirilmiş ve ulus-üstü kurumların egemenliğe yönelik bir tehdit olarak görülmüştür. PVV’nin kurulduğu günden beri kademeli olarak şekillendirdiği fikirler 2017 genel seçimlerinde tek bir sayfada temel hedefler olarak belirlenmiştir. Bu dönemde artık PVV lideri Geert Wilders, Hollanda’nın AB’den ayrılmasının gerekliliğinin altına çizmiş ve sınırların Doğu Avrupa ve İslam ülkelerinden gelen mültecilere kapatılmasının zorunluluğunu vurgulamıştır (Vrijheid, 2016).

²¹ 2019 yılına ait olan seçim afiş görseli Geert Wilders’ın Twitter hesabından alınmıştır.

4.2.2.3 Ekonomi ve Küreselleşme

PVV ekonomi ile ilgili bir parti olmadığı ve parti lideri Wilders'ın bu konularda bilgisi olmaması sebebiyle parti programlarında ve seçim bildirgelerinde ekonomik konulara fazlasıyla değinmemiş sadece dönemsel ekonomik sorunlara çözüm önerileri getirmiştir. PVV'nin kurulduğu yılda katılacağı 2006 seçimi öncesinde hazırlamış olduğu bildirge detaylı ve kapsamlı olmasına rağmen ekonomi konularına gerektiği ölçüde önem vermemiştir. Sosyo-kültürel konularda izlediği stratejiyi ekonomi konusunda da devam ettirmiştir. Siyasi yelpazenin sağında yer alan bir parti olmasına rağmen sol seçmenler açısından ikna edici olmak amacıyla çeşitli vaatler de bulunmuştur. Bu vaatler arasında 65 yaş üstü yaşlılara evde bakım sağlanması için bütçeden pay ayrılması ve Doğu Avrupalı işçilerin ülkeye girişinin engellenmesi yer almıştır (Abka, 2021, s. 313). Oldukça kısıtlı olan ekonomik vaatler sağ ve sol seçmeni memnun etmeye yönelik yapılmıştır.

2010 yılında ise mali konularda yaşanan kriz sebebiyle ulusal ve uluslararası arenada ekonomi bir numaralı başlık haline gelmiştir. Bu nedenle PVV seçim bildirgesinde ekonomik konulara önceki bildirgesine göre oldukça önem vermiştir (Akkerman, 2016, s. 149). Ancak seçim öncesinde yapılan anketlerde PVV'nin özellikle ekonomi alanında güvenilirliğinin olmadığı sonucu çıkması strateji değişikliğine gitmesine neden olmuştur. Parti refah ile ilgili konulara daha da önem vermeye başlamıştır (Akkerman, 2016, s. 147). 2010 seçimleri öncesinde hazırlanan bildirgede “mali politikalar başlığı altında bütçe açığının kapatılması için öneriler sıralanmıştır. Daha az siyasetçiye görev verilmesi, güvenlik harcamalarının kısıtlanması, göçmenlere yapılan sosyal güvenlik harcamalarının azaltılması ve savunma harcamalarında kısıtlamaya gidilmesi gibi ifadeler yer almıştır. Mali krizden doğan problemlerin vatandaşlardan vergiler yoluyla çıkartılmamasının gerekliliğininin altı çizilmiştir. AB'nin üyesi olması nedeniyle mali krizden olumsuz etkilenen Yunanistan'a yapılan yardımların da kesilmesi yönünde talepte bulunmuştur. Emeklilik yaşının 65 yaşında sabit kalması, sağlık sektöründe özelleştirilmeye gidilmesi ve iş gücü piyasasında esneklik sağlanması türünden isteklerine rağmen PVV hala yelpazenin sağında yer almaktadır ve liberal eğiliminde bir değişime gitmemiştir (Partij Voor de Vrijheid , 2010, s. 57).

2010 yılında seçim bildirgesinde ekonomik konularda sol kanat önerileri merkez sağ partilerle koalisyon ortaklığı yapma şansını azaltmıştır. Ancak PVV ve Wilders'ın önceliği koalisyon hükümetinde yer almak değil oylarında artış meydana getirerek

seçmen tabanı oluşturmaktır. Ancak koalisyon yapma ihtimaline karşı olası ortakları olacak VVD ve CDA'nın vereceği destekleri kaybetmemek amacıyla tamamen sol kanada kaymamış liberal konumunu korumaya özen göstermiştir (Akkerman, 2016, s. 155). 2007-2010 yılları arasında PVV'nin meclis üyeleri göç ve daha zorlu konularda sağ partileri desteklemiştir ancak refah konusunda sol kanat Sosyalist partiye destek vererek yumuşak geçişli politikalar izlemiştir (Akkerman, 2016, s. 147).

2010-2012 yılları arasında koalisyon hükümetinde yer alan PVV, serbest piyasayı savunan ana akım partilere verdiği tavizler sonucunda sol kanat seçmenlerinde büyük bir kayıp yaşamaya başlamıştır. Bu durum ve göç hususundaki politika uyuşmazlığından dolayı koalisyon hükümetinden ayrılmıştır. Bu tavrıyla PVV diğer partiler tarafından dışlanmış ve koalisyon hükümetlerinde düşünülmeyen parti konumuna gelmiştir. Koalisyon hükümetinden ayrılmasıyla birlikte 2012 seçimleri öncesinde refah politikalarını sürdürmüş ancak politikasının gereği olarak liberal politikalarına devam etmiştir. Seçim bildirgesinde “*Bizim Ekonomimiz*” başlığı altında ekonomi politikalarını sıralamıştır. Devletin müdahalesinin minimum seviyelere indirilmesi ve düşük vergi politikasıyla kısa sürede ekonominin canlandırılması hedeflenmiştir. Ekonomi ve ulusal egemenlik konusunda bir bağlantı kurulmasıyla birlikte AB'den gelecek olan ekonomik talimatların artık uygulanmamasının gerektiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra KOBİ'lerin ve aile işletmelerin korunması ile liman ve enerji gibi Hollanda ekonomisinin temel girdileri olan sektörlerin devlet tarafından işletilmesi amaçlanmıştır. 2017 yılında da bir önceki seçim bildirgesinde altı çizilen hususları devam ettirmiş olan Wilders yaklaşan 2021 yılı genel seçimleri öncesinde 2019 yılında dünya genelinde başlamış olan Covid-19 salgını nedeniyle bozulan ekonomik durum sebebiyle hükümeti ve elitleri suçlamıştır. Özellikle sağlık harcamaları konusunda hükümete yönelttiği eleştiriler sebebiyle genel seçmen üzerinde olumlu bir etki bırakmıştır. Ancak ortaya çıkan bu olumlu etki seçim sonuçlarına yansımamış ve PVV'nin üçüncü en büyük parti olması ile sonuçlanmıştır (Akkerman, 2016, s. 147).

Sonuç olarak PVV kurulduğu tarihten itibaren ekonomik politikalarıyla anılan bir parti olmamıştır. Bu durum parti ile özdeşleşmiş olan lider Geert Wilders ve kadrosunun ekonomi hususunda yeterli bilgiye sahip olmamalarından kaynaklanmıştır. Seçim bildirgesinde ve parti programlarında geniş bir ekonomi politikası bulunmamıştır. Dönemsel olarak kamuoyunda tartışılan ekonomik problemlere yönelik söylemler geliştirilmiştir. Sağ seçmen hedeflendiğinde liberal politikalardan, serbest piyasadan bahsedilirken sol seçmen hedeflendiğinde ise refah politikalarından bahsedilmiştir.

Yürütülen bu stratejinin en somut örneği 2010-2012 yılları arasında açıkça görölmüştür. 2010 seçimleri sonrasında kurulan azınlık hükümetinde yer alan PVV çoğunluğunu sağ partilerin oluşturduğu hükümette serbest piyasa ekonomisine destek vermiştir. Ancak yürütülen bu stratejinin partiye oy veren sol tabanlı seçmenin sayısında azalmaya neden olması PVV'nin koalisyonda sorun yaşamasına ve sol politikalar ortaya koymasına neden olmuştur. Kurulduğu tarihten itibaren bu stratejiyi sürdüren parti dönemsel sorunlarla bazen sol politikalar bazen de sağ politikalar türetmiştir. Sağ popülist bir parti olan parti, sol vaat ve söylemlerde bulunmuş olsa da liberal ekonomi düşüncesinden vazgeçmemiştir. Bu konuya dair Wilders “*Küresel muhafazakâr bir profilimiz var ancak sol (seçmenler) arasına girmeyi başardık. Sağlık, sosyal güvenlik veya işgücü piyasası politikasının tapusu onların değil.*” ifadeleriyle ekonomi stratejisini açıklamıştır (Akt. Staal & Staps, 2011).

6. SONUÇ

Popülizm, ilk defa ortaya çıktığı Rus Narodniklerinden, ABD'deki çiftçilere, Latin Amerika'dan, Avrupa'ya kadar dünyanın pek çok bölgesinde yer edinmiştir. 1930'lu yıllarda başladığı yolculuk günümüzde varlığını net bir şekilde arttırmış ve artık ABD başta olmak üzere, Avrupa'daki çeşitli ülke yönetimlerinde popülist partilerin olduğu görülmeye başlanmıştır. Uzun yıllardır siyasi hayatı meşgul eden bir kavram olsa da popülizmin tanımında araştırmacılar tarafından uzlaşa sağlanamamıştır. Dünyanın farklı coğrafyalarında araştırmacıların yaptıkları tanımlamalar üzerinden yapılan değerlendirmelerde, popülizm tanımları bazı noktalarda benzerlik göstermesine rağmen bir uzlaşa olduğunu söylemek oldukça zordur. Bu nedenle yapılan her çalışmada farklı popülizm kavramına yönelik farklı tanımlamalar yapılmıştır. Fakat literatürde yer alan farklı tanımlamalara rağmen araştırmacıların 4 farklı kategoriye ayırarak sınıflandırma yoluna gittikleri görülmüştür. Düşünürler popülizm kavramına, bir ideolojidir; siyaset tarzıdır; siyasal strateji ya da taktiktir; siyasal söylem olarak kategorize etmişler ve popülizmin özelliklerini belirleyerek kavramı bir kategoriye yerleştirmişlerdir.

İktidarların tehlikede olmadığı zamanlarda ılımlı bir yapıda olurlarken, seçim süreçlerinde ve kriz varlığında popülizme sıkı sıkı sarılarak bir strateji, bir söylem olarak kullanmışlardır. Örneğin kendi varlıklarını sürdürme ve başarı sağlamak hususunda çekinceleri olan PVV oldukça sert söylemlere sahip bir parti olarak İslamofobik ve göçmen karşıtlığı özellikleriyle ön plana çıkmış ve bu göçmenlerin istilasına uğramalarına sahip olan iktidar elitlerini ve Avrupa Birliği'ne karşı yıpratıcı politikalarda bulunmuştur. Fakat 2010 seçimlerinde yakaladıkları başarıyla koalisyon ortağı olma fikrine karşı olmalarına rağmen "hoşgörü antlaşması" imzalayarak göçmen politikalarını askıya almışlardır. Bu iki dönem arasındaki farklılık partinin bulunduğu duruma göre değişiklik göstermiştir.

Bu örnekte görüldüğü üzere, popülizmin zaman içerisinde şartlara ve duruma göre değişen kavram olduğunun görülmesiyle birlikte temsil eden partinin politikalarının duruma göre değişiklik gösterdiği anlaşılmıştır. Partiler bazı politikalarda ılımlı bir popülizm çizgisi izlerken, bazı politikalarda ise aşırı ya da radikal politikalar yürütmektedirler. Bundan kaynaklı olarak, kimileri bir partiyi ılımlı görürken, kimileri de aynı partiyi aşırı ya da radikal olarak değerlendirebilmektedirler. Partiler bazı durumlarda liberal demokrasinin bir parçası olan mevcut düzene ve dolayısıyla koalisyonlara karşıt olabiliyorken, bazı durumlarda mevcut düzene destek

verebilmektedir. Örneğin PVV, İslamofobik söylemleri bakımından aşırı ya da radikal bir parti olarak değerlendirilirken, liberal ekonomiye sıcak bakması ve mevcut düzene ayak uydurarak koalisyonlara dahil olmasından dolayı ılımlı bir parti olarak görülmektedir. Ancak PVV örneğinde özellikle göçmen karşıtı söylemlerinin şiddetinin fazla olmasından dolayı literatüre katkı yapan tüm araştırmacılar partiyi radikal, aşırı sağ popülist parti olarak değerlendirmektedir. Bu bakımdan ılımlı, aşırı ya da radikal sınıflandırmasının yapılması, popülist partilerin siyasal duruşlarını daha açık bir şekilde ortaya koyması açısından oldukça önemlidir.

Yukarıda aktarılanlardan anlaşıldığı üzere, temel sınıflandırma ölçütü, sağ popülist partilerin öncelikli olarak liberal demokratik kurumlara ve değerlere karşı ne ölçüde uzlaşmacı ve sağduyulu bir bakış açısıyla yaklaştıkları üzerine yapılmıştır. Avrupa’da görülen sağ popülist partilerin bazıları anayasal kurumlara ve liberal demokrasiye saygı duyarak popülizmini göçmen ya da elit karşıtlığı ile gösterirken, bazıları ise anayasal kurumları ve liberal demokrasiyi baskılama yoluyla illiberal çizgide göçmen, mülteci ve İslam vb. karşıtlıklarını ortaya koymaktadır. Bu kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış olan popülist partilerin söylem ve politikalarını aşırı ya da radikal olarak ayırmak oldukça yanlıştır. Örneğin çalışmanın ana odak noktasında yer alan PVV, literatürdeki çalışmalarda aşırı-radikal sağ popülist parti olarak değerlendirilmektedir. Ancak PVV anayasaya ve demokratik kurumlara karşı olan ve bunları tümüyle reddeden bir parti değildir. Demokrasiyi ortadan kaldırarak yeni bir sistem tesis etme amacı da yoktur. PVV, demokrasinin tek bir kesimi koruyan biçimine karşı çıkarak biz ve onlar ayrımını yaratmaktadır. Onlar diye nitelendirdiği kesime ise elitleri ve Müslüman göçmenleri dahil etmektedir. Ulus-üstü bir kurum olan AB’yi ise ülkenin siyasi ve ekonomik bağımsızlığına zarar verdiği gerekçesiyle eleştirmektedir. Bu özellikleri ile radikal-aşırı sağ popülist parti olarak değerlendirilirken, demokrasiye karşı takındığı tavır nedeniyle ılımlı ya da ılımlı-otoriter olarak görülebilmektedir.

Araştırmanın odak noktasında yer alan Hollanda, faşizm geçmişi ve sütunlu yapısı nedeniyle popülizmi deneyimlemiş ve 2000’li yıllardan sonra Pim Fortuyn’un Liste Partisi’yle (LPF) başarı sağlamıştır. Pim Fortuyn, küreselleşmenin etkili olması ve göçmen sayısında yaşanan artışla birlikte popülist söylemlere başvurmuştur. Göçmenlere karşı aşırı söylemlerde bulunan Fortuyn, İslam’ı geri kalmış kültür olarak nitelendirmiş ve iktidarın ülkenin gerçek insanlarına verilmesini, elitist bürokratların azaltılması gerektiğini belirtmiştir. Seçimde karşılık bulan politikalar ilk defa bir popülist partiyi koalisyon ortağı yapmıştır. Ancak yaşanan bu başarının Fortuyn’un

suikasti'nin etkisinden dolayı mı yoksa söylemlerin başarısı mı olduğu kısa süren koalisyon sonucunda yaşanan seçimlerde belli olmuştur. LPF yapılan seçimlerde oy kaybı yaşayarak etkisini kaybetmiştir. Bu seçim popülizmin kaybı ve aynı zamanda sütunlu yapının geri dönüşü olarak görülmüştür.

Hollanda'da popülizmin yerleşik siyaset biçimi olması Geert Wilders ve Özgürlük Partisi ile mümkün olmuştur. Geert Wilders liderliğinde hayat bulan parti Fortuyn'un devamı olarak söylemlerini çeşitlendirmiştir. İslamofobi, göçmen karşıtlığı söylemlerine AB karşıtlığını ekleyen Wilders, Avrupa'daki diğer sağ popülist partilerde yer alan Yahudi lobisine ne söylemlerinde ne de parti programında yer vermemiştir. Bu durum yapılan çalışmanın odağında PVV'nin yer almasının ilk nedenini oluşturmaktadır. Geert Wilders siyasi hayatından önce sıklıkla İsrail'i ziyaret eden bir lider olarak söylemlerinde İsrail halkını sevdiğini ve sempati beslediğini belirtmiştir. Bu sebeple Yahudi karşıtlığını söylemlerinde bulundurmamaktadır. Bu yönüyle PVV, diğer sağ popülist partilerden farklılık göstermiştir.

PVV'nin Avrupa'daki sağ popülist partilerin içerisinde seçilmesinin bir diğer sebebi ise tek bir üyeye sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Tek bir üyeye sahip olması nedeniyle devletin finansman kaynaklarından yararlanamayan PVV'nin varlığını nasıl sürdürdüğü tartışma konusudur. Partinin finans kaynağı yukarıda Geert Wilders'ın İsrail bağlantısıyla ilişkisi olduğu iddia edilmektedir. 2006 yılından sonra yapılan her seçime giren PVV'nin seçim sürecini ve giderlerini ABD'deki İsrail lobisinin finanse ettiği iddia edilmektedir. Partide yer alan siyasetçilerin de bu yönde açıklamalar yapması ve İslam'a karşı nefret söyleminde bulunup Yahudi karşıtlığına yönelik söylemde bulunmaması bunu kanıtlamaktadır.

Diğer sağ popülist partilerden ayrılan özellikleriyle Avrupa'da öne çıkan PVV, lideriyle özdeşleşen bir parti olmuştur. Parti programlarını ve söylemlerini tek başına yönlendiren Wilders, popülist parti liderleri arasında önemli bir figür olarak tartışılmaktadır. Müslümanlara ve İslam'a yönelik karşıtlığı söylemleri ile sınırlı kalmamaktadır. Sosyal medya araçlarını etkin şekilde kullanan Wilders, basılı yayın organları aracılığıyla göçmen ve İslam karşıtlığı politikasına yön vermektedir.

Sonuç olarak PVV, faşizm geçmişi ve sütunlu yapısına ek olarak Bağımsızlık Bildirgesindeki demokratik değerlere yer veren bir ülke olmuştur. Geçmişte popülist hareket ve partilerin aksine girdiği her seçimde belli bir kesimin dikkatini çekmiştir. Partinin liderinin tek üye konumunda olması ve dolayısıyla devlet desteğinden yararlanılmamasına karşın seçimlere düzenli olarak katılmış. 2012 yılında koalisyon

ortağı olmuştur. 2023 yılında yapılan seçimlerde ilk defa birinci parti olarak büyük bir başarı sağlamıştır. İslamofobiyi, göçmen karşıtlığını, AB'den ayrılmayı siyasetin temel tartışma konuları haline getiren PVV, Hollanda siyasetine yön veren yerleşik bir parti olurken, literatürde yapılan çalışmaların odak noktası haline gelmesine rağmen Hollanda demokrasisinde anlık kırılma olduğunu yönünde görüşler de bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- ADL 100(2013, Ekim 22). *Survey about Attitudes Towards Jews in America* . ADL 100: <https://www.adl.org/sites/default/files/documents/assets/pdf/press-center/adl-survey-attitudes-towards-jews-in-us-2013.pdf> adresinden alındı
- Akkerman, T. (2005). Anti-Immigration Parties And The Defence of Liberal Values: The Exceptional Case of The List Pim Fortuyn. *Journal of Political Ideologies. Journal of Political Ideologies*, 337-354. <https://doi.org/10.1080/13569310500244354>
- Akkerman, T. (2016). The Party for Freedom. T. Akkerman, S. de Lange, & M. Rooduijn içinde, *Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe* (s. 144-168). London: Routledge.
- Akkerman, T. (2018). The Impact of Populist Radical-Right Parties on Immigration Policy Agendas: A look at the Netherlands . *Migration Policy Institute*.
- Akkerman, T. (2020). The Netherlands. G. Katsambekis, Y. Stavrakakis, & P. Biglieri içinde, *Populism and the Pandemic: A Collaborative Report* (s. 34-37). Thessaloniki: Populismus .
- Aknur, M. (2020). Almanya’da Radikal Sağın Yükselişi: Almanya İçin Alternatif Partisi, Popülizm ve Demokrasi. *International Journal of Social Inquiry*, 13(2) 415-446. <https://doi.org/10.37093/ijisi.837682>
- Aktaş, M. (2017). AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm. *Ombudsman Akademik* (7) , 127-155.
- Alberts, J. (2014, 05 21). *Hoe Wilders over zijn eigen grens ging*. Vrij Nederland: <https://www.vn.nl/hoewilders-over-zijn-eigen-grens-ging/> adresinden alındı
- Anderson, P. (1999). Solun Anlamı . N. Bobbio içinde, *Sağ ve Sol :Bir Politik Ayrımın Anlamı* (s. 144-159). Ankara: Dost Yayınları.
- Anselmi, M. (2017). *Populism: An Introduction*. London: Routledge.
- Arditi, B. (2007). *Politics on the Edges of Liberalism:Difference Populism Revolution Agitation*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Aulard, A. (1987). *Fransız İnkılâbının Siyasi Tarihi (II.Cilt)*. Ankara : Türk Tarih Kurumu Yayınları .
- Avcu, T. (2020). Avrupa’da Aşırı Sağ’ın Yükselişinin Göç Politikalarına Etkileri: Hollanda Örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 235-247.
- Barros, S. (2005). The discursive continuities of the Menemist rupture. F. Panizza içinde, *Populism and the Mirror of Democracy* (s. 250-274). Londra : Verso.
- Bayraklı, E., & Hafez, F. (2018). The State Of Islamophobia in Europe . E. Bayraklı, & F. Hafez içinde, *European Islamophobia Report 2017* (s. 7-32). İstanbul : SETA.
- Berezin, M. (2011). *Neoliberal Zamanlarda Liberal Olmayan Politikalar*. İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,.
- Berlin, I., Hofstadter, R., MacRae, D., & Schapiro, L. (1968). To define populism, Government and Opposition. *Cambridge University Press*, 137-179.
- Bobbio, N. (1999). *Sağ ve Sol Bir Politik Ayrımın Anlamı*. Ankara : Dost Yayınları.
- Bora, T. (2022, 10 19). *Plütokrasi*. Birikim Dergisi: <https://birikimdergisi.com/haftalik/11152/plutokrasi> adresinden alındı
- Bouloiseau, M. (1983). *The French Revolution 2:The Jacobin Republic,1792-1794*. London: Cambridge University Press.
- Campani, G. (2019). The migration crisis between populism and post-democracy. G. Fitzi, J. Mackert, & B. Turner içinde, *Populism and the Crisis of Democracy* (s. 29-47). London: Routledge.

- Canovan, M. (1981). *Populism*. Londra: Junction Books.
- Canovan, M. (1999). Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. *Political Studies* , 2-16.
- Canovan, M. (2002). Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy. M. Yves , & Y. Sural içinde, *Democracies and the Populist Challenge* (s. 25-45). London: Palgrave Macmillan.
- Cavlak , H., & Balıkoğlu , S. (2021). Avrupa'da Göçmen Karşiti Retorik, Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme: Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) ve Hollanda Özgürlük Partisi (PVV). *BŞEÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 521-541.
- Damhuis, K. (2019, 07 24). "The biggest problem in the Netherlands": Understanding the Party for Freedom's politicization of Islam. Brookings : <https://www.brookings.edu/articles/the-biggest-problem-in-the-netherlands-understanding-the-party-for-freedoms-politicization-of-islam/> adresinden alındı
- Derrida, J. (2007). *Marx'ın Hayaletleri: Borç Durumu, Yas Çalışması ve Yeni Enternasyonel*. İstanbul : Ayrıntı Yayınları .
- Erayman , İ. O. (2022). Radikal Sağ Popülizm ve Göç Karşıtlığı. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 339-357. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1110674>
- Esen, H. (2017, Ağustos 18). *Avrupa'daki büyük terör saldırıları*. Anadolu Ajansı : <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupadaki-buyuk-teror-saldirilari-886942> adresinden alındı
- Euronews. (2022, Nisan 04). *Macaristan'da yapılan genel seçimi, Başbakan Orban liderliğindeki Fidesz Partisi kazandı* . Euronews: <https://tr.euronews.com/2022/04/03/macaristan-genel-secimi-sand-k-c-k-s-anketlerine-gore-basbakan-orban-n-partisi-fidesz-ilk-> adresinden alındı
- Fassin, E. (2018). *Popülizm:Büyük Hınç* . Ankara : Heretik Yayınları .
- Feldman, D. (2017). Islamophobia and Antisemitism. F. Elahi, & O. Khan içinde, *Islamophobia Still Challenge for Us*. London: Runnymede.
- Fennema, M. (2004, 01 04). Populist Parties of the Right . *ASSR Working Paper*, 4(1), s. 1-34.
- Finchelstein, F. (2021). *Faşizmden Popülizme* . İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fortuyn, P. (2002). *De Puinhopen van acht jaar paars. Een genadeloze analyse van de collectieve sector en aanbevelingen voor een krachtig herstelprogramma.*, Rotterdam: Karakter Uitgevers BV.
- Freedon, M. (2011). *İdeoloji*. Ankara: Dost Yayınları.
- Fukayama, F. (2014). *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalisation of Democracy*. New York : Profile Books.
- Güleç, M. (2012). Hollanda Kültürünün Üçüncü Bakış Açısından Görünümü: İngiliz Gözüyle Hollandalılar. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 921-932.
- Golder, M. (2003). Explaining Variation In The Success Of Extreme Right Parties In Western Europe. *Comparative Political Studies*, 36(4), 432-436.
- Goodwyn, L. (1976). *Democratic Promise: The Populist Movement in America*. New York : Oxford University Press.
- Groep Wilders. (2023, 07 22). *VERKIEZINGSPAMFLET*. Tweede Kamerfractie Partij Voor de Vrijheid: <https://pvv.nl/index.php/component/content/article.html?id=1529:verkiezingspamflet> adresinden alındı
- Hıdır, Ö. (2018). Avrupa'da "Aşırı Sağ"ın Dini-İdeolojik Tarihi Temelleri-Kökenleri . *Muhafazakar Düşünce Dergisi* , 14(53), 15-46. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/38114/600596>

- Haider, J. (2019, 08 29). *From Populism to Socialism and Back*. Jacobin Magazine: <https://jacobin.com/2019/08/populism-socialism-daniel-de-leon-eugene-debs> adresinden alındı
- Hair, W. I. (1991). *The Kingfish and his Realm: The Life attd Times o f Huey P. Long*. Baton Rouge: Louisiaha State University Press.
- Hawkins, A. K. (2009). Is Chávez Populist?: Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective. *Comparative Political Studies*, 42(8), 1040-1067.
- Hawkins, A. K. (2010). *Venezuela's Chavismo and Populism in Comparative Perspective*. Utah: Cambridge University Press.
- Habermas, J. (2012). 'Öteki'' Olmak, ''Öteki''yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları .
- Heywood, A. (2014). *Siyasi İdeolojiler:Kısa Bir Giriş*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Hoetink, H., & Harris, D. (2023, 07 27). *Netherlands Antilles*. Britannica: <https://www.britannica.com/place/Netherlands-Antilles/Economy> adresinden alındı
- Hofstadter, R. (1955). *The Age of Reform*. New York: Alfred A. Knopf.
- Holsteijn, J. V. (2014). The Dutch Parliamentary Elections of September 2012. *Electoral Studies*, 34(1), 321-326.
- Houwen, T. (2011). The non-European roots of the concept of populism. *Sussex European Institute*, 1-52.
- Jackman, R. W., & Volpert, K. (1996). Conditions Favouring Parties of the Extreme Right in Western Europe. *British Journal of Political Science*, 501-521.
- Jagers, J., & Walgrave, S. (2007). Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium . *European Journal of Political Research*, 319-345.
- Jakupec, V. (2018). *Development Aid—Populism and the End of the Neoliberal Agenda*. Cham : Springer .
- Kalkan, S. (2020). Dünya Yükselen Sağ Popülizm: Macaristan'daki Popülizmin Dinamikleri . Kayseri: Erciyes Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi).
- Kaltwasser , C., & Mudde, C. (2013). Populism. L. Sergeant , M. Stears, & M. Freedden içinde, *Oxford Handbook of Political Ideologies* (s. 493-512). Oxford: Oxford University Press.
- Kaltwasser, C., & Mudde, C. (2012). Populism:Corrective and Threat. C. R. Kaltwasser, & C. Mudde içinde, *Populism in Europe and the Americas:Threat or Corrective for Democracy* (s. 205-222). New York: Cambridge Universty Press.
- Karataş, İ. (2019). Avrupa'da Popülist Partilerin Yükselişi; Hollanda'da PVV Örneği . *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* ,5(1), 28-42.
- Karavasilis, L. (2018, 07 22). *Is Left-Wing Populism Still Relevant? The New Pretender*: <http://new-pretender.com/2018/07/22/is-left-wing-populism-still-relevant/> adresinden alındı
- Kaltwasser, C. R. (2012). The Ambivalence of Populism: Threatand Corrective for Democracy. *Democratization*, 184-208.
- Kaya, A. (2018). Avrupa'da Sağ Popülizmin Anaakımlaşması. J. Vickery, & M. Šešić içinde, *Kültür Politikası ve Popülizm* (s. 14-30). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaya, A. (2023, 03 15). *Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi)*. Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı : https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/yabanci_dusmanligi_zenofobi adresinden alındı
- Kazin, M. (1995). *The Populist Persuasion: An American History*. New York : Basic Books.

- Kennedy, J. C. (2017). *A Concise History of The Netherlands*. London: Cambridge University Press.
- Kessel, S. V. (2015). *Populist Parties in Europe : Agents of Discontent*. New York: Palgrave Macmillan .
- Knight, A. (1998). Populism and Neo-Populism in Latin America, Especially Mexico. *Journal of Latin American Studies*, 223-248.
- Kriesi, H., & Pappas, T. (2015). *European populism in the shadow of the great recession*. Colchester: Studies in European political Science.
- Kuipers, S. (2015). Het begin van het moderne Nederlandse poldermodel. *Radboud Universiteit Nijmegen*, 1-9.
- Kurtbağ, Ö. (2020, 04 05). ABD’de Yükselen Popülist Dalga ve Trumpizm: Neoliberal Küreselleşme, Ekonomik Kriz, Siyasetin İşlevsizleşmesi ve Elitizme Karşı Bir Geri Tepki mi? *Akademik Bakış* , s. 135-164.
- Kyle, J., & Mounk , Y. (2018, Aralık 26). *The Populist Harm to Democracy: An Empirical Assessment*. Tony Blair Enstitute For Global Change : <https://institute.global/policy/populist-harm-democracy-empirical-assessment> adresinden alındı
- Laclau, E. (2007). *Popülist Akıl Üzerine* . Ankara: Epos Yayınları .
- Laclau, E. (2015). *Marksist Teoride İdeoloji ve Politika*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Lattman, P. (2007, 09 27). *The Origins of Justice Stewart's "I Know It When I See It"*. The Wall Street Journal : <https://www.wsj.com/articles/BL-LB-4558> adresinden alındı
- Lawrence, L. (2017). *Kayıp Cumhuriyet*. Ankara: Hece Yayınları .
- Levitsky, S., & Ziblatt, D. (2018). *How Democracies Die*. New York: Broadway Books.
- Lipset, S. M. (1960). *Political Man:The Social Bases Of Politics*. New York : Doubleday & Company .
- Lonescu , G., & Gellner, E. (1969). *Populism: Its Meanings and National Characteristics*. London : Weidenfeld and Nicolson.
- Long, H. (1933). *Every Man a Kittg: The Autobiography of Huey P Long*. New Orleans: National Book Co.
- Lucardie , P., & Voermann, G. (2013). Geert Wilders and the Party for Freedom in the Netherlands: A Political Entrepreneur in the Polder. K. Grabow , & F. Hartleb içinde, *Exposing the demagogues: right-wing and national populist parties in europe*. (s. 187-204). Brussels: Centre for European Studies & Konrad-Adenauer Stiftung Press.
- Müller, J.-W. (2019, Mayıs 26). “Sağ popülizm ile mücadelenin yolu sol popülizm değildir”-Jan-Werner Müller ile söyleşi. MedyaScope: <https://medyascope.tv/2019/05/23/jan-werner-muller-sag-populizm-ile-mucadelenin-yolu-sol-populizm-degildir-turkce-metin-ve-dublaj/> adresinden alındı
- Müller, J.-W. (2019). *Popülizm Nedir ?* İstanbul: İletişim Yayınları.
- March, L. (2007). From vanguard of the proletariat to vox populi: Left populism as a shadow of contemporary socialism. *SAIS Review*, 63-77.
- Marx, K., & Engels , F. (2003). *Komünist Manifesto* . Ankara : Eriş Yayınları.
- Mény, Y., & Surel, Y. (2002). Constitutive Ambiguity of Populism. Y. Mény, & Y. Surel içinde, *Democracies and the Populist Challenge* (s. 1-21). Basingstoke: Palgrave.
- Moffitt, B. (2020). *Popülizmin Küresel Yükselişi* . İstanbul : İletişim Yayınları .
- Mouffe, C. (2018). *For a Left Populism*. London : Verso.

- Mounk, Y. (2019, Şubat 1). *Yascha Mounk Explains the Threat of Populism*. Yale Law School: <https://law.yale.edu/yls-today/news/yascha-mounk-explains-threat-populism> adresinden alındı
- Mudde, C. (2002, 07 19). *The Pink Populist: Pim Fortuyn for Beginners*. e-Extreme 2: https://www.tufts.edu/~dart01/extremismanddemocracy/newsletter/News3_2 adresinden alındı
- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition* , 542-563.
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Mudde, C. (2014). The Far Right and European Elections. *Current History* , 98–103.
- Musulin, J. v. (1983). *Hürriyet Bildirgeleri- Magna Charta'dan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine*. İstanbul: Belge Yayınları.
- NL Times . (2020 , 10 12). *Wilders sparks outrage with tweet over Covid, minorities*. Wilders sparks outrage with tweet over Covid, minorities: <https://nltimes.nl/2020/10/12/wilders-sparks-outrage-tweet-covid-minorities> adresinden alındı
- Orhan, S. (2020). Popülizm, Liberal Demokrasi ve Faşizm Denklemi . *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 795-840. <https://doi.org/10.33629/auhfd.721387>
- Özer, M. (2020, 02 28). *Ferdinand Tönnies (1855-1936): Gemeinschaft-Gesellschaft*. Din Sosyolojisi : <https://dinsosyolojisi.com.tr/ferdinand-tonnies-1855-1936-gemeinschaft-gesellschaft/> adresinden alındı
- Özkan, Y. (2019, 12 29). *Hollandalı aşırı sağcı lider Wilders 'jet hızıyla' Muhammed Peygamber karikatür yarışması düzenledi*. BBC News Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50938829> adresinden alındı
- Özkan, Y. (2020, 10 12). *Hollanda'da yoğun bakım araştırması: Koronavirüs hastalarının çoğu Batılı olmayan göçmenler*. BBC News Türkçe : <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54503069> adresinden alındı
- Page, J. A. (1983). *Peron: A Biography*. New York: Random House.
- Partij Voor de Vrijheid . (2010, 01 20). *erkiezingsprogramma PVV 2010 - 2015 I De agenda van hoop en optimisme*. Partij Voor de Vrijheid : https://www.parlement.com/9291000/d/2010_pvv_verkiezingsprogramma.pdf adresinden alındı
- Partij Voor de Vrijheid. (2017, 01 01). *Verkiezingsprogramma PVV 2012 - 2017 | Hún Brussel, óns Nederland*. Partij Voor de Vrijheid: <https://dnpprepo.ub.rug.nl/520/1/PVVTk2012.pdf> adresinden alındı
- Party, P. (1966). The Omaha Platform. G. B. Tindall içinde, *A populist reader: selections from the works of American populist leaders*. Glouster: Harper Torchbooks.
- Pasquino, G. (2008). Populism and Democracy. D. Albertazzi, & D. McDonnell içinde, *Twenty-First Century Populism* (s. 15-29). New York : Palgrave Macmillan.
- Roberts, K. M. (1995). Neoliberalism and the Transformation of Populism in Latin America: The Peruvian Case. *World Politics*, 82-116.
- Roberts, K. M. (2007). Repoliticizing Latin America: Revitalizing Populist and Leftist Alternatives. *Woodrow Wilson Center Update on the Americas*, 1-12.
- Rogers, B. (2017). Between nationalism and civilizationism: the European populist moment in comparative perspective. *Ethnic and Racial Studies*.
- Rojon, S. (2013). Immigration and Extreme-Right Voting in France . *IMI Working Papers* , 1-31.

- Rooduijn, M., & Pauwels, T. (2011). Measuring populism: Comparing two methods of content analysis. *European Politics*, 1272-1283.
- Rosanvallon, P. (2008). *Counter-Democracy Politics in an Age of Distrust*. New York: Cambridge University Press.
- Rosanvallon, P. (2011, Eylül 27). *Penser Le Populisme* . La Vie Des İdees : <https://lavedesidees.fr/Penser-le-populisme.html> adresinden alındı
- Rousseau, J.-J. (2012). *Toplum Sözleşmesi* . İstanbul : İş Bankası Kültür Yayınları .
- Rovira Kaltwasser, C., & Cas, M. (2019). *Popülizm:Kısa Bir Giriş* . Ankara : Nika Yayınevi .
- Rummens, S. (2017). Populism as a Threat to Liberal Democracy. C. Kaltwasser, P. Taggart, P. Espejo, & P. Ostiguy içinde, *The Oxford Handbook of Populism* (s. 554-570). Oxford: Oxford University Press.
- Rydgren, J. (2007). The Sociology of the Radical Right. *Annual Review of Sociology*, 241-262.
- Rydgren, J. (2008). Immigration sceptics, xenophobes or racists? Radical right-wing voting in six West European countries. *European Journal of Political Research*, 737-765.
- Samur, H. (2016). Avrupa'daki İslamofobinin 'Avrupalı' Sebepleri. *Mukaddime*, 295-319.
- Sanders, E. (2004). *Woorden met een verhaal*. New York : Prometheus.
- Saylan , İ., & Aknur , M. (2019). Avrupa Demokrasisine Yönelik Güncel Bir Tehdit: Popülist Sağın Yükselişi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 289-324.
- Shils, E. (1996). *The Torment o f Secrecy: The Background and Consequences o f American Security Policies*. Chicago: Elephant Paperback.
- Sollors, W. (2005). Good-bye, Germany! *TRANSIT*, 1-14.
- Staal, H., & Staps, F. (2011, 05 12). *Premier Wilders, die ambitie heb ik zeker*. NRC Handelsblad: <https://www.nrc.nl/nieuws/2011/03/12/premier-wilders-die-ambitie-heb-ik-zeker-12004380-a148034> adresinden alındı
- Stanley, B. (2008). The Thin Ideology of Populism. *Journal of Political Ideologies*., 95-110.
- Taggart, P. (1995). New Populist Parties in Western Europe. *West European Politics*, 34-51.
- Taggart, P. (2004). *Popülizm* . İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları .
- Tahincioğlu, N. D. (2020). Avrupa'daki Sağ Popülist Partilerin Göçmen Karşısı Söylemleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 282-291.
- Tahincioğlu, N. D. (2021). Avrupa'da yükselen popülizmin göç politikalarına etkisi: Almanya örneği . *Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tella, T. S. (1997). Populism into the Twenty-first Century . *Government and Opposition*., 187-200.
- The Guardian. (2017, 02 19). *Geert Wilders: Dutch far-right leader criticised for calling Moroccans 'scum'*. The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2017/feb/19/geert-wilders-dutch-far-right-leader-criticised-calling-moroccans-scum> adresinden alındı
- Thijs, J., Verkuyten, M., & Gieling, M. (2011). Dutch Adolescents' Tolerance of Practices by Muslim Actors: The Effect of Issue Framing. *Youth & Society*, 348-365.

- Toprak, Z. (1992). Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları. Ü. Ö. Derneği içinde, *Tarih ve Demokrasi - Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan* (s. 41-65). İstanbul: Cem Yayınları.
- Uçar, M. (2005). Klasik Ayrımın Ötesine Geçememek :Siyasal Farklılığın Ölçütü Olarak Sağ-Sol. *Liberal Düşünce* , 331-349.
- Ulam, A. B. (1998). *Prophets and Conspirators in Prerevolutionary Russia*. New Jersey: Transaction.
- Urbinati, N. (1998). Democracy and Populism. *Constellations*, 110-124.
- Urbinati, N. (2017). Popülizm and The Majority Principle. C. Kaltwasser, P. Taggart, & P. Espejo içinde, *The Oxford Handbook of Populism* (s. 571–589). Oxford : Oxford University Press.
- Uslu, H. (2019). Riskleri ve Vaatleriyle Sol Popülizm. *İmgelem Dergisi*, 255-271.
- Van Leeuwen , M. (2009). Clear' vs. 'woolly' language use in political speeches: the case of the controversial Dutch politician Geert Wilders. *Leiden University Repository*, 1-13.
- Voerman, G., & Lucardie, P. (2013). *Geert Wilders and the Party for Freedom in the Netherlands: A Political Entrepreneur in the Polder*. Berlin: Centre for European Studie.
- Venturi, F. (1960). *Roots of Revolution: A History of the Populist and Socialist Movements in Nineteenth-Century Russia*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Voerman, G., & Lucardie, P. (2007). De Sociaal-Democratisering van de SP. F. Becker , & R. Cuperus içinde, *Verloren Slag. De PvdA en de verkiezingen van november 2006* (s. 139-164). Amsterdam: Mets and Schilt/Wiardi Beckman Stichting.
- Vossen, K. (2010). Populism in the Netherlands after Fortuyn: Rita Verdonk and Geert Wilders Compared. *Perspectives on European Politics and Society*, 11(1), 22-38.
- Vossen, K. (2011). Classifying Wilders: The Ideological Development of Geert Wilders and His Party for Freedom. *Politics*, 179–189.
- Vrijheid, P. V. (2016, 08 28). *Preliminary Election Programme PVV 2017-2021*. Geert Wilders Weblog: https://www.geertwilders.nl/94-english/2007-preliminary-election-program-pvv-2017-2021?__cf_chl_tk=mQEjFp78nvXa5emM4XLDZ7cnkm8DaDfIC8K81H1MSfc-1690307427-0-gaNycGzNC5A adresinden alındı
- Weyland, K. (1999). Neoliberal Populism in Latin America and Eastern Europe. *Comparative Politics*, 379-401.
- Weyland, K. (2001). Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. *Comparative Politics*, 1-22.
- Wielenga, F. (2019). *A History of the Netherlands: From the Sixteenth Century to the Present Day* . London: Bloomsbury Academic.
- Wistrich, R. S. (2003, Ocak 1). *The Old-New Anti-Semitism* . The National Interest : <https://nationalinterest.org/article/the-old-new-anti-semitism-398> adresinden alındı
- Worsley, P. (1969). The Concept Of Populism. P. Worsley içinde, *Ghita Ionescu, Ernest Gellner* (s. 212-250). London: Weidenfeld and Nicolson.
- Yağız, D., & Can, C. (2023). *Avrupa'da Sağ Popülizm: Hollanda'da Özgürlük Partisi Örneği*. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 6(2), 61-74. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jpaljournal/issue/80403/1351039>

Yılmaz, Z. (2017). Popülizm, Halk ve Demokrasi: Temsili Demokrasinin Açmazları ve Radikal Demokratik Bir Popülizmin İmkânları. *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 33-65. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/37214/429468>

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Deniz YAĞIZ
Yabancı Dili : İngilizce, İspanyolca

Eğitim Durumu

Lisans : Pamukkale Üniversitesi, 2019

Mesleki Deneyim

İş Yeri : Kuşcağz Aile Yaşam Merkezi, Ankara Büyükşehir Belediyesi,
2022-

Yayın Listesi :

Yağız, D., & Can, C. (2023). *Avrupa'da Sağ Popülizm: Hollanda'da Özgürlük Partisi Örneği*. Journal of Political Administrative and Local Studies, 6(2), 61-74.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/jpaljournal/issue/80403/1351039>